

Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DIHAA) Türkiye Programı

Azınlık Vatandaşları - Eşit Vatandaşlar

Rum Cemaati Üzerine Çalışma Metinleri

Bu proje Avrupa Birliği'nin katkılarıyla gerçekleşmiştir.

Rum Cemaat Vakıfları
Destekleme Derneği

Rum Cemaat Vakıfları Destekleme Derneği

İstanbul, Şubat 2015

Rum Cemaati üzerine Çalışma Metinleri **Azınlık Vatandaşları- Eşit Vatandaşlar AB Projesi**

Proje Ortağı:

İstanbullu Rumların Evrensel Federasyonu (İREF)

Proje Koordinatörü:

Marina Drimalitu

Proje Yönlendirme Komitesi:

Laki Vingas
Frango Karaoğlan
Niko Uzunoğlu
Sula Kapudağ
Rika Pandelara
Yorgo Kasapoğlu
Niko Sigalas
Yani Demircođlu

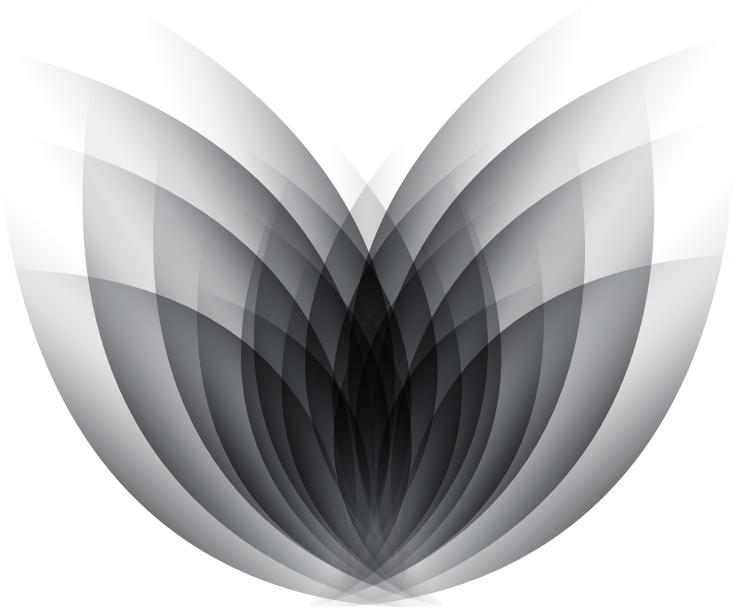
Tasarım ve Grafik Uygulama:

istos yayın

Bu yayın Avrupa Birliği'nin katkılarıyla gerçekleşmiştir. Bu yayında dile getirilen görüş ve düşünceler yazarların ve projenin sahibine aittir ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır. Bu raporda yer alan görüşler yazar(lar)a aittir ve bir kurum olarak RUMVADER'in görüşleriyle birebir örtüşmeyebilir.

Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA) Türkiye Programı

Azınlık Vatandaşları - Eşit Vatandaşlar

Rum Cemaati Üzerine Çalışma Metinleri

İÇİNDEKİLER

Giriş Notu	3
Rum Azınlık Kurumları: Türkiye’deki Rum-Ortodoks azınlığın geleceği için önemi ve rolü Konstantinos Çiçelikis	9
Azınlık Vatandaşlarının A-politikleştirilmesi: Türkiye Rumları Nikos Sigalas	41
Dünden bugüne İmroz ve Tenedos Valeria Andonopulu-İmrozlular Derneği	55
Yurtları Dışında Yaşamaya Mecbur Edilen İstanbulu Rum Toplumunun Karşılaştığı Zorluklar İstanbulu Rumların Evrensel Federasyonu	83
Hatay ve Mersin Bölgesinde yaşayan Hristiyan cemaatlerin yapısı, sorunları ve çözüm önerileri Fadi Hurigil	105

Giriş Notu

Elinizde bulunan kitapçık Rum Cemaat Vakıflarını Destekleme Derneği'nin bir Avrupa Birliği Programı olan ve 2012 yılının Aralık ayında başlayarak 2015 yılının Şubat ayında sonlanan "Azınlık Vatandaşları-Eşit Vatandaşlar" projesi çerçevesinde gerçekleştirdiği çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın ortaklarından biri de İstanbullu Rumların Evrensel Federasyonu'dur (IREF).

Bu kitapçıkta Türkiye'deki Rum azınlık hakkında çeşitli çalışma metinleri yer almakta, bu makalelerde azınlığın bugün içinde bulunduğu koşullar olduğu gibi incelenmekte ve sorunları ortaya konmaktadır. Makaleler, cemaatin içindeki ve dışındaki yetkili organların bilgisine azınlığın içinde bulunduğu durum ve sorunlar ile ilgili tespit ve öneriler de sunmaktadır. Son olarak, elinizde bulunan yazılar cemaatin kendisi ile ilgili bir konuda, cemaat üyelerinin, vatandaşlık haklarını kullanmaktan yoksun bırakılmalarının nedenleri hakkında yapılmış ilk sistematik araştırmanın sonuçları üzerinedir. Dolayısı ile var olan ve tespit edilen sorunların geniş bir kitle tarafından öğrenilmesine aracılık ederler (Bu yazılar üç dilde; Yunanca, Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanmıştır).

Kitapçıktaki Beş konu, ortaklar ve uzmanlar ile yapılan görüşmeler sonucunda Proje Yönlendirme Komitesi tarafından Avrupa Birliği projesi hedefleri göz önünde bulundurularak ve aşağıdaki kriterler esas alınarak belirlendi: i) Cemaatin içindeki tüm kesimlerin kapsanması, ii) hassas konulara da değinilmesi ve iii) yukarıda bahsedilen konular çerçevesinde tespitler ve çözüm önerileri sunulması.

Daha detaylıca ifade etmek gerekir ise, beş rapor cemaat temsilcisi kişi ve kurumlar tarafından kaleme alındı. İlk raporun yazarı Rum cemaati konusunda derin bilgilere sahip Prof. Dr. Konstantinos Tsitselikis'dir. Raporu, azınlığın bugün tek tüzel kişiliğe sahip kurumu, vakıflar üzerinedir.

İkinci raporun yazarı ise araştırmacı ve tarihçi Nikos Sigalas'dır. Nikos Sigalas on yılı aşkın bir süre Rum cemaatine yakın bir şekilde yaşamıştır. Raporunun konusu bugünkü projenin içeriğinin önemli bir kısmını, oluşturan cemaatlerin aşamalı olarak apolitikleştirilmesi ve bu apolitikleşmeye bağlı olarak Türkiye'deki azınlık vatandaşlarının marjinalleşmesidir.

Diğer üç rapor ise Rum cemaatinin ayrılmaz birer parçası olan İmroz (Gökçeada), Tenedos (Bozcaada), yurtları dışında yaşamaya mecbur edilen İstanbullu Rum toplumu ve Antakyalı Hristiyan Ortodokslar hakkında detaylı bilgi ve incelemeler içermektedir. Söz konusu proje bu gruplara ulaşmayı amaçlamıştır.

Bu noktada "Azınlık Vatandaşları-Eşit Vatandaşlar" projesinin gerçekleştirdiği etkinliklere ve vardığı sonuçlara da değinmek istiyorum.

Sayısı kırkı aşan etkinlikler, seminerler, toplantılar ve atölyeler yapıldı, bu buluşmalara bini aşkın kişi katıldı, bu kişiler arasında cemaatin içinden gelen kişiler olduğu kadar, dışından, Türk toplumundan gelen katılımcılar da vardı.

Tirajı yüksek gazeteler cemaat üyelerinin konu hakkındaki görüşlerini yayımladılar. Cemaatin kendisini iletişim araçlarında ifade etmesi sayesinde varlığı daha da hissedilir oldu ve bu şekilde Türk kamuoyunun büyük bir çoğunluğuna ve Sivil Toplum Örgütlerine ulaşılabilirdi. Cemaat, bu şekilde, içinde yaşadığı çevreye açılabilirdi. Bu, projenin, başından beri sürdürdüğü etkinliklerde hedeflediği hususlardan biri idi: Rum cemaatinin kendisi ile ilgili konularda özgüven eksikliği yaşamadan kendisini ifade etmesinin sağlanması ve kamuoyuna ulaşabilmesi.

Bu şekilde, "Azınlık Vatandaşları-Eşit Vatandaşlar" projesi, cemaatin İmroz (Gökçeada), Tenedos (Bozcaada), Antakya ve yurtdışında yaşayan İs-

tanbullular ile dahili bağlarının kuvvetlenmesi için çeşitli fırsatlar yarattı, böylece uzakta bulunanların da katılımını sağlamayı başardı, üyeleri arasında bütünlüğü dayanışmayı sağlamlaştırdı.

Rum Cemaat Vakıflarını Destekleme Derneği'nin (RUMVADER) süreç içinde edindiği teknik bilgi de önemli idi. Cemaatin faaliyetlerini koordine eden tek kurumu durumundaki dernek, topluluğun bütününe ulaşarak üyelerinin günümüzde göğüslemekte olduğu meseleler hakkında bilgilendirilmesini ve aktif olmasını sağladı.

Kısacası çok yönlü olarak yürütülen bu proje pek çok alanda çeşitli şekillerde önemli katkılar sundu. Her şeyden önce cemaati daha aktif olmak yönünde motive etti, bilinçli bir şekilde toplumsal konularda özellikle genç öğrencilere ulaştı. Bunlara ilaveten yeni-İstanbulcular ile, yani Yunanistan'dan gelerek İstanbul'a yerleşenler ile, iletişim kanalları kurdu.

Projenin sunduğu çalışmaların tümüne yönelik niteliksel ve niceliksel değerlendirmeye devam ederken ortaya çıkan şu önemli kazanımlara da değinmek gerekir: Cemaatin üyelerine yönelik hazırlanan etkinlikler sayesinde cemaat üyeleri ile diyalogun gelişmesi, cemaatin geçmişte sergilediği ilgisiz tutumunu değiştirerek kendi içindeki etkinliklere ilgisinin artmasına olumlu katkı sağlanması.

Demokratikleşme, şeffaflık, hesap verebilirlik ve toplumsal meselelere katılım üzerine yeniden düşünmeye ve ayrımcı sınırları ortadan kaldırmaya odaklanan etkinlikler sayesinde cemaatin geleceğine dair sorunların ele alınması ve bu sorunların geniş bir platform içerisinde tartışılması sağlandı.

Son olarak, bireylerin kendilerini ilgilendiren ortak konulara karşı hassasiyetlerinin artması, toplumu ilgilendiren konuların doğru bir şekilde yönetimi ve bu yönde kaydedilen ilerlemeler cemaat üyelerinin ortak kazancı oldu, bu deneyim ve kazanımlar, kuşkusuz, ilerleyen zaman içinde cemaat üyeleri için önemli bir motivasyon kaynağı ve kıymetli bir emanet olacaktır.

Yukarıda değerlendirmesi yapılan bütün bu başlıklar ve tespitler RUMVADER'nin en büyük kazanımlarıdır ve cemaat yapılarının iyileştirilmesi ve daha katılımcı olması için kullanılacaktır.

Yukarıda değinilen ve niceliği ya da sonuçları kişinin takdirine göre değişen bu etkenler ile proje çerçevesinde gerçekleşen çok yönlü yaklaşım şekillerinin içeriğinin getirdiği sonuçlar ancak uzun vadede belli olacaktır.

Ekilen tohum uygun iklimi bulduğu takdirde beklenen meyveleri verecektir.

Çalışmamızda, çok açıdan, hem cemaat içinde, hem de daha geniş Türk toplumunda pek çok destekçimiz oldu.

Bunların en başında Ekumenik Patrik Bartholomeos Hazretlerinin girişimimize verdiği ve yürüttüğümüz etkinliklerin başarılı olmasında ve duyulmasında son derece etkili olan çok değerli desteğini saymalıyız. O, bizlere ihtiyacımız olan manevi desteği verdi ve bizi etkinliklerimizde yalnız bırakmadı.

Avrupa Birliği'nin Ankara Temsilciliğinde çalışanlara özellikle Sayın Sema Kılıçer'e böyle bir projenin azınlığın yararına olacağı inancını paylaştıkları ve ilk başvuruyu yaptığımız 2011 yılından projenin tamamlandığı 2015 yılına kadar bizi destekledikleri için teşekkür ederiz.

Cemaatin bir bütün olarak hareket ederek diğer vatandaşlar ile eşit vatandaşlık hakları talep etme yönündeki bu ilk girişiminde bizlere başından beri yardımda bulunan pek çok kişi ve kurum var. Bu kişi ve kurumların bazıları aynı zamanda projenin Danışma Komitesi üyesidirler.

Bu komiteye başlangıçtan beri verdikleri destek için eğitimci Sayın Selen Lermioğlu ve Sayın Yiğit Aksakoğlu'na, TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) Genel Sekreteri Sayın Başak Ersen'e, Anadolu Kültür Vakfı'ndan Sayın Osman Kavala'ya, Hrant Dink Vakfı'ndan Sayın Nora Mildanoğlu'na, TESEV'den (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı) Sayın Etyen Mahçupyan'a, Protestan Kilisesi'nden Sayın Mine Yıldırım'a, Türk Musevi Cemaati Başkan Yardımcısı Sayın Moris Levi'ye, Alevi Federasyonu Başkanı Sayın Doğan Bermek'e, Helsinki Yurttaşlar Derneği Organizasyonuna, Toplum Gönüllüleri Vakfı'na ve son olarak da bağımsız haber ajansı Bianet'e, Sayın Nadire Mater ile Sayın Nilay Vardar'a, Hürriyet Gazetesinden Sayın Okan Konuralp'e, azınlık gazetelerinden Agos ve Şalom ile Rum azınlık basınına teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca cemaat'in Türkiye Büyük Millet Meclisine yaptığı ziyaretleri ve Meclisteki yetkili kişiler ile görüşmesini sağlayan Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekili Sayın Aykan Erdemir'e ve Ankara'ya yapılan ziyaret öncesi ve oradaki süre boyunca işbirlikleri ve destekleri için Vakıflar Genel Müdürü Sayın Adnan Ertem'e teşekkür ederiz.

Projenin koordinatörü olarak sözlerimi bitirirken projenin hayata geçmesinde ve başarıya ulaşmasında Yönlendirme Komitesi üyelerinin değerli katkılarının belirleyici olduğunu söyleyebiliriz, Yönlendirme Komitesi üyelerinin

verdiği destek sayesinde "Azınlık Vatandaşları-Eşit Vatandaşlar" projesi başarıyla neticelendi.

Tavsiyeleri, geribildirimleri ve yorumları ile çalışmayı önemli yönlerde şekillendiren Sayın Frango Karaoğlan ile başlıyoruz. Projenin etkinlikleri boyunca yardımlarını esirgemeyen isimler olarak RUMVADER Başkanı Sayın Andonis Pariziyanos'a, yardımlarıyla birçok etkinliğimizin başarılı organizasyonunda payı olan Sayın Sula Kapudağ'a ayrıca her gerektiğinde desteklerini sunan Komite üyeleri Sayın Rika Pantelara'ya, İREF Başkanı ve projemizin ortağı Sayın Nikos Uzunoğlu'na, Sayın Peder Yorgo Kasapoğlu'na, Sayın Deakon Ioakim Billis'e, Sayın Yani Demircioğlu'na ve Sayın Niko Sigalas'a teşekkür ederiz. Nihayet bu yenilikçi projenin, öncüsü, manevi babası, kılavuz gücü, iniş çıkışlardan çok tatmin edici ve mükemmel sonuca yönlendiren Sayın Laki Vingas'a özellikle teşekkür etmek isteriz.

Bunlara ilaveten hem 2012-2014 yılında görev almış hem de şu an aktif olan RUMVADER Yönetim Kurulu üyelerine, çok değerli yardımlarından ötürü Sayın Peder Dositheos Anagnostopoulos'a, Sayın Bursa Metropoliti Elpidoforos'a, Sayın Yorgos Nanis'e ve New Ideas şirketine de teşekkürü borç biliriz. Son olarak, tüm proje Yönlendirme Komitesi adına her zaman büyük bir heves ve övülmeye layık bir şevk ile işlerimizi yürüten Rumvader Sekreteri Sayın Danai Palakoğlu'na proje boyunca sunduğu katkılardan ötürü teşekkürlerimizi sunarız.

Sona yaklaşırken İstanbul'da olduğu kadar, İmroz (Gökçeada), Tenedos (Bozcaada) ve Antakya'daki çalışmalarımızı gerçekleştirmemize de yardımcı olan kurumların adlarını anmak isterim. Önce Atina'daki İmrozlular Derneği'ne, sonra sırasıyla İmroz Kültür ve Eğitim Derneği'ne, Makedonya-Trakya İmroz Derneği'ne, Tenedosluların Derneği «Tenis»'e ve Yeni Tenedos Kültür Derneği'ne, Beyoğlu Rum Ortodoks Kiliseleri ve Mektepleri Vakfı'na, Moda Kültür Derneği'ne, Kadıköy Rum Ortodoks Cemaati Kiliseleri Mektepleri ve Mezarlığı Vakfı'na, Samatya Aya Konstantin Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na, Kurtuluş Aya Tanaş Aya Dimitri Aya Lefter Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı'na, Antakya Rum Ortodoks Kilisesi Vakfına ve Başkanı Sayın Fadi Hurigil'e, Feriköy Amatör Tiyatro Derneğine ve gençlerden oluşan Yönetim Kurulları ile Zapion Rum Lisesi'ne, Zografion Rum Lisesi'ne, Fener Rum Lisesi'ne, Zografion Mezunları Derneği'ne misafirperverliği için, Antakya Altınözü

Tokaçlı Köyü Derneği'ne, Tilos Adası Belediyesi'ne ve Belediye Başkanı Sayın Maria Kama'ya, Selanik Agios Antonios Kadın Zirai Kooperatif Birlikleri Başkanı Sayın Despina Yoanidu'ya, Güney Marmara Kalkınma Ajansına, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumuna teşekkür ederiz. Tüm konuşmacılara, öğretmenlere, cemaatteki gençlere ve çalışma arkadaşlarımıza proje çerçevesinde gerçekleştirdiğimiz etkinliklere sundukları samimi ve yapıcı katkıları için teşekkür ederiz.

Hepimizin katılımı ve katkıları ile yapılan bu yolculuk, cemaatin içinde bulunduğu koşullar göz önüne alındığında yeni bir başlangıçtır. Bütün yolculuklarda olduğu gibi çok ve hoş sürprizleri de var. Her şeyden önemlisi bizlere ve tüm cemaate yeni ilhamlar, yeni deneyimler ve büyük bir manevi tatmin yaşama fırsatı verdi. Gösterilen çabanın ve çizilen yolun devam etmesini diliyoruz, çünkü İstanbul ancak İstanbul Rumları da var oldukça, var olacaktır.

Şubat 2015
Marina Drimalitu
Proje Koordinatörü

Damla Demiröz tarafından Yunanca'dan çevrilmiştir.

Rum Azınlık Kurumları: Türkiye'deki Rum-Ortodoks azınlığın geleceği için önemi ve rolü

Haziran 2014
Konstantinos Çiçelikis^[1]

1 Makedonya Üniversitesi (Selanik, Yunanistan) Balkan, Slav ve Oryantal Çalışmalar Departmanı'nda Profesör olarak çalışmakta ve insan ve azınlık hakları ile uluslararası hukuk alanlarına dersler vermektedir. Kendisi Avrupa Konseyi, AGİT, BM ve AB için insan hakları ve demokratikleşme alanlarında çalışmıştır. Azınlıklar ve insan hakları ile ilgili bilim ve araştırma grupları üyesidir ve Research Center of Minority Groups (Vivlioranna Yayımcılık, Atina) araştırmaları serisinin yardımcı editörlüğünü yapmaktadır. İnsan hakları, uluslararası hukuk ve azınlıklar ile ilgili bir dizi kitap, makale ve araştırmanın yazarıdır.

İÇİNDEKİLER

Giriş	11
Rum cemaatlerinin azınlık oluşturması	12
Cemaatin, vakıf taşınmazlar üzerindeki hakkı	16
Yeni vakıflar kanunu (2008)	18
Günümüz Türkiye'si'nde azınlık cemaatler	21
Sonuçlar	26
Öneriler	28

Giriş

Rum cemaatlerine ait vakıflar (cemaatlere ait kurumlar) en erken 19.yy. dan başlayarak yerel düzeyde kendi yönetimini kurmuş olan 'cemaatlerden' oluşan azınlık cemaatinin oluşumunda önemli bir role sahiptirler.. O zamandan günümüze kadar pek çok şey değişti. Bu değişim hem cemaatlerin içinde hem de cemaatlerin yaşadığı çevrede gerçekleşti. Soru, günümüzde, 21.yüzyılın tamamen farklı şartları göz önüne alındığında, bu yapıların; vakıflar ve cemaatlerin neye hizmet ettiği ve neyi amaçladığıdır. Eski sistemin devam etmesi, cemaatlerin sayısı ve azınlığın içinde bulunduğu demografik etkenler göz önüne alındığında olanaklı mıdır?

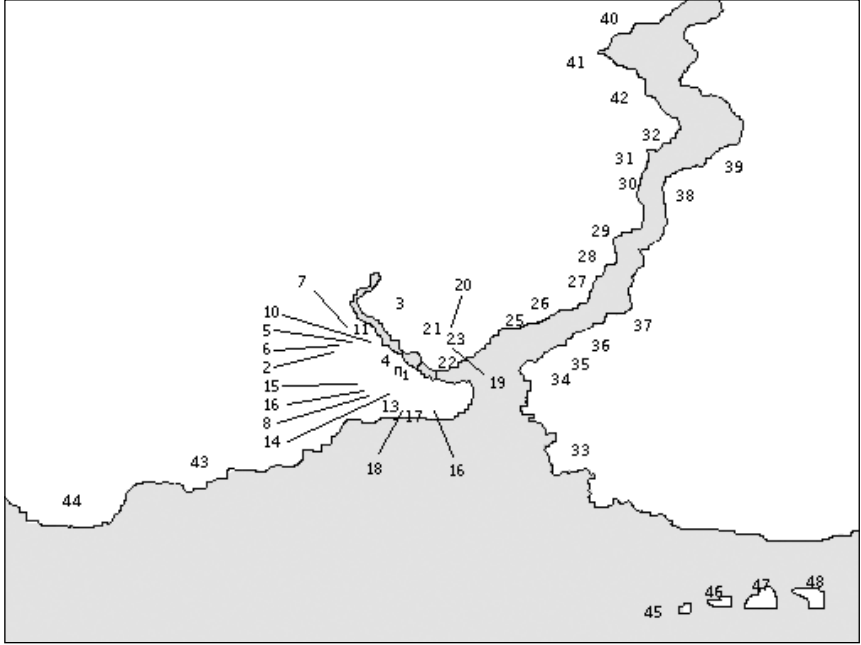
Türkiye 1999 yılında Helsinki ile AB üyesi ülke olmaya aday olduktan üç yıl sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi 2002 yılında uyum paketini kabul etti, bu uyum paketinde cemaatlere ait vakıflara yönelik serbestlik yanlısı düzenlemeler de vardı. O zamandan bugüne pek çok şey değişti. Bu değişim pek çok farklı kesimden gelen dirençlere ve siyasi baskılara rağmen gerçekleşti.

"Avrupa ailesine" katılım süreci, avrupalı düşünce ve siyasetin özümsemesi ve uygulanması elitin ve kamuoyunun önemli bir kısmı tarafından ama

özelikle de yasa koyucu tarafından kolay kabul görmedi. Türk toplumunun içindeki bu katmanlar Rum azınlığın sorunlarını, büyük bir çoğunlukla, iki ülke ilişkileri; Türk-Yunan ilişkileri çerçevesinde ve özellikle geçmişin trajik olaylarından; Osmanlı İmparatorluğu'nun sürekli küçülerek sonunda dağılmasından hareketle değerlendirmeye eğilimlidir. Bu raporda ele alınacak konular şunlardır: Rum cemaatler Lozan çerçevesinde nasıl azınlık olarak değerlendirilmiştir, cemaatlerin vakıf mal varlıkları üzerindeki yetkileri, yeni vakıf yasasının öngördüğü değişiklikler, günümüz Türkiye'si içinde yaşayan azınlık cemaatlerinin geçirdiği değişimler nelerdir? Varılan sonuçlar çerçevesinde azınlık-cemaatler-vakıflar gibi birbiri ile ilişkili oluşumların ve bugün ciddi yönetim zorlukları içinde olan bu yapıların daha iyi işlemesi için öneriler sunulacaktır.

Rum cemaatlerinin azınlık oluşturmaları

İstanbul'un, Marmara Adaları'nın (Prens Adaları) ve hatta İmroz (Gökçeada) ile Tenedos'un (Bozcaada) çeşitli bölgelerinde birbirinden dağınık bir şekilde yaşayan cemaatler Yunanlı, Rum-Ortodoks ya da Rum azınlığın gerçek, yaşayan temsilcileridir. Bu cemaatlerin azınlık olarak yapılanmalarının başlangıcı Tanzimat dönemine kadar gider, bu azınlığın yapılanmasına getirilen düzenlemeler ise 1923 yılından sonra Lozan Antlaşması Maddeleri uyarınca ile belirlenir. Lozan Antlaşması uyarınca Türk Hükümeti cemaat yaşamının bazı alanlarına; dini haklarına, diline ve hatta kurumsal olarak yapılanmasına; cemaate ait hayır amaçlı kurumlara ve insani yardım amacı taşıyan kuruluşlara saygılı olmakla yükümlüdür. Kısacası, vakıflar azınlık korunması çerçevesinde korunsalar da azınlığı temsil eden bir kurum olarak kabul görülemezler, yani azınlık tüm yönleri ile hukuki bir bütün olarak ele alınamaz.

Harita 1: İstanbul çevresindeki toplulukların coğrafi dağılımını gösteren harita^[2]

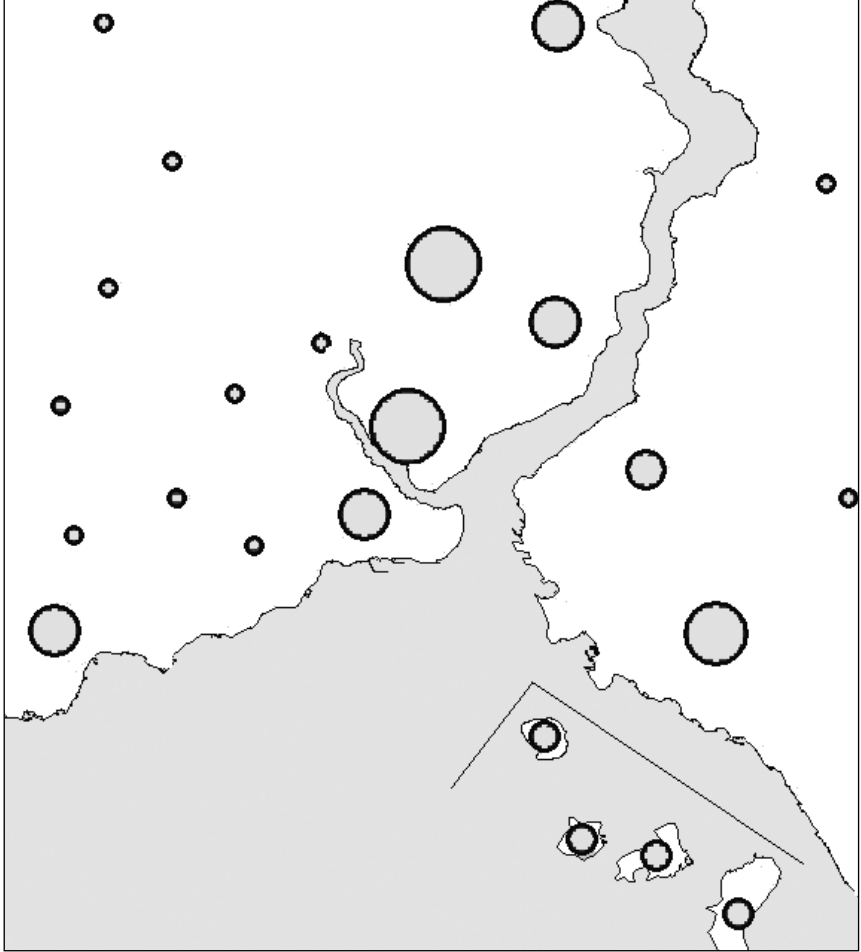
İstanbul'daki Rum cemaatler 1923 yılından günümüze kadar yaşamlarını aynı bölgelerde sürdürme gelmişlerdir. Öte yandan bugün, (2014 yılında) cemaatlerin aynı sayıda ve aynı yerde yaşamlarını sürdürmüş olmaları yalnızca bazı demografik verilere dayandırıldığında söz konusu olabilir: Türkiye'de yaşayan Rum-Ortodoks azınlık İstanbul'da ve Marmara Adaları'nda (Prens Adaları) yaşayan kırk sekiz cemaat ile İmroz ve Tenedos'ta yaşayan yedi cemaatten ve bu cemaatlere ait vakıflar ile mal varlıklarından oluşmaktadır. Toplam elli altı cemaat ve bu cemaatlere ait seksen dört vakıf bulunmaktadır.

2 Haritadaki her cemaatin bir ila dört arasında değişen vakıfları vardır. Haritaya bakıldığında geçmişteki cemaatlerin ve vakıfların dağılımının görünümünün günümüz İstanbul'unda yaşayan Rum-Ortodoksların görünümünden ne kadar farklı olduğu kolayca gözlemlenebilir. Bu haritaya Tenedos'a ve İmroz'a ve ait vakıflar (sırasıyla bir ve yedi tane vakıf) dahil edilmemiştir. Bu vakıfların kesin konumu için : <<https://maps.google.gr/maps/ms?hl=en&gl=GR&ie=UTF8&oe=UTF8&msa=0&msid=218390290275305195471.0004de7976d8cbe-b83c29&dg=feature>>

(bu vakıflardan bazıları terk edilmiştir) bunlara kısa bir süre önce tanınan Merkez Kız Okulunu da eklemek gerekir. Özel nitelikleri nedeniyle beş büyük kuruma (Fener'de Mektebi Kebiri (Erkek Lisesi), Yovakimion Kız Mektebi, Balıklı Hastanesi, Büyükkada Yetimhanesi ve Zapion Kız Lisesi) ve bunların yanı sıra Merkez Kız Okulu'na da ayrıca değinmek gerekir. Belirli bir süre boyunca özerk bir statüye sahip bu bir hayli önemli kurumlardan üç tanesi, bugün, aktif değildir.

Yukarıda sayıları verilen cemaatlerden bir kısmı hala aktif ve dinamiktir, bazıları ise ancak çok az sayıda yerel nüfusa sahiptir ve kimileri de azınlığın içinde canlı bir nüve olmaktan uzaktır. Bu üçüncü grup, azınlığın içinde (Eke bakınız) yalnızca vakıfları aracılığıyla temsil edilmektedir ve bu vakıflarda azınlık tarafından atanan ve azınlığın yaşadığı çeşitli yerlerden gelen komisyon üyeleri görev yapmaktadır.

Cemaatlerin ana yapısının Yunanlılardan -çoğunluk nüfusunun günümüze kadar Rum-Ortodokslar veya Rumlardan oluşması- oluşması normal idi ve normaldir, Bulgarca konuşanlar, Arnavutça konuşanlar ya da Arapça konuşan Rumlar Türk kanunlarına göre özellikle azınlık okullarına kayıt sırasında bu cemaate dâhil edildi ya da edilmediler. İlk iki alt gruba ait çocuklar dahil edilmediler oysa başlangıçta dahildiler. Öte yandan sonuncular, diğerlerinin aksine, yalnızca otuz yıl önce İstanbul Rum topluluğuna katılmışlardı. İlginç ve kritik olan bu konu son yıllarda azınlığın içinde açıkça konuşulmaktadır. Bu konunun gelecek yıllarda daha büyük bir önem taşıyacağı aşikârdır; ne de olsa kazanılmış Rum vakıflarının ve mal varlıklarının üzerinde söz sahibi olacak unsurlar giderek daha fazla belirgin olmaktadır dahası bir topluluğun siyasi birliğini sağlayacak birleştirici unsurlara giderek daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Harita 2: İstanbul çevresindeki Rumların coğrafi dağılımı^[3]

3 İstanbul çevresinde iskân eden Rumların coğrafi dağılımına dair veriler 2006 yılında 'İstanbul Buluşması, Dün ve Bugün' Sempozyumu'nda sunulan bilgilere göre ve kişisel kanaatlerim uyarınca düzenlenmiştir. Dairelerin büyüklüğü ile nüfusun büyüklüğü arasında doğru orantı vardır (en büyük daireler 500-1000 arası nüfusu gösterir, en küçük daireler ise 10 kişilik nüfustan daha azını.) Buraya bütün Rum-Ortodokslar farklı etnik alt kimliklerinden bağımsız olarak dâhil edilmiştir. Bu sayıya şehirde sürekli olarak yaşayanlar, yarı zamanlı yaşayanlar ve şehirde uzun süre iskân edenler dâhildir. Benim kişisel tahminlerime göre toplamda yaklaşık 3.000-3.8000 nüfus vardır.

Cemaatin, vakıf taşınmazlar üzerindeki hakkı

Yerel-yapılanmaları ve mali yönetimi millet sistemi mantığı içindeki sarıh olmayan kurallara göre belirlenen vakıf kurumlarının gelirlerinin kullanımı konusunda da belirsizlikler vardı. Yani, eğer millet Osmanlı İmparatorluğu boyunca kanuni niteliği olan bir iç yasal düzene sahip ise ve bu düzen devletin kamusal düzeni ile önemli bazı başlıklarda (eğitim, adaletin sağlanması ve dağıtılması vb) paralel ya da uyumlu ise de bu durum günümüzün kamu hukukunun temel prensipleri ile çelişir niteliktedir. Bu gözlem iki açıdan önemlidir ve bizi ilgilendirir. Bunlardan ilki azınlığın günümüz Türkiye'sinde Rum Millet'in mirasçısı olması ile ilgilidir. İkincisi ise Rum-Ortodoks Kilisesi'nin, yani Ekümenik Patrikhane'nin azınlığın içindeki yerel temsilciler yani Cemaatler ile ilişkisi ile ilgilidir.

Bir başka mevzu da, cemaatlerin, vakıfların yönetimi için tüzel kişiliklerine ve varoluşlarına dairdir. Eskiden cemaatlerin belli bir yerde iskân eden kişilerden oluştuğu ve hukuki varlıklarını bazı kurumların işleyişini belirleyen ve düzenleyen bir nizamname çerçevesinde şekillendiği düşünüldüğünde, bu cemaatlerin nüfuslarının erimesine bağlı olarak hukuki varlıkları da, Türk hukukuna göre, tehdit altına girdi, cemaatlerin yaşadığı yerler arasındaki sınırları kaldırılmasına paralel olarak cemaatlerin büyük azınlığın içinde bağımsız olarak var oldukları yerel yönetimleri bulmak imkânsız hale geldi, yani hukuken yok olduklarını söylemek olanaklıdır. Örnek vermek gerekir ise 1950'li yıllarda Ksiloporta, Valinu, Balat, Fener ve Muhliu^[4] cemaatleri birbirinden farklı iken bugün bu cemaatler arasında vakıflar ile olan ilişkileri hariç belirgin bir farklılık gözlemlemek zordur.

Bilhassa vakıflar ve bunlara bağlı ek yapılar ile cemaatler birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar ve yapılar sahip oldukları dini kimliğe göre (bakınız kiliseler, ayazmalar, manastırlar) Ekümenik Patrikhane'ye direkt olarak bağlıdırlar. Böylece dini kimliğe sahip kurumlar (kiliseler, manastırlar) Patrikhane'nin yetkisi; dini işleyişi ve yönetimi altındadırlar. Kritik soru bu kurumlara ait gelirin yönetiminin ve tedarikçisinin hangi kurum olduğudur: 'Kilise' mi yoksa 'Yerel Yönetim' mi? Elbette bir kilise bölgesinin yönetimi o bölgede bulunan kilise-

4 Bakınız Hr. Hristidis, 6/7 Eylül Olayları, Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, Atina, 2000:293 / Ta Septemvriana, KMS, Atina, 2000:293.

nin yetkisi altında idi, 'cemaatler' ise 'Yerel Yönetimler'e bağlıydılar, başka bir şekilde söylemek gerekir ise cemaat üyeleri aynı zamanda kilise sınırları içinde iskan eden kişilerden oluşuyordu. 'Yerel Yönetim' ve 'Kilise' arasındaki ayırım birbiri ile çelişmez ve birbirine aykırı değildir, tam tersine, özellikle cemaatlerin milletleri oluşturduğu yapılarda birbirini tamamlar niteliktedir.

'Cemaatin' kurumsal olarak 'azınlığa' evrilmesini anlamak için biri diğerine bağlı olarak ortaya çıkan bu iki toplumsal oluşumun rollerinin neler olduğunun açıklanmasını gereklidir: Bu süreç, 1930'lu yıllarda başladı ve Rumların nüfusunun azaldığı 1960'lı yılların ortasına kadar devam etti. Şunu da hemen belirtmeli ki kiliselere, okullara ve insani yardım amaçlı kurumlara ait gelirler burada yaşayan cemaatin ya da genel bir şekilde ifade etmek gerekir ise azınlığın yararına kullanılıyordu. Buna karşılık gelirleri direkt olarak Patrikhane'ye bağlı vakıflara 'yatırım' Patrikhane'nin nizamnameye onay vermesi sonucunda gerçekleşiyordu. Burada bir başka kritik sorunun daha cevaplanması gereklidir: vakıfların direkt olarak Patrikhane'nin yönetimi altında olduğu göz önüne alındığında hangi oluşum 'cemaat' olarak tanımlanmalı? Örnek vermek gerekir ise Aziz Yorgios Kilisesine ait Patrikhane mabedi 1936 yılında vakıf olarak kuruldu oysa 1997 seçimlerinde oy kullananlar ve yönetici olarak seçilen kişiler Rumların yaşadığı tüm (Avrupa yakasındaki) bölgelerden geliyorlardı. Öte yandan vakıfların Patrikhane'nin yönetimi altında olduğu düşünüldüğünde Patrikhane'nin bu vakıfların bağlı olduğu bir cemaatmiş gibi hareket edebileceğini ve dolayısı ile -diğerlerinin yanı sıra - Agios Therapon ve Panagia Vefa Ayazmalarının da mazbutluktan çıkarılmasını talep etme hakkına sahip olacağını düşünmek olanaklıdır. Agios Yeorgios Vakfı'nın yönetimine sivil halktan ve din adamlarından seçilmiş bir komisyon getirilebilirdi ne de olsa bu vakfın taşınmazlarından elde edilen gelir yalnızca Patrikhane'nin tasarrufundaydı. İskumenik Patrikhane bu şekilde hem yönettiği vakıfların üzerinde yasal yetki sahibi oluşunu garanti altına alabilir hem de azınlığın 'üst kurumu' oluşunu.

Buna benzer bir başka soru da cemaatin, birbirinden farklı olan ve birbirini tamamlayan, dini mi yoksa milli kimliğe göre mi değerlendirileceği ile ilgilidir. Bu kritik soru vakıfların işleyişi ile ilgili kazanılmış hakların nasıl değerlendirileceğini de belirler. Rum azınlık 'Rum-Ortodoks' olarak kabul edilmeli ve bu gruba Arapça konuşanlar, Türkçe konuşanlar ve Yunan milli kimliğine

sahip olmayan Ortodokslar da dâhil edilmeli mi? Ya da bu azınlık en dar anlamı ile milli bir azınlık (yani, genel anlamı ile 'Yunan asıllı'lardan oluşan) olarak mı kabul edilmeli ve buna bağlı olarak milli bilinç düzeyinde 'Yunan kimliği taşımayan' kimseler vakıflar mal varlıklarını kullanma ve yönetim hakkından men mi edilmeli? Bu mesele, özellikle Arapça konuşan Rumların statüsü, bu grubun azınlığın iki dilli (Yunanca ve Türkçe) etkinliklerindeki ve azınlık eğitimindeki yeri, cemaati⁵ yavaş yavaş meşgul etmeye başladı.

Şu an yürürlükte olan ve 2003 yılında değişiklik yapılmış olan yasaya göre cemaat vakıflarının tüzel kişilikleri vardır ve yeni mal varlıkları edinme hakkına sahiptirler (benzer şekilde bakınız, Yasa. 5737/2008). Buna rağmen taşınmaz mal varlıkları üzerindeki yönetim hakkı konusunda ciddi kısıtlamalar vardır. Örnek vermek gerekir ise bir vakıf taşınmazının istimlak edilmesi sırasında verilen miktarın Vakıflar Bankasına yatırılması gerekir ama yönetim komisyonunun söz konusu anaparayı isteğine göre kullanma hakkı yoktur, yalnızca bu anaparanın getirdiği faizi kullanabilir. Vakıf yönetimin yetkilerini sınırlandıran hatta bu konuda var olan hakları hükümsüz kılan sorunlardan bir başkası da vergilendirme ile ilgilidir. Vergilendirme taşınmaz mal varlıklarının üzerinde sallanan Demokles'in kılıcı gibidir; Vergi değişen miktarına göre cemaatlerin mal varlıkları için zararlı ya da bu mal varlıklarının sürdürülmesi için engelleyici nitelikte olabilir.

Yeni vakıflar kanunu (2008)

Azınlık kurumlarının yönetimine dair kimi konular bir paranın iki yüzü gibi birbirini tamamlar niteliktedir: bir yanda azınlık vakıflarının yönetim komisyonları vardır, diğer yanda ise devlet organlarının yönetim ile yetkili mercileri. Bu iki yüzün birbirleri ile ilişkileri, azınlığın kabul ettiği hak ve yükümlülük arasındaki ilişki, her ne kadar tersi iddia edilse de, iç içe ve birbirini etkiler niteliktedir. Kısacası azınlık kurumları haklarını ve özerkliklerini azınlıktan alır, oysa

5 Bu konuyu Antakya kökenli İstanbul Rumu Simeon Yılmaz "İstanbul Buluşması" (1.7.2006) sempozyumunda sunduğu "İstanbul'da Yaşayan Antakya kökenli Rum-Ortodoksların Dünü ve Bugünü" başlıklı bildirisi ve Agos gazetesinde 30.5.2008 tarihinde yayımladığı makalesi ile tartışmaya açtı.

devletin yetkili mercileri bu yetkileri kısıtlamayı güden muhalif bir mecradır. Bu varsayımın gerçeklik payı olsa dahi tarihin bazı dönemlerinde, cemaatin kendi idari kurumlarının iç işleyişinin eksik olduğu da göz ardı edilemez.

Dini cemaatlerin itirazları, Avrupa Birliği İnsan Hakları Mahkemesi'nde süre gelen davalar ve en önemlisi de Avrupa Birliği Komisyonu'nun ilerleme raporunda sık sık dile getirilen olumsuz yorumlar neticesinde, Kasım 2006'da, yeni bir vakıf yasası kabul edildi. Bu yasanın getirdiği yeni düzenlemeler cemaatlere ait azınlık kurumları ile ilgili idi. 5.11.2006 tarihli ve 5555 sayılı yasa 2008 yılının Şubat ayında tekrar oylanarak 5737 sayılı yasa olarak yürürlüğe girdi. Siyasi baskı sonucunda çıkan bu yasa uzun yıllardır süre giden bu sorunlara çözüm getirmeyi ve devleti mümkün olan en az zararla kurtarmayı amaçlıyordu. Yeni yasanın ruhu, vakıfların statüsüne getirdiği bütün iyileştirmelere rağmen, vakıflar arasındaki (cemaatlere ait olmayan ve cemaatlere ait) eşitlik ilkesini doğru bir şekilde uygulamaya yönelik değildir. Mal varlıklarının kamuya ya da üçüncü kişilerin eline geçmesi gibi konulara çözüm getirmez, bu durumun doğurduğu sonuç Türkiye'deki Anayasaya, Lozan Antlaşması'na ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırıdır. Bu konu, yani 1936 yılından sonra edinilen taşınmaz mal varlıkların yönetiminin üçüncü kişilere, gerçek ya da tüzel kişiliklere aktarılması, Avrupa Birliği İnsan Hakları Mahkemesi'nin buna benzer başka kararlar ile birlikte Fener Rum Erkek Lisesi Vakfı hakkındaki kararından sonra başka özel boyutlar kazanıyor.

"Geçici 7. madde" vakıflara ait mal varlıklarının yok olmasını sınırlandırmayı amaçlıyor, ancak bu maddenin getirdiği yeni düzenlemelerin içeriği taşınmaz mal varlıklarının önemli bir kısmını kapsamıyor, oysa bu yasanın bu türden durumları; yani kullanım hakkının yok olmasını⁶ iyileştirmesi bekleniyordu. Bunlara ilaveten söz konusu madde mazbutluktan çıkma meselesine, cemaatlerin vakıflar ve vakıflara bağlı başka kurumlar üzerindeki yasal haklarının sağlamaştırılmasına yönelik bir iyileştirme getirmemektedir.

Yeni yasanın uygulanması esnasında, 13 Mayıs 2008 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2008/6 sayılı genelgesi kabul edildi, "Geçici 7. madde" bu genelge uyarınca uygulanıyor. Buna göre; daha önce bahsi geçen

6 Detaylı bilgi için bakınız K. Çiçeklis, Avrupa Yolundaki Türkiye'nin Rum-Ortodoks Vakıfları, Bibliorama, Kemo, Atina: 2011, sf.120-160.

yasa maddesine göre mal varlıklarının yönetimi hususundaki talebin başvurusunun 18 aylık süre içinde yapılması gerekir. 2009 yılının Eylül ayının başlangıcına kadar geçen süre içinde Patrikhane'nin girişimi ile 28 adet vakıf başvuruda bulundular, pek çok vakıf da ayrı ayrı başvuruda bulundular. Mal varlıklarını 2003 yılında getirilen düzenlemeler sonrasında güvence altına almış olan 11 adet vakıf ise başvuruda bulunmadı. 2009 yılında yapılan başvurular sonrasında İstanbul, İmroz ve Tenedos'ta bulunan toplam 946 adet taşınmaz talep edildi (bunlar arasında mazbut olarak nitelenen 185 taşınmaz mal varlığı da vardı). Bunlara ilaveten 19 mezarlığın iadesi için de başvuru yapıldı. Cemaat vakıflarından sorumlu hükümet başkan yardımcısı Bülent Arınç'ın yaptığı açıklamalara göre; 68 adet taşınmaz mal varlığı Rum Vakıflarına ait kurumlara geri verildi (bu iadeler özellikle Balıklı lehine oldu, iki taşınmaz mal varlığı Beyoğlu Rum Ortodoks Kiliseleri ve Mektepleri Vakfı ve Cibali Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfına, Fener Meryem Ana Rum Ortodoks (Kanlı) Kilisesi Vakfına, Kadıköy Rum Ortodoks Cemaati Kiliseleri Mektepleri ve Mezarlığı Vakfına, Sarmaşık Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi Vakfına ve Fener Rum Erkek Lisesi Vakfına da birer taşınmaz mal varlığı iade edildi). Şunu da kaydetmeye değer ki 19 mezarlık vakıflara geri verildi ama mazbutlardan iade edilen olmadı.^[7] Sonuç olarak devam eden düzenleme süreci içinde ister hakkaniyetli olsun ister hakkaniyetsiz "hesaplar kapanıyor." Daha somut bir şekilde belirtmek gerekir ise 2012-2014 arasındaki iki yıl boyunca 169 vakıf taşınmaz mal varlığının mülkiyet hakkı tanındı (buna karşın Türk yönetimi diğer 518 tanesini reddetti, bakınız Ekler ve iki numaralı Tablo).

Aynı şekilde 2008 yılının Eylül ayında 573 sayılı yasanın uygulanmasına dair yönetmelik kabul edildi, bu yasa yönetim komisyonları ve yönetim komisyonlarının denetlenmesi ile ilgiliydi. Bu yönetmelik vakıfları yönetecek komisyonların seçimine dair önemli değişiklikler getirmiyor. Yalnızca bu süreçten sorumlu olarak, tıpkı o zamana kadar geçerli olduğu gibi (29-33 maddeler), Vilayeti değil Vakıflar Genel Müdürlüğünü sorumlu tutmaktadır. Böylece, seçim bölgelerinin genişlemesi (hem ilçe bazında, hem de il ba-

7 Y. Ktistakis, "Herşey 2007 Yılında Başladı: Rum Vakıfları'nın Avrupalı Koruması", Roma-iko Hmerologio, Istos Yayinevi, İstanbul:2013:178.

zında ya da yerel Vakıflar Genel Müdürlüğü onay verdiği takdirde tüm ülke sınırları içinde) imkânı hem seçmenler hem de adaylar için teminat altına alınıyor. Vakıf komisyonu seçimlerin yapmakla yükümlü tutuluyor. Mamafih seçimlerin yapılması cemaatler tarafından bir zorunluluktan daha çok hak olarak kabul gördü. 2008 yılından başlayarak toplulukların büyük çoğunluğu iki kere seçim yaptılar. Bu durumun tek istisnası temsile yönelik her işleme itiraz eden Balıklıdır. Öte yandan Türk yönetimi 2014 seçimlerinde yeni Yönetmeliğin içeriğini düzenlemekle yükümlüdür (Temmuz 2014 tarihine kadar) ancak böyle bir girişim bugüne değin gerçekleşmedi. Bu durum, kuşku ve güvensizlik iklimini yeniden yaratırken vakıflarda yapılacak üçüncü tur seçimlerin de ertelenmesine de sebep oldu.

Sonuç olarak, topluluklara ait vakıfların Vakıflar Genel Müdürlüğü Meclisi'nde temsili tüm cemaat ve azınlık vakıflarının temsilcileri tarafından, yani Rum-Ortodokslar, Ermeniler, Yahudiler, Süryaniler ve Keldaniler (madde 96), tarafından seçilen bir temsilci aracılığıyla olmaktadır (ilk seçimler 28 Aralık 2008 tarihinde gerçekleşti). Bir temsilci seçilmesi ihtiyacı ilk defa yapılan seçimlere ve yönetim kurulu komisyonlarının kendi aralarında görüşmelerine neden oldu, yapılan toplantılar sonrasında işadama Lakis Vingas ilk ortak aday olarak belirlendi. Yeniköy Rum Ortodoks cemaatinin bir üyesi olan Lakis Vingas yapılan ilk iki seçim (Aralık 2008, Aralık 2011) sonrasında tüm cemaat vakıflarını VGM'de temsil edecek ortak temsilci olarak seçildi.

Günümüz Türkiye'si'nde azınlık cemaatler

Azınlığa ait kurumların yasal statüsü ve mülkiyet hakkı meseleleri bir azınlığın içinde bulunduğu hukuki durumdan, yani azınlığı çevreleyen genel ya da özel haklarından soyut olarak düşünülemez. Teorik yaklaşımlar adaletin ve devlet erkinin eşitlik ilkesini ve bu ilkenin getirilerini özellikle farklı etnik gruptan gelenlerin, din taşıyanların ya da farklı bir dil konuşanların ihtiyaçlarına göre nasıl uyguladığına bağlı olarak değişiklik gösterir, bazı durumlar; kişilere ya da coğrafyalar özel uygulamalar gerektirebilir. Bir başka bakış açısına göre esas mesele, hangi kişilerden oluşan toplulukların bu haklara tabi olacağıdır. Bu soruya iki muhtemel cevap verilebilir: Bir devletin bütünü oluşturarak homojen ve hakları eşitlik ilkesine göre koruma altına alınmış

ve ayrımcılığa uğramayan topluluk mu? Yoksa milliyeti, dini ve dili ile toplumun yurttaşlarının çoğunluğundan ayrıışan bir topluluk mu? Bu soruya verilecek cevap nasıl bir hukukun istendiğinin açıklığı kavuşturulması açısından önemlidir: İstenilen egemen olanının 'farklı' olan üzerine, hükümlerlik kurmadığı, farklı kimlik taşıyanların da toplumun bütününe katılmasına olanak veren çok kültürlü yeni bir oluşumun ortaya çıkmasıdır. Nispi eşitlik ile sonuçlarda eşitliğin^[8] elde edilmesi hedeflenmektedir. Sonuçlarda eşitlik insan hakları konusunda zorlanan siyaset bilimi teorisyenleri ve hukuku pratiğe dökenler için sonuç getiren önemli bir hukuki araçtır.

Çoğulculuk farklılığın gerçekten tanınması, bu farklılığa; farklı dinamiklerle, kültürel geleneklere, milli ve kültürel kimliklere saygı duyulması ile sağlanır. Bireylerin ve grupların farklı kimlikler taşıyan kimseler ile uyumlu ilişkileri toplumsal bütünlüğün sağlanmasının temel şartıdır. Benzer bir gerekçeyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi^[9], bir azınlığın meşru görülmesinin şahısların bir grup oluşturma hakkıyla ilişkisini gösterdi. Bu hak aracılığıyla azınlığın üyeleri-hatta tamamı-azınlık olmaktan gelen farklılıklarının getirilerinden ortak bir şekilde faydalanabilirler. Çoğulculuk ilkesi toplumsal bütünlüğün oluşmasına katkıda bulunabilir; farklı milli ya da dini kimliklere göre parçalara bölünen bir devlet değil, yurttaşların tümünün katılımı ile oluşan bir devlet ortaya çıkabilir. Azınlık-çoğunluk ve azınlık-devlet arasındaki ilişki gelişim potansiyeli olan bir ilişkidir, Rumların durumu buna istisna teşkil etmez; azınlık devlet tarafından oluşturulan ve uygulamaya konan adalet ve siyasi sistemin içinde yer almak ister.

Bir azınlığın yasal temsil hakkı ile özgürlük yanlısı kanuni ortama eklenmesi sorununa kişilerin oluşturduğu topluluğa hak verilmesi katkıda bulunabilir, bu haklar hem anayasa hem de uluslararası garanti altındadır, tıpkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11 sayılı maddesinde olduğu gibi. Bu yasa, kamu düzeninin temel kuralları ve ilkeleri ile çelişmediği müddetçe,

8 Türk örneği ile büyük benzerlikler sergileyen Yunan gerçeğinde çok-kültürlülüğün hukuki yeri hakkında fikir almak için bakınız N. Alivizatos, 2005, "İnsan Haklarının Yeniden Gözden Geçirilmesi:Çok-kültürlülük gerekli midir?" İnsan Hakları, 28, sf. 1203. ORJINALİ.

9 Gortzelik and others v Poland, 44158/98, 7.2.2004, para 92, karşı Ouranio Toxo v Greece, 74989/01, 20.10.2005, para. 37.

kişilere bir topluluk oluşturma ve bu oluşan topluluğun hukuken temsil hakkını tanı ve kişilerin etnik özelliklerine kayıtsız kalır. Bu şekilde bir cemaat (bir azınlığa ya da bir azınlık cemaatine ait) özgürlük taraftarı, kanuni bir ortama kendi yasal haklarını güvence altına alarak dâhil olabilir. Azınlığa ait meseleler kamunun-devletin içinde otonom bir şemsiye alıntında ele alınma hakkı kazanabilir ve bu özgürlük yanlısı hukukun karışmadığı bir alan olabilir. Yani, bir toplumun içindeki etnik-dini sınırlar görülmez olsa idi, pluralizmi belirleyen etken siyasi benzerlikler/farklılıklar olsa idi, bir yerde doğmuş olmak (itagenia) siyasi hayata millî¹⁰ kimlik ile değil kamudan kaynaklanan haklar ile katılmak için yeterli olurdu. Ancak içinde yaşadığımız çağda etnik sınırlar sandığımızdan çok daha fazla belirgin, bu sınırları farklı bir grup olan azınlığın hak talepleri ya da bu gruba uygulanan siyasi baskı belirliyor. Tarafsız bir devletin oluşması için öncelikle çoğunluğun toplumsal olarak tarafsız olması gerekli, ancak çoğunluk sıklıkla çağımıza egemen olan milliyetçi ideolojinin etkisi altında ve azınlık kimliğini yönetme eğilimi içinde.

Osmanlı'nın millet sistemi hakkındaki tasarrufları, yani yönetimin cemaat yapısına dayandırılması; siyasi güç ve görevlerin cemaat bazında bölüştürülmesi günümüz Türkiye'sinin hukuk sisteminin vakıflara bakışını şekillendirmektedir. Başka bir şekilde söylemek gerekir ise Osmanlı hukuk sisteminin vakıflar hakkındaki temel ilkeleri ve kanaatleri günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Mamafih, vakıflar hakkındaki yeni yasanın yürürlüğe konmasından başlayarak bazı önemli sorular bazı temel çelişkiler ile yüzleşmek zorunda kaldı, bunlardan bir tanesi de yetkilerin ayırt edilmesi, özel ve kamusal alanın ne olduğu ile ilgiliydi. Lozan Antlaşması'nın o dönemdeki -yani 1920'li yıllardaki- algısı, hakların dini aidiyete göre belirlenen azınlıklara uygulanması, bir ulus devlet içinde yer alan azınlığın millet kriterlerine göre tanımlanmasından kaynaklandı. Böylece daha sonraki süreçte ortaya çıkacak açmazlar o dönemden başlayarak oluştu; bu açmazlardan bazıları çözümlenirken cemaatin otonomisi çiğnendi oysa bir yerin eşit yurttaşı olma ilkesinden hareket edilerek hukuk toplumsal gerçekliğe uygun hale getirilmeye çalışılıyordu.

Lozan Antlaşması'nın "yeniden gözden geçirilmesi" sonrasında cemaat

10 Bu konu hakkında bakınız, Ch. Mouffe (editör), 1992, Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship and Community, Routledge, London.

ile ilgili yaklaşımların kısıtlanması, modern hukuktan kaynaklanan uygulamaların bütün yurttaşlar için geçerli olarak kabul edilmesi alınan ortak kararlar arasında idi. Cemaatçiliğe ait temel söylemlerin Türkiye'deki kanuni modele eklenmesi olanaklı değildi. Yasal koruma şemsiyesi bazı sorunlara; azınlığın hukuki olarak varoluşuna ve haklarını kamusal alanda temsil etmelerine çözüm bulmadı, oysa bunlar Osmanlı'nın hukukunda, millet sistemi içinde olanaklı idiler.

Bu nedenle cemaatler hukukun görünen özneleri olmaktan vazgeçtiler. Azınlıkların korunmasından geriye kalan şey; vakıflar ve mal varlıkları oldu. Böylelikle Türk yönetimi de savaş sonrası (1945 sonrası) dönemde vakıfların cemaatlere bağlı yapılması ile vakıf yönetim mercileri arasında bir ayırımı gitti ve vakıfların cemaatlere bağlı yapılmasını görmemezlikten geldi.

1990'lardan başlayarak günümüze kadar geçen sürece azınlık cemaatlerinin, azınlığa tanınan özel ya da genel haklar çerçevesinde, yanlış bir şekilde milletleştirilmesi damgasını vurur, özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin getirdiği yoruma göre dini özgürlük isteyen ya da mal varlığı üzerinde hak talep eden kişilerin grup kurma hakkı vardır. Bu haklar Lozan'ın öngörülleri ile çatışmaktadırlar; ortak kamu hukukunun tanıdığı haklara göre azınlık üyeleri ile diğer yurttaşlar arasında eşitlik vardır ve azınlık üyeleri de tıpkı diğer yurttaşlar gibi ortak kullanıma yönelik kurumlar kurma, yönetme ve bunların getirdiği sonuçlardan faydalanma hakkına sahiptir. Öte yandan vakıflara ait kazanılmış haklar cemaat mantığına göre oluşturulmuştur, kazanımlar bir inanç taşıyan cemaat üyelerine ya da birbirleri ile etnik bir görüş çevresinde bağ taşıyan bir gruba aittir. Bu kişiler azınlığa ait meselelerin içinde koruma şemsiyesi altındadırlar. Kısacası bu oluşum Türk toplumu ve siyasi hayatı içinde siyasi bir azınlığa işaret eder, böyle işlev görür, kurumsal konumu ve yaptırım gücü -yok değilse de- sınırlıdır.

Bu durum, her ne kadar, azınlığın tümü için kazanılmış bir hak olarak temin edilmese de cemaat vakıflarının yasal konumu belirler. Vakıfların amacı varlıkları ve yapılanmaları aracılığı ile kamu düzeni içinde bir azınlık grubuna hizmet etmektir, belirli kişilere değil.

Türk yönetiminin azınlık vakıflarını 'kurumsallaştırmaktan' kaçınması bir dizi çelişki içermektedir ve de hiçbir üst hukuki çerçeve içinde dayanak bulamaz. Özellikle Medeni Kanun'un kullanım hakkındaki ayırıcı yaklaşım

mı anayasanın ve uluslararası hukukun pek çok kuralı ile çelişir niteliktedir. Buna paralel olarak, yurttaşlık hakkının herkes için aynı şekilde tanımlanmadığına işaret eder, oysa var olan ideoloji uyarınca eşitlik hakkı herkes için geçerlidir, bir azınlığa ait olan Türk yurttaşların 'istisna' teşkil etmesi, değişen koşullara göre 'yerli yabancılar' olarak görülmeleri ve konumlarının sürekli olarak pazarlığa tabi tutulması çelişkilidir.

Bir azınlık grubunun üyeleri, katılmak ya da katılmamak konusunda kendi aldıkları kararlar doğrultusunda toplumsal bir bütünlük oluşturabilirler, bu grup devleti oluşturan diğer yurttaşlara tanınan genel haklara karşılık bazı özel haklara sahip olabilir. Böylelikle kişilerin grup oluşturma hakkından hareketle, Rum-Ortodoks azınlığın ya da cemaatlerin örneğinde olduğu gibi, bu grupların vakıf mal varlıkları üzerindeki haklarının teminine dair meselelere dair doğru cevaplara varmak olanaklıdır. Kurumlar ile ilgili yasa Medeni Kanun'un 101.d maddesi gibi yeni vakıfların/kurumların kurulmasına yönelik kısıtlamalar içermemektedir.

Kişilerin bir grup oluşturma hakkı azınlıkları ve cemaatleri kapsayabilirdi ve Lozan Antlaşması ile birlikte uygulanabilirdi, ne de olsa bir azınlığın etkinliklerinin tamamını bir kurumun^[11] kısıtlı yasallık kılıfına sığdırmak zordur. Yani, "Lozan'ın tanıdığı Müslüman olmayan azınlıklara" ve cemaatlerine ait sahipsiz ve ortada kalan özel ihtiyaçların çözülmesi için bu kişilerin bir grup oluşturma hakkı ihtimali değerlendirilebilirdi. Her ne koşulda olursa olsun, din özgürlüğüne ve kişilerin bir grup oluşturmaya dair kazanılmış haklar bu ihtiyacı belirler.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin de belirttiği gibi "dini cemaatler tarihsel ve evrensel bir şekilde kurumsal olarak var olurlar"^[12] öte yandan kişilerin bir grup oluşturma hakkı "devletten gelen gerekçesiz bir yaptırıma karşı topluluk hayatını garanti altına alır."^[13] Din özgürlüğü bir cemaati hatta azınlığı

11 Bu konu hakkında detaylı bilgi için Venedik Komisyonu'nun Kararına bakınız. (European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), 2010, Opinion 535/2009 on the Legal Status of Religious Communities in Turkey and the Right of the Orthodox Patriarchate of Istanbul to Use the Adjective "Ecumenical", 15.3.2010, CDL-AD(2010)005, Strasbourg), para. 43.

12 ECHR, Mirolubovs and others v Lithuania, 15.9.2009, para 80.

13 ECHR, Hasan and Chaush v Bulgaria, 26.10.2000, para 62.

oluşturan bireylerin bir araya gelebildiği geniş bir alan yaratır, bu sayede söz konusu kişiler hukuki bir kimlik edinebilirler ve hukuki haklarının uygulanmasını talep edebilirler. Türkiye'deki Rum-Ortodoks azınlığın haklarının durumu da böyledir, azınlığın ve cemaatlerin tek ya da birden fazla yasal temsilci edinmemesi Türk hükümetinin^[14] açıklanamaz itirazından kaynaklanmaktadır ve bu durum çoğunluk olan Müslüman cemaat ile olan eşitlik ilkesine aykırıdır.

Sonuçlar

Vakıf kurumlarının hukuki statüsü millet sisteminin cemaatlere getirdiği eski ve çağdaş hukukun temel prensipleri ile uyumlu olmayan hukuki yaklaşımlar çerçevesinde düzenlemektedir. Lozan Antlaşması her ne kadar azınlık kurumlarına azınlıkların kendi yönetimleri çerçevesinde özel bir koruma hakkı tanıyorsa da, yurttaşların eşitliği ilkesi pratikte yasalarca ve yasaların aşığıısında yer alan kurallarla ihlal ediliyor. Mal edinme hakkı yalnızca vakıf kurumlarına tanınmaktadır cemaatlere değil. Böylece vakıflar azınlığa ait canlı öznelerin, yani cemaat üyelerinin ve İkmunik Patrikhane'nin önüne geçiyorlar. Başka türlü söylemek gerekir ise cemaatleri temsil etmek üzere kurulmuş yasal oluşumlar hem siyasi hem de yasal açıdan birincil önem ve hayati yetki kazanıyorlar.

Cemaatlerin teoride kazanılmış olan mal varlıklarını, Patrikhane'yi ve Önemli Kurumlarını yönetme hakkının azınlığın özel iç alanından alınarak devlete bağlı kamuya aktarılması ile birlikte bu hak yara almış oluyor, üstelik azınlıklar da "devletin güvenliği" söz konusu olduğunda "yasal güvene daha az uygun" olarak değerlendiriliyorlar. Böylece azınlıklara ait cemaat varlıkları otomatik olarak "özel yetki" alanına dâhil ediliyor, bu her ne kadar yasaya aykırıysa da "milli menfaat" çerçevesinde "açıklanabilir" oluyor ve sonuç itibarıyla kamunun güven ve korunmasına dâhil ediliyor.

İstanbul'daki Rum azınlık cemaatlerinin aşama aşama birleşmesi vizyonu elbette azınlığa ait kurumların nüfus gerçekliği ile örtüşecektir (yukarıda yer

14 AlıHM'nin verdiği karar uyarınca dini cemaat dini görevlerini yerine getiremediği takdirde devletin müdahalesini açıklamak imkansızdır, Metropolitan Church of Bessarabia and others v Moldova, 13.12.2001, para 118.

alan Harita 1 ve 2'ye bakınız). Bu yapılanmanın eksikliği, kuşkusuz, cemaatleri azınlığı oluşturan birimler olarak hukuken tanıyan kurumsal bir çerçevenin teminatıdır.

Bu konu ile ilgili yasanın dar anlamlı yorumu yüzünden azınlık temsilcileri vakıflardan ve vakıflara bağlı olan yapılardan uzaklaşmak zorunda kaldı, bu özellikle “mazbutlaşma” şeklinde yapıldı ve pek çok kereler de vakıflara bağlı taşınmaz mal varlıkları üçüncü kişilerin ellerine geçti. Öte yandan, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde yaptığı reformlar çerçevesinde taşınmaz mal varlıklarının tedrici olarak vakıflara geri verilmesi (bakınız taşınmaz mal varlıklarının garanti altına alınması, 2004 ve 2010 yılları) geçmişin kayıplarının giderilmesi yolunda önemli bir adımdır. Bazı durumlarda ise, örneğin 1970-80 arasında (on yıl boyunca) vakıf mal varlıkları üzerine getirilen kısıtlamaların doğurduğu olumsuz sonuçlar devam ediyorlar ve zararlar henüz giderilmediler. 2013-2014 yılında yapılacak seçimlerde bu konuya yeni bir düzenleme getirilmemesi azınlıkların kendi içinde demokratikleşmesi konusunda da olumsuzluklar yarattı.

Azınlıklara ait yönetim birimlerinin kötü yönetilmesi; devlet mercileri ile çıkar ilişkileri, şeffaf, bağımsız ve kamuya açık bir yönetim şeklinin uygulamaya konmaması ve de vakıfların mal varlıklarının değerine yönelik niteliksel ve niceliksel saydamlığın olmaması, tarih boyunca da gözlemlenmiş olduğu gibi, azınlığın hukuki ve siyasi baskılara karşı olan mukavemetini azaltır. Buna ilaveten, vakıf mal varlıklarını azınlık ve genel olarak Türk toplumunun yararına değerlendirebilecek yapıların ya da alt yönetim yapılarının oluşumunu da engeller.

Yukarıda değinilen konular çerçevesinde yapılacak en iyi uygulama azınlık cemaatlerine ait mal varlıklarının bu cemaatlerin üyeleri için en faydalı olacak şekilde kullanılması ve buna paralel olarak da cemaatlerin en iyi şekilde yeniden yapılanmasıdır. Bunlara ilaveten tespit edilen bir husus da “mal varlıklarının bizim düşündüğümüzden çok daha fazla” olduğudur ve “azınlık kurumlarının da kendi aralarında birlikte çalışmalarının”^[15] kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu anlaşılmıştır.

15 Lakis Vingas'ın Apoyevmatini gazetesine yazdığı 6.5.2010 tarihli mektup. Ayrıca bakınız L. Vingas, “Rum Cemaati için Deneyimler, Düşünceler ve Hayaller”, Romaiko İmerologio, 2013, Istos Yayinevi, İstanbul, sf.197.

Varılan sonuçların ve önerilerin fayda getirecek şekilde analiz edilmesi ve uygulanması için öncelikle yerine getirilmesi şart olan iki husus vardır: Siyasi yetkisi olan birimlerin hukuk devleti ve çoğulculuk ilkeleri ile uyuşan çözüm önerilerini kabul etmeleri ve gerekli yasal çerçevenin oluşturulması. Bu gözlem her iki taraf için de; hem Türk hükümeti ve yönetimi için hem de Rum-Ortodoks azınlığın içindeki yönetim yapıları için de geçerlidir. Reformların hayata geçirilmesi konuya müdahil olan tüm tarafların cesur ve bilgili olmasını ve de gerçek verilerin, nitelik ve nicelik olarak, itina ile sistematik ve bilimsel bir şekilde incelenip takip edilmesini gerektirir, ne de olsa azınlık mal varlıkları hakkındaki yetersiz araştırma bu konunun daha iyi bir şekilde ele alınması için dezavantaj niteliğindedir.

Öneriler

Lozan Antlaşması'nın ruhu ve maddeleri her ne kadar geçmişin izlerini üzerinde taşısa da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin bu maddelerin uygulanmasına yönelik yorumu ve bunların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargılama yetkisi mekanizması ile güçlendirilmesi sayesinde (bakınız 40 madde ve 42.3). azınlıkların-cemaatlerinin mal varlıkları üzerindeki yasal temsilciliklerini ve mal varlıkları üzerindeki haklarını teminat altına almak için güvenilir bir rehber görevi üstlenebilir, yeterli hukuki teminatı sağlayabilir.

a. Vakıf yönetim kurullarına yönelik

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin güvenceye aldığı haklar, tıpkı 11 sayılı maddesinde (kişilerin grup kurma hakkı), 1 numaralı Protokol'ün 1. maddesinde (mal varlığı edinme hakkı) ile birlikte 9.maddede yer alan din özgürlüğü hakkı (ve de 14.maddede yer alan ayrımcılığın yasaklanması ile birlikte ya da 13.maddenin verdiği sonuç getiren başvuru hakkı ile birlikte) azınlık mal varlıklarının sahip çıkılmasına olumlu katkıda bulunabilirler:

- azınlık tarafından bir ve bütünü temsil eden hukuki bir temsilin oluşturulması ve hatta İkenenik Patrikhane'nin ve söz konusu cemaatlerinden hukuken temsil edilmesi
- Taşınmaz mal varlıklarının devlet birimlerine ya da ya da üçüncü kişiler

- lehine (bakınız Vakıf Bank) nakite çevrilmesinden geri dönülmesi
- Çok sayıdaki davanın öncelikler dikkate alınarak sonuca ulaştırılması (bakınız mazbutluktan çıkarılması, 1936 yılından sonra edinilen mal varlıklarının tanınması, -yeni-yasal temsilci edinilmesi vb.)

b. Cemaate yönelik

Vakıf mal varlıklarının geri iadesi talebinin güçlü bir şekilde ortaya konmasının olmazsa olmaz ön koşulu cemaatlere ait yerel örgütlenme yapılarının demokratik bir şekilde yeniden yapılanmasıdır, yani bu yapılanmaya herkes katılmalı ve kimse bu katılma hakkından muaf tutulmalıdır. Bu yeniden yapılanma İskumenik Patrikhane'nin statüsünü ve birbirinden dağınık halde bulunan cemaatlerin rolünü ve görevlerini de kapsar. Gerçekleştirilmesi gereken bir başka husus da birbirine komşu cemaatlerin ve vakıfların birleştirilmesi, kurumlar arası koordine ve kontrol görevi yapacak tek bir kurumun oluşturulması (belki de ikinci dereceden?) ve buna ilaveten azınlık tarafından Lozan Antlaşması'nın 40. maddesine uygun olarak bütünü temsil edecek yasal temsil merciinin; tüzel kişiliğin oluşturulması ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin de belirttiği gibi kişilerin grup oluşturma hakkının sağlanmasıdır. Birleşme aşama aşama öncelikle özellikle zayıf konumda olan ve birbirine komşu olan cemaatler-vakıflar arasına gerçekleşebilir. Yaşanacak birleşme sonrasında cemaatler/vakıflar üç bölge oluşturabilir, Avrupa yakası, Asya yakası buna Marmara Adaları da dahildir ve sonuncu olarak da İmroz ile Tenedos. Böylelikle vakıfların azınlık yararına mümkün olan en fazla faydayı vereceği koşullar oluşur, üstelik cemaatlerin şeffaflık ilkesine uygun olarak hareket etmeleri, aldığı kararların iç mekanizmalar tarafından kontrol edilmesi hatta devlet yönetimin de azınlığın haklarına insan hakları çerçevesinde koruma altına alması olanaklı olabilir.

Türk hukukunun sunduğu çerçeve içinde gerçekleşecek yeniden yapılanmada yürürlükte olan hukuki ilkeler azınlık cemaatlerinin yararına yeniden düzenlenmeli, yani azınlıkların kendi mal varlıkları ve vakıflarını yönetme hakkına önem verilmeli ve bu varlıkların çağdaş bir saygınlık çerçevesi içinde insan haklarına uygun olarak kullanımı sağlanmalı. Medeni Kanun uyarınca azınlık vakıflarının ortak bir kuruma ya da yasal bir kişiliğe/tüzel bağlı olma-

sı pek çok sorunun köklü bir şekilde çözümlenmesini sağlayabilir. Mammafi, Medeni Kanun'un 101 sayılı maddesi bu tür yeniden düzenlemelere izin vermiyor vakıfların 'herkes için ortak olan' adalete dâhil olmasını engelliyor. Sonuç olarak Türkiye'nin azınlıklar konusunda yeni bir siyaset ve hukuki teori belirlemesi gereklidir. Hatta Avrupa Konseyi'nin etnik azınlıklar hakkındaki çerçeve Anlaşmasının Türk hukuku tarafından kabul edilmesi sürece olumlu katkıda bulunacaktır. Uluslararası hukukun ve hukukun özünü oluşturan temel ilkeler; "adaletin şeffaflığı ve güvencesi" ve "üst yargı yolunun sonuç getirici olması" Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin getirdiği yorum ışığında esaslı bir şekilde yeniden düzenlenmelidir. Son olarak, uluslararası hukuka, anayasa hukukuna ve iç hukuka ait temel kurallar arasındaki hiyerarşi, azınlığın iç işlerini kamusal alandan ayırmak üzere yeniden düzenlenmeli. Böylelikle vakıflar azınlık yararına en fazla faydayı sağlayacak şekilde konumlandırılabilirler, cemaatlerin şeffaf bir şekilde yönetilmesi sağlanabilir, uygulamalar kamuya açık olur ve iç kontrol mekanizması çalışır ve dahası devlet yönetiminin azınlık haklarına hukuk içinde saygı göstermesi, adaletin temin edilmesi talebi güçlenir.

Azınlığa ait az sayıdaki insan unsurunun değerlendirilmesi, vakıf yönetimine ve işleyişine kadınların da dâhil edilmesi (tıpkı 2007/10 seçimlerinden itibaren başladığı gibi) ve girişimciliğin desteklenmesi yönetim kurullarına ve vakıflarına yeni bir soluk verecektir. Zaten amaçlanan vakıfların azınlığa hizmet etmesidir, tersi değil. Bu çerçeve içinde Yönetim, azınlık yararına denetim yapmak ve bu gruba yönelik adaletsiz ve keyfi davranışlara karşı, bu davranışlar her nereden gelirse gelsin, kalkan görevi yapmakla yükümlü olmalı.

c. Türk hükümetine yönelik

Vakıflar konusunun dış politika aracı olarak milli rekabetler çerçevesinde koz olarktan görülmekten vazgeçilmesi sayesinde vakıfların kuruldukları amaca hizmet etmesi, devamlılıklarını sürdürmeleri ve hatta değişen koşulların getirdiği yeni ihtiyaçlara yönelik başka hedefler belirlemeleri olanaklı olabilir.

Türk hukuku çerçevesinde yapılacak yeni bir düzenleme için var olan hukuki ilkeler azınlık yararına yeniden düzenlenmeli; genel olarak insan haklarına saygı duyan hukuki bir ortam içinde azınlıkların kendi kurumlarını ve

mal varlıklarını yönetme hakkı temin edilmeli. Azınlık vakıflarının, Türk Medeni Kanına göre kanuni düzene ya da herhangi bir hukuki temsilciliğe dâhil edilmesi sorunların çözümüne yönelik önemli katkılarda bulunabilir. Mamefi Medeni Kanun'un 101 sayılı maddesi uyarınca cemaat vakıflarının “genel hukuka” dahil edilmemesi bu türden yeni düzenlemelere izin vermez. Sonuç olarak Türk Hükümeti'nin azınlıklar hakkında yeni bir siyaset ve yeni bir hukuki yaklaşım belirlemesi beklenmektedir. Hatta Avrupa Konseyi'nin etnik azınlıklar hakkındaki çerçeve anlaşmasının Türk hukuk sistemi tarafından kabul edilmesi de bu yönde önemli katkılar sunabilir. Uluslararası hukuka ve hukukun özüne ait genel kurallar, tıpkı “adaletin açık olması ve sağlanması” ya da “üst temyiz mahkemelerine yapılan başvuruların sonuç getirici olması” gibi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin getirdiği yaklaşımlar çerçevesinde yeniden şekillendirilmelidirler. Son olarak, uluslararası hukukun, anayasanın ve iç hukukun kuralları sıralandıkları hiyerarşik yapı içinde azınlığın kamusal alandan farklı olarak kendi içinde (kendine özel) bir alan oluşturmaya izin vermeli. Bu çerçeve içinde Yönetim yalnızca azınlık yararına teftiş görevi üstlenmek ve azınlığa yönelen keyfi davranışlara karşı, bu davranışlar her nereden gelirse gelsin, kalkan görevi üstlenmekle yükümlüdür.

Özetlemek gerekirse ise vakıfların yasal statüsü “kurala bağlanmalı”, yani yalnız azınlıkların görünür olduğu “istisnai”, siyasi ve yasal özel kategoriler olmaktan çıkarılmalı. Bu özel durum tarih boyunca azınlıkların –uzun vadede çoğunluğun da-aleyhine olmuştur ve her kesimin bu özel durumu suiistimal etmesi için fırsatlar vermiştir. Sonuç olarak vakıflara yönelik hukuki düzenleme çarpık millet sistemi yaklaşımına hapsolmuş ve çağdaş hukuka dâhil olamayan anlayış çerçevesinde değil (bakınız mazbut statüsü, yeni kurumların kurulma hakkının tanınmaması, yeni taşınmaz mal varlığı edinilmesine yönelik kısıtlamalar) çağdaş medeni kanunun ruhuna uygun olarak yapılmalı ve vakıflar iç hukuka ait yasal toplumsal kurumlar olarak görülmeli.

d. Konuya müdahil olan tüm taraflara yönelik

Diyalog süreci azınlığın her görüşünden ve kesiminden gelen önerilerin ifade edilmesi, düzenlenmesi ve öneri haline gelmesi için vazgeçilmez bir araçtır. Tek başına ve topluma kapalı karar alma şekli genellikle iktidara

dayalı alt-üst ilişkilerinden beslenir, karar alma yetkisinin yalnız belli ellerde bulunması şu ana kadar en az iki şekilde zararlı olmuştur: faydalı fikir ve önerilerin kapalı kapılar altında kalmasına ve sahiplenilmemesine ama daha da önemlisi azınlığın içindeki eşitliğin bozulmasına, herkes yönetim ile ilgili birimlerde yer alabilecekken farklı kesimlerin ortaya çıkmasına. Türk toplumunun desteğinin kazanılması da şarttır, ne de olsa azınlığın dışındaki 'müttefiklere' seslenmeden azınlık dışındakiler ile birlikte çalışmadan, siyasi ve sosyal katılımı sağlamaksızın bir strateji çizmesi imkânsızdır. Bu konuda kaydedilmiş önemli gelişmelerden bahsetmek olanaklıdır, 2006 yılında düzenlenen Sempozyum (İstanbul Buluşması) bu gelişmenin somut bir örneğidir. Vakıf mal varlıklarından elde edilen gelirlerin nasıl kullanılması gerektiği sorusu da bu bağlamda ele alınmalı, sağlanacak fayda yalnızca azınlık ile sınırlı kalmamalı Türk toplumunu da kapsamalıdır.

Damla Demiröz tarafından Yunanca'dan çevrilmiştir.

TABLO I. İSTANBUL, GÖKÇEADA ve BOZCAADA' DA BULUNAN RUM ORTODOKS CEMAAT VAKIFLARI

1. Aksaray Langa Aya Todori Rum Ortodoks Kilisesi
2. Altı Mermer Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
3. Arnavutköy Aya Strati Taksiarhi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
4. Ayvansaray Aya Dimitri, Aya Vlaharne Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
5. Bademliköy Panayia Kimisis Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
6. Bakirköy Aya Yorgi Aya Analipsiz Rum Ortodoks Kiliseleri ve Mektepleri Vakfı
7. Balat Aya Strati Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
8. Balat Panayia Balino Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
9. Balikli Rum Hastahanesi Vakfı
10. Bebek Aya Haralambos Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
11. Beşiktaş Cihannüma Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
12. Beşiktaş Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
13. Beykoz Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
14. Beyoğlu Merkez Rum Kız Mektebi Vakfı
15. Beyoğlu Rum Ortodoks Kiliseleri ve Mektepleri Vakfı
16. Beyoğlu Yenişehir Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
17. Boyacıköy Panayia Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
18. Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
19. Burgazada Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
20. Burgazada Aya Yorgi Karipi Manastırı
21. Büyükkada Panayia Aya Dimitri Profiti İlyas Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
22. Büyükkada Rum Erkek ve Kız Yetimhanesi Vakfı
23. Büyükdere Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
24. Cibali Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
25. Çengelköy Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
26. Dereköy Aya Marina Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
27. Fatih Eğrikapi Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
28. Fener Maraşlı Rum İlkokulu Vakfı

29. Fener Meryem Ana Rum Ortodoks (Kanlı) Kilisesi Vakfı
30. Fener Rum Erkek Lisesi Vakfı
31. Fener Rum Patrikhanesi Avlusunda Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
32. Fener Tekfursaray Panayia Hançerli Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
33. Fener Vlahsaray Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
34. Fener Yoakimion Rum Kız Lisesi Vakfı
35. Feriköy 12. Apostol Rum Ortodoks Kilisesi Ve Mektebi Vakfı
36. Galata Rum İlkokulu Vakfı
37. Gökçeada Merkez Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
38. Hasköy Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
39. Heybeliada Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi ve Mezarlığı ve Aya Varvara Kilisesi Vakfı
40. Heybeliada Aya Triada Tepe Manastiri Vakfı
41. Heybeliada Rum Ruhban Okulu Vakfı
42. Kadıköy Rum Ortodoks Cemaati Kiliseleri Mektepleri ve Mezarlığı Vakfı
43. Kandilli Metemorfosis Hz. İsa Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
44. Kinaliada Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
45. Koca Mustafa Paşa Belgrat Kapi Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
46. Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Konstantin Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
47. Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
48. Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
49. Kuddusü Şerif Rum Patrikhanesine Bağlı Yeniköy Aya Yorgi Kilisesi ve Manastiri Vakfı
50. Kumkapi Aya Kiryaki Elpida Rum Ortodoks Kiliseleri Vakfı
51. Kurtuluş Aya Tanaş Aya Dimitri Aya Lefter Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
52. Kuruçeşme Aya Dimitri Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
53. Kuzguncuk Aya Pandeileimon Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
54. Ortaköy Aya Fokas Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
55. Paşabahçe Aya Konstantin Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
56. Salmatomruk Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
57. Samatya Aya Analipsiz Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı

58. Samatya Aya Mina Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
59. Sarmaşık Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
60. Tarabya Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
61. Tepeköy Evangelismos Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
62. Topkapı Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
63. Üsküdar Profiti İlyá Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
64. Yeniköy Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
65. Yeniköy Panayia Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
66. Yenimahalle Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
67. Yeşilköy Aya İstepanos Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
68. Zapion Rum Kız Lisesi Vakfı
69. Zeytinliköy Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı

**TABLO II. RUM CEMAAT VAKIFLARI ŞUBAT 2012 - ŞUBAT 2015
VGM KARARLARI***

Karar No	Vakıf Ve Tarih	Onay	Red	Açıklama
	Arnavutköy Aya Strati			
461	18/09/2012	10	33	54, 53, 54, 31, 34, 42, 47 arsa, 52m ² , 45m ² ahşap ev, 41m ² ayazma
17	10/01/2013	1	1	176.7 m ² arsa (27.05.2013'de tescil iptal ediliyor)
289	27.05.2013 (10.01.2013 karar iptali)	-1	1	
265	21/05/2012		1	
	Ayvensaray Aya Dimitri, Aya Vlaharne			
347	24/06/2013	3	14	36m ² , 4m ² arsa, 24m ² duvar
418	05/08/2013		1	
	Altı Mermer Panayia Rum Ortodoks			
514	07/10/2013		7	
154	07/04/2014		3	
388	Bademliköy Panayia Kimisis Rum Ortodo			
	29/09/2014		1	
	Balıkli Rum Hastanesi			
453	04/09/2012		10	7 TAZMİNAT
19	10/01/2013		3	
	Beyoğlu Rum Ortodoks			
447	04/09/2012	1		69.5m ² arsa
104	18/02/2013	1	1	307m ² arsa
187	03/04/2012	2		160m ² ev, 38600m ² mezarlık
389	Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks			
	29/09/2014	11	4	3596.91m ² , 1962.39m ² , 1868.67m ² , 2550.01m ² , 2991.03m ² , 2167.8m ² tarla
				2792.54m ² , 4167.51m ² , 3561.91m ² , 39995.14m ² , 27945.84m ² tarla

	Büyükkada Panayia Aya D.			
607	27/12/2012	1	1	13537m ² mezarlık
	Burgazada Aya Yorgi Karipi			
176	25/03/2013	1	20	3446m ² manastır
	Boyacköy Panayia Evangelistra			
319	10/06/2013	5	20	1104m ² kilise, 878m ² okul, 552m ² okul, 122m ² ev, 80.23m ² 1/2 arsa
365	08/07/2013	1	1	6067m ² kabristan
	Bakırköy Aya Yorgi Aya Analipsiz Rum			
299	17/06/2012	1		4437m ² mezarlık
	Beşiktaş Cihannüma Rum Ortodoks			
483	17/09/2013	2	3	91m ² arsa, 10.74m ² arsa
	Büyükdere Aya Paraşkevi Rum			
482	17/09/2013	2	1	3188m ² mezarlık, 193m ² ayazma
	Burgazada Aya Yani Rum			
172	25/03/2013	2		mezarlık, 17.50m ² ayazma
515	07/10/2013	1		mezarlık
	Bebek Aya Haralambos			
511	07/10/2013	4	5	6409m ² tarla, 2774m ² mezarlık, 179m ² arsa, 193m ² okul
49	20/01/2014		1	
	Çengelköy Aya Yorgi			
606	27/12/2012	2	1	1659m ² arsa, 9200m ² mezarlık
	Fener Rum Patrikhanesi Aya Yorgi Rum			
421	16/08/2012	2		641m ² arsa, 620m ² arsa
576	25/11/2013	5	2	620m ² 1/2 ev, 69m ² 3/4 hane, 544m ² fabrika, 316m ² arsa, 10m ² çeşme
	Fener Meryem Ana Rum			
346	24/06/2013	1	1	206m ² okul
	Fener Tekfursaray Panayia Hançerli			
417	05/08/2013	2	2	1 parsel, 3 parsel arsa
	Fener Yoakimion Rum Kız Lisesi			

478	17/09/2013		3	
542	11/11/2013		1	
	Fatih Eğrikapı Panayia Rum Ortodoks			
541	11/11/2013		2	
	Galata Rum İlkokulu			
544	27/11/2012		2	
578	12/12/2012		1	
85	07/02/2012	1		800m ² okul
	Gökçeada Merkez Panayia Rum Ortodoks			
438	10/11/2014		1	
	Hasköy Aya Paraşkevi			
545	27/11/2012	1	1	252.42m ² arsa
625	23/12/2013	7		6849m ² mez, 11m ² , 15m ² düğ, 32m ² ev, 112m ² kahve, 46m ² , 649m ² arsa
	Heybeliada Aya Nikola Rum Ortodoks			
422	16/08/2012	4	6	57.5m ² arsa, 350.5 kargir ev, 27.5m ² arsa, 5620m ² mezarlık
20	Heybeliada Aya Triada Tepe Manastır			190626m ² çamlık arazi
	10/01/2013	1	13	
	İskenderun Rum Ortodoks Kilisesi			
386	24/07/2012		1	
	Kuzguncuk Aya Pandeliimin Rum			
324	20/06/2012	2		6403m ² mezarlık, 71.40m ² ev
	Kandilli Metemorfosis Hz. İsa Rum			
322	20/06/2012	1		98072m ² arazi
269	21/05/2012	1	1	1260m ² mezarlık
	Kuddusü Şerif'e bağlı Yeniköy Aya Yorgi			
183	25/03/2013	1		1368m ² kilise
318	10/06/2013		194	
	Kurtuluş Aya Tanaş Aya Dimitri			
317	10/06/2013		3	
385	24/07/2012	3	1	19137m ² mezarlık, 471m ² arsa, 3658m ² kilise

	Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Yorgi			
479	17/09/2013		2	
	Koca Mustafa Paşa Aya Konstantin Rum			
52	20/01/2014	6	28	764 ada 1 parsel, 276.51m ² işhane, 79m ² , ahşap dükkan, 72m ² ahşap ev,
				4m ² 1/2 his. dükkan, 2773 ada 6 parsel dükkan, 338.6m ² 2/24 his. arsa&ahır
	Kınalıada Panayia Rum			
610	27/12/2012	1		420.5m ² arsa(mezarlık)
	Kadıköy Rum Ortodoks			
23	10/01/2013	54	43	
232	02/05/2012	2		8287m ² mezarlık, 1710m ² okul
	Kuruçeşme Aya Dimitri Aya Yani			
512	07/10/2013		17	
	Ortaköy Aya Fokas			
251	13/05/2013	7	4	1140m ² okul, 8m ² , 35m ² , 40m ² , 41m ² 40/120
	Paşabahçe Aya Konstantin			
609	27/12/2012	1	1	4995m ² mezarlık
	Samatya Aya Analipsiz Rum			
480	17/09/2013	2		22m ² , 245m ² ahşap ev
	Samatya Aya Mina Rum Ortodoks			
626	23/12/2013	5	1	54m ² , 64m ² , 66m ² , 72m ² , 88m ² arsa
	Salmatomruk Panayia Rum			
275	27/05/2013	1	6	413.45m ² 2/3 ev
	Tarabya Aya Paraşkevi			
249	13/05/2013		1	
315	11/08/2014			1081 ada 12 parsel 1475.90m ² sahali taşınmazın 10 yıl süreyle vakfa tahsisi
	Üsküdar Profiti İlyia Rum			
43	22/01/2013	2	4	121.75m ² dükkan+bahçeli ahşap ev, 82m ² ahşap ev
218	18/04/2012	1		4059m ² mezarlık
	Yenimahalle Aya Yani			
182	25/03/2013		4	
	Yeniköy Panayia Rum			

206	15/04/2013	1	5	14.40m ² arsa
	Yeşilköy Aya İstefanos Rum Ortodoks			
387	24/07/2012	2		580m ² kilise, 4105m ² mezarlık
	Zeytinliköy Aya Yorgi			
573	12/12/2012		2	
	Balat Panayia Balino Rum Ortodoks			
27	07/01/2014	1	19	78.72m ² arsa
	Tepeköy Evangelismos Rum Ortodoks			
304	21/07/2014		5	
	Topkapı Aya Nikola Rum Ortodoks			
26	07/01/2014	1	5	117.70m ² ahşap dükkan
	TOPLAM	169	519	
	Bedel ödemesi			
276	Balıkli Rum Hastanesi-27.05.13	1		
272	Fener Rum Erkek Lisesi-27.05.13			
453	Balıkli Rum Hastanesi-04.09.2012	7		
626	Samatya Aya Mina Rum	2		
	TOPLAM	10		
	Akara dönüşme			
416	Yeniköy Panayia Rum-05.08.2013	1		

*Tabloyu Cemaat Vakfı Temsilci Ofisinden sağlanmıştır.

Azınlık Vatandaşlarının A-politikleştirilmesi: Türkiye Rumları

Şubat 2015
Nikos Sigalas
CETOBaC (CNRS)

İÇİNDEKİLER

Giriş: Azınlık Olarak Vatandaş	43
Azınlığın Aşamalı Olarak Apolitikleştirilmesi	45
Rum Azınlığının Bir Tüzel Kişilik Olarak Örgütlenememesi	45
Cemaatlerin Vakıflaşması	46
Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Uygulamaları	47
Günümüz Rum Azınlığının Toplumsal-Tarihsel Profili	50
Öneriler	51
Bibliyografya	53

Giriş: Azınlık Olarak Vatandaş

Konuya şeklen de olsa retorik bir soruyla başlamak isterim: Acaba azınlıklar vatandaş olarak var mıdır?

Bu soruya cevap vermek kolay değildir. Ne de olsa azınlık olma kavramı bu statüde olan kişilerin hem bazı haklardan (ya da en geniş anlamıyla adaletten) mahrum olduğuna, hem de bu mahrumiyetleri nedeniyle korunmaları gerektiğine işaret eder. Oysa vatandaşlık kavramı yasa karşısında eşit olmak anlamını taşır. O zaman “azınlık statüsünde olan kişilerin” bir yandan özellikle bazı siyasi haklardan mahrum olurken, bir yandan da “vatandaş olma özelliği” uyarınca hukuk karşısında eşit olma talebini nasıl bağdaştıracacağız?

Bu tür çelişkili ikilemler (birbirleriyle uyum sağlamayan ikili kavramlar) elbette siyasi düşünce tarihinden hiçbir zaman eksik olmamıştır. Bu paradoksları çözme konusunda izlenen yöntemler çoğu zaman birbirleriyle çelişen teorilere işaret edebilirler. Mesala azınlık-vatandaş ikilemi, iki ayrı hukuk ekolünün çelişme noktası olur. Bir yanda Fransız hukuk ekolü vardır. Bu ekol farklılıklara (ve bundan dolayı azınlık kavramına) karşıdır. Diğer yanda ise çok kültürlülük paradigması vardır. Bu paradigma farklılıkların hukuken (ve

aynı anda siyaseten) tanınması üzerine kuruludur ve 1970'lerde Amerika'da özellikle Yeni Sol'un (New Left) çabaları sonucunda ortaya çıkmıştır.

Yukarıda kısaca değinilen her iki model de pek çok kişi tarafından detaylıca incelenmiş ve kıyaslanmıştır (Bkz. Tsitselikis'in raporu). Her iki modelin de bazı avantajları vardır, bu avantajlar elbette soyut bir uygulama olarak ele alındıklarında değil, siyasi bağlama göre yapılan bazı somut uygulamalara bağlı olarak ortaya çıkar. Yasaya toplum sözleşmesinin temelini oluşturuyor-muş gibi bir anlam yüklemek yerine onu uygulamaya yönelik bir araç olarak ele alalım. Bu, son tahlilde siyasi bir meseledir.

Vatandaşların yasalar karşısında eşit olması ilkesinin uygulamada da kişilerin toplum içinde eşit olmasını sağlaması, söz konusu yasanın içeriğine ve uygulanmasına bağlıdır. Elbette şunu da unutmamak gerekir: birbirinden bağımsız yasa maddelerinin içeriği tek başına yeterli değildir. Bu maddeler vatandaşlık hakkının belirlendiği genel çerçevenin, Anayasa'nın içerisinde anlam kazanırlar (diğer tüm yasal kaideler hiyerarşik olarak en tepede bulunan Anayasa'ya göre belirlenirler [Kelsen]).

Milliyetçilikler çağının (bugünkü pek çok devlet o çağda ortaya çıkmış ve bazıları da yeniden yapılanmıştır) beraberinde getirdiği olgulardan biri de belirli kültürel özellikler taşıyan toplulukların siyasi bir bütün oluşturan bir milli topluluk olarak kabul görmesidir. Bu anlayış (milletin tamamının kültürel ve siyasi bir bütünlük gösterdiği anlayışı) nedeniyle, siyasi bir gereksinim olarak azınlık kavramı ve azınlık haklarının korunması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu iki kavramdan biri var oldukça diğerinin de var olması, en azından siyaseten, kaçınılmazdır. Azınlıkların korunması gereksinimi, millet kavramının kültürel içeriğinin bir getirisi-dir: milletin içindeki farklı kültürel olguların siyasetleştirilmesi. Ulus-devletin sınırları içindeki bazı siyasi uygulamaların belirli bir grup lehine olurken bir diğer grubu mağdur etmesinin oranı, bize tüm vatandaşların yasalar karşısında eşit olması söyleminin, 'azınlık' söz konusu olduğunda, (en iyi ihtimalle) naif ya da (en kötü ihtimalle) ikiyüzlü bir söylemden başka bir şey olmadığını gösterir.

Azınlıkların korunması ihtiyacı Türk devletinin ilk kurulduğu zamandan günümüze değin geçerli olagelmıştır. Türkiye'deki azınlıkların tarihi bunun en açık ispatıdır. Özellikle Türkiye'deki Rum azınlığının içinde bulunduğu durum bu azınlığın devlet ya da toplum tarafından korunduğundan başka her şeye

delildir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti'nin bu konuda azınlığa verdiği taahhütleri yerine getirmemesinin yanı sıra genel hukukun azınlıklar için getirdiği uygulamaları, bu uygulamalar bazı ek anlaşmalara konu olmaksızın, yerine getirmemesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Bu rapor, azınlık kurumları (yani bu kurumların Türkiye'de geçersiz ve etkisiz kılınması) konusunda yazılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin doksan yıllık tarihi içerisinde geçersiz kılınan azınlık kurumlarına paralel olarak apolitikleştirilen Rum azınlığı inceler.

Azınlığın Aşamalı Olarak Apolitikleştirilmesi

Apolitikleştirilme terimiyle bireyin toplumsal konulara katılımının, kısmen ya da bütünüyle, engellenmesini kastediyorum. Bu durumun pek çok nedeni olabilir. En önemli nedenlerinden biri, özellikle azınlıklar söz konusu olduğunda, toplumsal (ve siyasi) ayrımdan kaynaklanan korkudur. Azınlıkların maruz kaldığı resmi ya da gayri resmi uygulamalar bu korkuyu daha da artırır. Türkiye'deki Rumların tarihi bu tür uygulamalarla doludur; bunlardan en önemlileri arasında Varlık Vergisi, 6-7 Eylül olayları ve 1964 yılındaki sınır dışı edilmeleri sayabiliriz. Ben burada bu önemli konulara değinmeyeceğim, ne de olsa bu konular bazı ciddi çalışmalar çerçevesinde araştırıldılar (Aktar, 2000; Güven, 2005 ve 2011). Ben burada daha az bilinen bir konu olan Rumların kurumlarının paralel bir şekilde apolitikleştirilmesi sürecine (bu süreç doğal olarak Türkiye içindeki bütün Müslüman olmayan azınlıkların apolitikleşme sürecinden bağımsız değildir) odaklanacağım.

Rum Azınlığının Bir Tüzel Kişilik Olarak Örgütlenememesi

Bu konuya ilişkin ilk kurumsal örnek Rumların (ve diğer gayri Müslim azınlıkların), Lozan Antlaşması'nın 42. Maddesinin kendilerine tanıdığı bireysel ve ailevi konularda kendi cemaatlerinin geleneklerine göre davranma haklarından vazgeçmeleri için maruz kaldıkları baskıyla yaşandı (bkz. Kamouzis, 2009 ve 2013).

Buradaki konumuz söz konusu 42. Maddenin içeriği (bireylere ve ailelere ait meselelerin azınlıkların gelenekleri içinde ele alınması) değil. Bu madde

İsviçre Medeni Hukuku'nun Türkiye'ye getirilmesine engel olarak kabul edildi (ve belki gerçekten de öyleydi). Bizim açımızdan 42. Maddenin iptal edilmiş olmasından daha önemli olan şey bu iptalin yapılma şeklidir. Söz konusu 42. Maddeye göre bu maddenin içeriğinin belirlenmesinde Türk hükümetinin ve Rum azınlığın eşit sayıdaki temsilcilerinin katılımıyla oluşan komisyonlar etkili olacaktı. Aslında 'azınlık temsilcilerine' yapılan atıf azınlığın tüzel kişiliği olduğu anlamına geliyordu. Bu tüzel kişiliğin nasıl şekilleneceği (söz konusu yasal temsil şekli ve bu şeklin nasıl biçimleneceği) antlaşmanın metninde açık bir şekilde belirlenmemiştir. Ancak bu şekil söz konusu 42. Maddenin öngördüğü müzakereler başlamadan önce de facto belli olacaktı: çünkü bu müzakerelere katılacak olan Rum temsilcilerin bir şekilde seçilmesi gerekmektedir. Bu, hukuki temsil gücünün oluşması demektir. Hükümet ise (temsilci teriminin hukuki anlamını çiğneyerek) söz konusu 'temsilcileri atamay' (sic) tercih etti. Anlaşılan asıl amaç azınlığın kendisini yasal düzeyde temsil edecek kurumların oluşumunun (ve bundan dolayı azınlığın bir tüzel kişilik olmasının) engellenmesiydi. Rumlar tarafından önerilen ve azınlığın örgütlenmesiyle ilgili tüzüklerin hükümet tarafından sürekli olarak ret edilmesi (tartışma konusu olarak bile kabul edilmemesi) bunu gösterir. Azınlığın tetrici olarak apolitikleşmesinin ilk adımı azınlığın kendi içinde (küçük cemaatlere bölünerek değil ama azınlık olarak) örgütlenmesinin engellenmesi ve hukuki temsilcilerden mahrum bırakılmasıyla kaydedildi. Bu şekilde azınlık (çiğnenen hakları konusunda), bir bütün olarak, seçimle işbaşına gelen temsilciler tarafından siyaseten temsil edilmek yerine, (siyasi statüsü dün olduğu gibi bugün de açıklığa kavuşturulmamış) Patrikhane ve Yunan hükümeti gibi seçilmemiş ve (Türk Hukukuna göre) gayri resmi temsilciler tarafından temsil edilmek durumunda kaldı.

Cemaatlerin Vakıflaşması

Rum azınlığın apolitikleşmesinin ikinci aşaması cemaatlerin vakıflaşmasıyla gerçekleşmiştir denebilir. Bu aşamada azınlığın bir kurum olarak yapılması (buna bağlı olarak hukuki ve demokratik siyasal düzlemde temsil edilmesi) engellenmiştir; azınlığın örgütlenmesi (kiliseler çerçevesinde) küçük cemaatlerin örgütlenmesiyle sınırlı kalmıştır. Buna karşılık kilise bölgele-

rinin statüsü 1935 yılında değiştirildi, bu değişime bağlı olarak cemaatlere ait taşınmaz mal varlıkları bir yasayla (2672 sayılı) vakıflara devredilerek Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yetki alanına dahil edildi (başlangıçtaki adı Evkâf Müdüriyeti olan bu kurum daha sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü adını almıştır). Şunu da hemen belirtmeli ki Osmanlı İmparatorluğu'nda cemaatlere ait varlıklar Vakıflar Bakanlığı'na (Evkâf Nezareti) bağlı değildi. Böyle bir şey irrasyonel olurdu, bu uygulama İslam dünyasındaki vakıf kurumunun manasına aykırıydı. Burada ayrıntılara girmeksizin şunu vurgulayalım ki vakıf (Batı'da karşılığı olmayan bu kurum) tam anlamıyla bağımsız bir kurumdu (İngilizce'de bu durum mortmain property, Fransızca'da ise propriété de mainmorte olarak ifade edilir); bir kimseye ya da bir gruba ait değildi, hatta kamuya da (kamuya ait mal varlığı kavramı 19. yüzyıl öncesi Müslüman dünyasında yoktu) ait değildi. Tam tersine kendini hukuki düzeyde de temsil eden cemaat mal varlığının da sahibiydi. Cemaatlere ait taşınmaz mal varlıklarının vakıflar hukukuna dahil edilmesi büyük bir değişiklik yarattı: Cemaatler hukuk sistemi içinde yer almıyorlardı, tüzel kişilikleri de yoktu. Cemaatlerin (kilise bölgelerinin) yönetimleri vakıf yönetim kurullarına dönüşmüştü ve vakıfların işleyişini denetlemekle yükümlüydüler. Başka şekilde söylemek gerekirse söz konusu yönetimler (gerçek) kişileri temsil etmek yerine, bu kişilere ait olan mal varlıklarını yönetme işine girdiler. Bu değişimin bir sonucu olarak azınlık vatandaşları, Türkiye'de kendilerini resmi düzeyde temsil edecek her tür temsilciden mahrum kaldılar. Bu konuda devam edegelen ikili söyleme rağmen (azınlık üyeleri, vakıfları yöneten kurulları, cemaat yönetimi olarak adlandırmaya devam ediyorlar) yönetimlerin rolünün geçirdiği erozyon inatılmaz boyuttadır. Bunda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün cemaat/vakıf yönetimi konusunda sergilediği yaklaşım da etkili olmuştur.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Uygulamaları

Cemaatlerin vakıflaşmasından önce hükümet azınlıklara 'temsilci atama' (sic) girişiminde bulunmuştu. Bu, hükümetin azınlıklarla ilişkisinde sergilediği temel bir uygulamadır. Bu uygulama çerçevesinde bir yandan azınlık vatandaşlarının apolitikleştirilmesi derinleşirken, diğer yandan da azınlıkların içinde bulunduğu gerçeklik, ancak olumsuz terimler kullanılarak anlatılabile-

cek bir siyasi hal alır. Her şeyden önce azınlıkların siyasi yaşamında ve temsiliinde (ya da bu siyasete dair ne kaldıysa onda) devletle daha ayrıcalıklı ilişkileri olan kişiler etkin bir rol oynamaya başlarlar. Bu kişiler, ilerleyen zaman içinde, siyasetçiler ya da devlet görevlileriyle özel bir ilişkiler ağı geliştirirler. Önceleri devletten (devlet mekanizmasının geçerli olduğu; demokrasinin ve hukukun geçerliliği olan alanlardan) güç alan bu yönetimler, daha sonraları başka türlü bir yönetime (devlet mekanizmasının demokrasi ve hukukla yönetilmediği alanlara) dayanan bir tür kontrol edilemez yönetim şeklini alırlar.^[1]

1938 yılında, yani 'vakıflaşmanın' gerçekleşmesinden üç yıl sonra bir yasa (3513 sayılı) yürürlüğe kondu; bu yasa uyarınca vakıfların yöneticileri (mütevelli) Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından atanacaktı (Macar, 2007). Bu yasa, azınlık tarihinin 'tek mütevelli dönemi' olarak da adlandırılan en katolik döneminin başlamasına sebep oldu. Türk-Ortodoks İstamat Zihni Özdamar'ın (Atatürk'ün güvendiği bir kişi, 1935-1946 yıllarında Eskişehir milletvekili ve dahası Papa Eftim'in en yakın çalışma arkadaşlarından biri) Balıklı Hastanesi'nin (azınlığın en önemli kurumunun) yönetimine atanması yaşanan kaostan en karakteristik örneğidir. Buna benzer atamalar sonrasında Rum ve Ermeni vakıfları Papa Eftim'in destekçilerinin eline geçti, Tatavla/Kurtuluş'daki vakıf da bunlardan biridir. Atanmaların olmadığı yerlerde eski yönetimler varlıklarını hiçbir kontrole tabi olmaksızın tek mütevellinin atandığı 1949 yılına kadar devam ettirdiler (5404 sayılı yasayla), bu durum keyfi uygulamaların ve kötüye kullanılan yetkilerin artmasına sebebiyet verdi.

Tek mütevelli döneminde vakıflaştırılan cemaatlerin seçimleri yirmi yıl boyunca düzenli kurallar içinde gerçekleşti. 1969 yılına kadar seçimler yasal olarak ve müdahale olmaksızın yapıldı (Kıbrıs olaylarının patlak vermesine ve 1964 sınırdışı edilmelerine rağmen). Devletin azınlıklar aleyhine keyfi yaptırımları çok daha önce başlamıştı. 1967 yılında çıkan Vakıflar Yasası (903 sayılı) gayri Müslim vakıflarının yeni taşınmaz mallar edinmesini yasaklıyor ve 1949 yılında çıkan yasayla bu vakıfların maruz kaldığı ekonomik yaptırımları

1 Azınlık haklarını çiğneyen aracı kanalların derin devleti besleyip doğurması alışıldık, karakteristik bir örnektir. Sevgi Eren Erol'un Ergenekon'la olan ilişkisi bu durumun tipik bir örneğidir.

geri getiriyordu.^[2] Öte yandan Yargıtay, 1971 yılından başlayarak, (12 Ocak) vakıfların 1936 yılından sonra edindiği taşınmaz mal varlıklarının yasal olmadığına karar verdi. Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs'a yaptığı askeri müdahale Rumların Yunanistan'a toplu olarak göç etmesine neden oldu. İstanbul sınırları içinde 1945 yılında kayıtlı 76.844 Rumun sayısı 1965 yılında (64'deki sınır dışı edilmelerden sonra) 42.207 olmuştu, 1978 yılının Ekim ayında yayımlanan İho adlı gazete ise 1978 yılında İstanbul'da yaşayan Rumların sayısını 7.822 olarak veriyor (Alexandris 1983: 294). Bu siyasi iklimde Vakıflar Genel Müdürlüğü vakıflarda seçimlerin yapılmasına izin vermedi. Son seçimler 1969 yılında yapılmıştı, bu tarihten sonra vakıf yönetim kurulları oluşturulmadı ve yaşanan demografik kan kaybı sebebiyle vakıflar kimi zaman üyesiz kaldılar kimi zaman da üyelerinin çoğunu kaybettiler.

Sonuç olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü aktif olmayan bu vakıfları terk edilmiş, mazbut (bkz. Tsitselikis'in raporu) olarak kabul etti. Yirmi yıl sonra, 1991 yılında, vakıf yönetimlerinin ayrıcalıklı kişilere verilmesi geleneğini devam ettiren hükümet, vakıflar için seçim yapılması yetkisini Dimitris Karayanis'e verdi. Adayların önemli bir kısmı keyfi bir şekilde listeden çıkarıldı. Bu seçim sonrasında Karayanis, Balıklı Hastanesi'nin yönetim kurulu başkanı seçildi, hastanedeki bir grup doktor ve görevli de (Karayanis'e bağlı olan ve onun onay verdiği) başka önemli cemaatlerin, Pera ya da Agios Stefanos gibi, yönetimine getirildi. Bu kişilerden pek çoğu bulundukları yerleri 15 yıl boyunca, 2006 yılına kadar, korudular; yeni bir yasa tasarısının çıkarılmasıyla (2004 yılında) gayrii Müslim vakıflarında seçimler yeniden yapılmaya başladı (bunun ilk örneği Niohori'de/Yeniköy'de oldu). Balıklı yönetim kurulu ve bu kurulun başkanı (1991 yılından başlayarak) bu gelişmeye karşı direndi; bundan yönetim kurulu başkanının, ilerleyen yaşına rağmen, hükümetle iyi ilişkiler içinde olmaya devam ettiğini anlıyoruz. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 24 yıl boyunca seçim yapılmayan Balıklı'ya, Vakıflar Yasası her dört yılda bir seçim yapılmasını zorunlu tuttuğu halde, hiçbir yaptırım uygulamaması yoksa başka nasıl açıklanabilir? Balıklı yönetim kurulunun direnişini ve bu

2 Söz konusu komisyonların vakıfların kullanımı için ödemek zorunda oldukları kira (mukataa). (Bu uygulama geçmişte olduğu gibi bugün de bazı Müslüman vakıflar için de uygulanmaktadır.)

direnişin bazı siyaset adamları ya da devlet birimleri tarafından desteklenmesini ancak (bundan başka mantıklı bir açıklama olmadığı için) 2012 yılı sonundan başlayarak gayri Müslim vakıflarına uygulanan seçim yönetmeliğinin iptal edilmesi ve komisyonun yeni bir komisyonla değiştirilmemesiyle açıklayabiliriz.

Balıklı Hastanesi, tek mütevellî heyeti döneminden başlayarak Rumların devletle olan ilişkilerinde bir hayli belirleyici ve hassas bir nokta olagelmıştır. Devletin söz konusu azınlıkla ilişkisinin içeriğini bugün de bu alanda yapılan düzenlemeler belirler.

Süreklilik arz eden yaptırımların yanı sıra, yaşanan değişimlere de değinmek gerek; örneğin 1971 yılında verilen Yargıtay kararı uyarınca el konulmuş olan mal varlıklarının geri verilmesine.

Bu işlem sonrasında (bu işlem tamamlandığı zaman) nüfusu hızla azalan Rum cemaatlerinin kasalarının yeniden dolması beklenmektedir. Ama bu durum Rumların devletin vatandaşları olması için yeterli değildir. Unutmamalıyız ki vakıflar, cemaat demek değildir; cemaatlere hizmet etme kapasiteleri ise yönetim kurullarındaki kişilerin inisiyatifine bağlıdır ve ne yazık ki bu kişilerin çoğunluğu taşınmaz mal varlıklarının yöneticileri gibi hareket etmektedirler.

Günümüz Rum Azınlığının Toplumsal-Tarihsel Profili

Peki bu gidiş nasıl tersine çevrilebilir? Nasıl olur da insani yönünü tamamen yitirmiş kurumlardan (vakıflardan) cemaatlere ve buradan da bir bütün olarak azınlığın kendisine dönebiliriz?

Pek çokları böyle bir şeyin imkânsız olduğunu söyleyebilir. Binalar ve vakıflar adeta insanların yerini almış gibidir. Geriye kalmış az sayıdaki Rum, bu şanlı binaların yanında önemsiz gibidir. Günümüz Türkiye'si'nde yaşamaya devam eden Rumlar bir zamanlar çok kalabalık, ekonomik yönden güçlü, ama 70li yıllarda göç etme kararını almış bir cemaatten geriye kalan kimselerdir. Geride kalanları üç genel kategori altında toplamak olanaklıdır. Birinci kategoride gitmeyi başaramayanlar vardır: Rumların toplum içindeki en zayıf halkaları, göç etmenin getireceği yükü yoksullukları, ilerlemiş yaşları ya da kendilerine destek olacak akrabaları, tanıdıkları olmadığı için taşıyamayacak olanlar (Rum cemaati tek başına kalmış kişilerle doludur, terk edilmiş insanlarla). İkinci ka-

tegoride ise sosyal ya da mesleki açıdan çevreye daha çok uyum sağlayan kişiler bulunmaktadır. Üçüncü ve son kategoride ise işleri nedeniyle azınlığa bağımlı olarak yaşayan kişiler vardır: Patrikhane görevlileri, eğitimciler, cemaat çalışanları ya da Yunan Konsolosluğu'nda memur olarak çalışanlar. Bu üç kategoriden özellikle son ikisi cemaat yönetim kurullarında aktif olarak yer almaktadırlar. İlk kategoride olanlar ise bu yönetim kurullarında yer almak için gerekli olan güçten yoksundurlar, azınlığın diğer bireylerine bağlı olarak yaşamlarını sürdürürler, genelde azınlığa ait mülklerde yaşarlar ve yaşamlarını, binbir güçlüklerle, azınlıktan gelen yardımlar sayesinde devam ettirirler. Bu kişilerden pek çoğu (sandığımızdan daha fazlası) yoksulluğun yanı sıra psikolojik problemlerle de karşı karşıyadır. İçinde bulundukları zor koşullar nedeniyle bu yoksunluklarıyla mücadele edememektedirler. Kısaca sadece azınlık olarak değil, yoksulluk ya da psikolojik sorunlar nedeniyle de marjinal kalmışlardır. Daha bağımsız olan ikinci gruptaki kişiler ise 'vakıfla ilgili işlerle' ilgili oldukları oranda bir tür azınlık elitini oluştururlar, Türk toplumuna daha çok uyum sağlamış durumdadırlar, bu nedenle kendi gruplarının topluma uyum sorunları yaşayan, daha az eğitilmiş ve daha düşük bir sosyal sınıftan gelen Rum üyelerine karşı daha mesafelidirler. Üçüncü kategoride bulunan kişiler vakıf sistemine en çok müdahil olmuş kişilerdir; bu kişilerin, koşullara göre, vakıflarla ilgili işlerle meşguliyetlerden edindikleri kazanımları da vardır. Bu son kategorideki kişilerin cemaatlerin vakıflaşmasından (yani cemaatlerin mal varlığı şekline dönüşmesinden) yararlanan ve bunu destekleyen kişiler ağını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu son gruba 1980'lerin sonlarından başlayarak Hatay'dan İstanbul'a göç eden Arap-Ortodoksları da dahil edebiliriz. Bu grubun çoğunluğunu Hatay'ın Tokaçlı köyünden gelenler oluşturur ve zangoçlar ya da bekçiler olarak kimi Rum kiliselerinde ya da kurumlarında görev yaparlar. Üçüncü kategori içindeki en düşük toplumsal katmanı oluştururlar, "azınlık içinde azınlık" konumundadırlar; son iki vakıf seçimlerinde çekingene bir şekilde çoğunlukla seçmen olarak rol üstlendiler ve çok azı aday oldu.

Öneriler

Vakıfların etrafında, binaların yönetiminde bulunan kalabalık, az çok, yukarıda değinilen bu kişilerden oluşur. Bu insanlar Pazar günlerinde ya da

dini yortularda kilisede birlikte ibadet ederler, bazı ortak değerlere, yaşamışlık ve hatıralara sahiptirler. Patrikhane'nin cemaatini ve Yunan Konso-losluğu'nun hizmet verdiği kitleyi bu kişiler oluşturur. Bütün bu insanları bir arada tutan ortak bağ artık vakıflardır: eski cemaatlerden ve bu cemaatlerin oluşturduğu Rum toplumundan arta kalanlar işte bu kişilerdir. Vakıfların yok olması demek bu küçük topluluğun da dağılması demektir.

Azınlığın vakıf sistemi çerçevesinde önce apolitikleştirilmesi sonra insani boyutunu kaybetmesi neticesinde geri dönüşü mümkün olmayan bu durum ortaya çıkmıştır (azınlığın demografik olarak gösterdiği düşüş de göz önüne alınmalıdır). Hiçbir siyasi değişiklik (azınlığın bir bütün olarak temsil edilmesi dahi), doksan yıllık apolitikleştirilmenin verdiği zararı telafi etmeye yeterli değildir. Bu elbette devletin azınlıklar konusunda izlediği siyasi çizgide değişiklik yapmasının geride kalan Rumlar için önemsiz olduğu anlamına gelmez. Bu, aynı şekilde, Türkiye'de kalan Rumların (yapabilecekleri ölçüde) cemaat kurumlarını yeniden şekillendirmekten vazgeçmeleri anlamına da gelmez; azınlığın apolitikleşmesi ve insansız kalması süreci tersine çevrilmeli, öncelik binalarda değil insanlarda olmalı ve vatandaşlık statüsünü kazanmaya önem verilmeli. Bu yönde atılacak ilk adım cemaatin önemli bir kısmını saran sefillik ve yoksullukla mücadele edilmesinden geçer, bu mücadele bir hayırseverlik şeklinde değil, ama ihtiyacı olan insanlara yapılacak düzenli bir sosyal yardım şeklinde olmalı (toplumun içinde, azınlık içinde azınlık olan insanlara). Bu adımlar gerçekleşmeden azınlığın bir bütün olarak saygınlığını kazanması düşünülemez. Vakıf yönetim kurulu üyeleri taşınmaz mal varlığını idare eden kişiler olmaktan ziyade cemaatlerini temsil eden kişiler olmalı- lar. Cemaatlerin "bir zamanlar bulundukları" konumda olmamalarının ya da çoğunluğunun ileri yaşta veya yardıma muhtaç insanlardan oluşmasının bir önemi yoktur (zaten geçmiş idealize edildiğinde değişime uğrar). Zaten asıl ihtimam gösterilmesi gerekenler bu kişilerdir. Bu itina, günümüz Rum cemaatinin en temel sorumlulukları arasında yer almaktadır. Her şeyden önce cemaat, içlerinde en marjinal konumda bulunan, 'azınlığın azınlığı' konumundaki bu insanlara yeniden layık olduğu şekilde davranmaya başlamalıdır. Devlet ise artık Tek Parti Dönemi politikalarına ve uygulamalarına bir son vermelidir. Zaten hukuk devletinin sağladığı güven ortamı yalnız Rum azınlığa ya da öbür gayri Müslim azınlıklara gerekli değildir. Azınlıkların (resmen

tanınan ya da tanınmayan) içinde bulundukları koşullar hukuk devletinin var olup olmadığına dair en kesin göstergedir, hukuk devleti düzeninin var olması azınlıklar için olduğu kadar toplumun diğer bütün vatandaşları için de önemlidir. Türkiye'nin Balıklı'da yasal olmayan durum karşısında gösterdiği müsamaha belki Türkiye Cumhuriyeti için çok küçük bir önemi haizdir. Ama bu durum, Türkiye'deki Rum cemaatin karşı karşıya olduğu önemli meselelerden biridir; azınlığın devletle içiçelikten kurtulması, azınlığın iyileşmesi anlamını taşır. Bu tür girift ilişkilerin varlığı yalnız azınlık üyelerinde değil, tüm vatandaşların zihninde devlete karşı soru işaretleri oluşturmaktadır.

Bibliyografya

Ayhan Aktar, Varlık Vergisi ve "Türkleştirme" Politikaları, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Alexis Alexandris, The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918-1974, Centre for Asia Minor, Atina, 1983.

Dilek Güven, 6-7 Eylül Olayları, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Dimitris Kamouzis, "A Minority in a State of Flux: Greek Self-Administration and Education in Post-Lausanne Istanbul (1923-1930)," State-Nationalisms in the Ottoman Empire, Greece and Turkey: Orthodox and Muslims, 1830-1945 içinde, Benjamin C. Fortna, Stefanos Katsikas, Dimitris Kamouzis, Paraskevas Konortas (ed.), SOAS/Routledge Studies on the Middle East, Oxon, 2013.

Elçin Macar, "Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgelerine Göre Tek Parti Döneminde Cemaat Vakıflarının Sorunları," <http://www.istanbulrumazinligi.com>, 2007

Damla Demiröz tarafından Yunanca'dan çevrilmiştir.

Dünden bugüne İmroz ve Tenedos

Adaların, İmroz (Gökçeada) ve Tenedos'un (Bozcaada), tarihi,
son yıllarda geçirdiği değişim dinamikleri
ve burada yaşayan Rum Ortodoks cemaatin
son durumu hakkında kısa ve özlü bir rapor

Eylül 2014

Valeria Andonopulu^[1]
İmrozlular Derneği^[2]

1 Valeria Andonopulu Atina Üniversitesi, İktisadi ve Siyasal Bilimler Fakültesi, Türk ve Çağdaş Asya Bilimleri Bölümü mezunudur. İmrozlular Derneği'nin özel danışmanıdır.

2 İmrozlular Derneği 1945 yılında Atina'da kuruldu. Merkezi Atika`nın Nea Smirni bölgesinde (Eleftheriou Venizelou 80, 171 22 Nea Smirni, Atika, Yunanistan, Tel.: +30 210 9347957 - Fax +30 210 9345096) bulunan dernek, İmroz kültürel mirasının korunması ve tanıtılması ile İmrozluların haklarının kendi yurtlarında geri verilmesi yönündeki çabalarda kilit bir rol oynamaktadır. Günümüzde Atika`daki İmrozlu Rumlar, dünyadaki en büyük İmroz Rum cemaatini oluşturmakta ve Selanik`teki İmrozlularla birlikte son yirmi yıl içerisinde atalarının topraklarına tekrar yerleşenlerin ana hareket ve destek noktasını teşkil etmektedir.

İÇİNDEKİLER

Giriş	57
İmroz ve Tenedos Hakkında Temel Bilgiler	58
1990'a Kadar Adaların Tarihine Kısa Bir Bakış	59
İmroz Sorununun Uluslararası Olması	64
Günümüzdeki Durum	69
Dönüş	77
İmrozluların ve Tenedosluların Günümüzdeki Talepleri	77
Sonsöz	79

Giriş

İmroz Derneği'nin Arşivi'nden faydalanarak yazılan elinizdeki raporda İmroz ve Tenedos Adaları'nda iskân eden Yunan kökenli nüfusun (Rumların) içinde bulunduğu koşullara ve karşı karşıya olduğu sorunlara değinilmektedir.

Raporun başında Adalar'ın Antik dönemden 1990'lara kadar olan tarihi hakkında kısa ve genel bir bilgi verilecektir. İlerleyen sayfalarda ise bu bölgede yaşanan insan hakları ihlallerine ve binlerce İmroz ve Tenedoslu'nun yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalışı ile Adalar'daki nüfusun azalmasıyla sonuçlanan sürece değinilecektir.

Elinizdeki raporda her iki Ada'da yaşayan Yunan-Ortodoks azınlığın son dönemlerde, yani sorunlarının uluslararası bir hal alması sonrasında, yaşadığı dinamikler ele alınmaktadır. Son yıllarda beliren İmrozluların Adalarına geri dönme eğilimlerine de değinilmektedir. Adalar'da yaşayan Yunanlılığın sonsuza dek yok olmaması bu Adalar'da yaşayan azınlığın sorunlarının çözülmesi yolundaki talepleri ile sıkı sıkıya bağlıdır.

Bu raporda her iki Ada da paralel bir şekilde ele alınacaktır. Ne de olsa

her iki Ada'nın süreç içinde yaşadıkları birbirine benzerdir ve de Adalar'daki yaşama damgasın vuran tarihi koşullar ve gelişmeler de ortaktır. Zaten pek çok durumda da İmrozlular ve Tenedoslular haklarını korumak ve talep etmek için birlikte hareket etmektedirler.

Elinizdeki rapor, ilgilenenlere, İmroz ve Tenedos'taki Yunan-Ortodoks azınlığın günümüzdeki durumu hakkında bilgi vermeyi ve daha da ötesi İmrozlular ve Tenedosluların haklarını geri alma çabalarına yönelik farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır.

İmroz ve Tenedos Hakkında Temel Bilgiler

Kuzey Ege'de bulunan iki küçük ada; İmroz ve Tenedos 1923 yılı sonrasında Türkiye'ye dâhil edilmiştir. Çanakkale Boğazı'nın yukarısındaki konumları nedeniyle çok önemli bir stratejik konuma sahiptirler, Karadeniz ve Akdeniz arasındaki yegâne deniz bağlantı noktasını oluştururlar. Türkiye'deki Çanakkale iline bağlıdır.

İmroz'un yüzölçümü 289,5 bin metrekaredir ve Türkiye'nin en büyük adasıdır. İmroz'un kuzeyinde Samothraki ve güneybatısında Limnos adaları bulunur. Bugünkü nüfusu 8.830 kişidir. İmroz'da sürekli olarak yaşayan Yunan kökenlilerinin nüfusu yaklaşık 250 kişi^[3] olarak hesaplanmaktadır. Ada'da başkent Panagia'nın yanı sıra beş eski Yunan köyü vardır (Agioi Theodorí, Agridiai, Gliki, Kastro, Shinudi / Άγιοι Θεόδωροι, Αγρίδια, Γλυκύ, Κάστρο, Σχοινούδι)^[4] ve beş yeni köy (Yeni Bademli, Eşelek, Şahinkaya, Şirinköy, Uğurlu) vardır, bu beş yeni köyün nüfusu Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden getirilerek iskân edilen Müslümanlardan oluşmaktadır.

Tenedos İmroz'un 17 deniz mili güneyinde bulunur. Yüzölçümü 36,6 bin metrekaredir ve nüfusu 2.643 kişidir, bu nüfustan yalnızca 15 kişi Yunan kökenlidir. Ada'nın yegâne yerleşim yeri kuzeydoğu bölgesinde bulunmaktadır.

3 Adada 6 aydan daha uzun süreli yaşayan Yunan kökenlilerin sayısı son zamanlarda 400 kişiye kadar çıkmıştır.

4 Bu köylerin Türkçe'deki yeni karşılıkları şöyledir: Zeytinliköy, Tepeköy, Bademli, Kaleköy, Dereköy. Adanın yedinci köyü Evlampio (bu köye Türkçe "Yeni Mahalle" ismi verilmiştir) Panagia (Merkez) geleneksel yerleşim yerinin bir uzantısıyken bugün Gökçeada Belediyesi'nin bir beldesi konumundadır.

1990'a Kadar Adaların Tarihine Kısa Bir Bakış

Antik dönemden başlayarak İmroz ve Tenedos'un nüfusu Yunanlılardan oluşuyordu. Homeros İlyada Destanı'nda deniz tanrısı Poseidon'un kanatlı atlarının ahırlarının İmroz ve Tenedos arasında bulunduğundan bahseder, hatta Ahilleas'ın annesi tanrıça Thetida'nın saraylarının İmroz ile Samothraki arasındaki denizin dibinde olduğunu söyler.

Atina şehir devleti, Atinalı toprak sahipleri ile birlikte İ.Ö. 480 yılında İmroz'da "İmroz'daki Atina Şehir Devleti" kolonisini kurmuştu. İmroz ve Tenedos'un tarihi bu tarihten başlayarak Atina'nın tarihi ile kesişti; Adalar Atina Koalisyonu'nun üyeleri oldular, sonra sırasıyla Makedonların ve Romalıların eline geçtiler.

Bizans İmparatorluğu döneminde her iki Ada da Bizans'ın yönetimi altında iken İstanbul'un 1453'te Osmanlıların eline geçmesinden sonra Osmanlı yönetimi altına girmişlerdir. Balkan Savaşları sürecinde, 1912-1913, Adalar, başka Ege Adaları ile birlikte, Yunanistan'ın yönetimi altına girmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kabul etmediği 1920 yılındaki Sevr Antlaşması bu iki Ada'nın Yunanistan sınırlarına katılmasını öngörüyordu. Yunan Ordusu'nun Küçük Asya'da yaşadığı ağır yenilgi ve binlerce yıllık Yunan varlığının yerinden sökülmesi ertesinde gerçekleşen 1923 Lozan Konferansı görüşmeleri sonrasında, Yunanistan yönetimi altında olan ve nüfusu katışıksız bir şekilde Yunanlılardan oluşan bu Adaların jeopolitik nedenlerden ötürü; Boğazların güvenliği adına, Türkiye'ye verilmesine karar verildi. Böylece İmroz ve Tenedos'un sakinleri yapılacak Nüfus Mübadelesinden muaf tutuldular. Her iki Ada'nın da Yunanlı karakterinin malum oluşu nedeniyle[5] Lozan Antlaşması'nın İmroz ve Tenedos'a yönelik olarak kaleme alınan 14. maddesi yerli halk lehine otonomi sağlanmasını öngörür. Adalarda yaşayan nüfusun her Ada'da iskân eden kişilerden seçilen yerel bir yönetim aracılığıyla kendi kendini yönetmesi ve polis de Ada'da iskân edenler tarafından oluşturulması hakkı tanınmıştır.

Bunlara ilaveten Lozan Antlaşması'nın 37.ve 44. maddeleri İmrozlular ve Tenedosluları da kapsar. Bu maddeler uyarınca yaşam hakkı, edinilmiş mal-

5 1923 yılında İmroz 10.000 nüfusa sahipti, bu nüfusun tamamı Yunanlı idi, Tenedos'un nüfusu ise 2.500 idi bu nüfusun yalnız 2/3'ü Yunanlılardan oluşuyordu.

ların korunma hakkı, anadilinin özgürce konuşulma hakkı ve din özgürlüğü teminat altındadır. Hatta Lozan Antlaşması'nın bu maddeleri "temel maddeler" olarak nitelendirilmişlerdir, yani resmi olarak büyük bir öneme haizdirler ve Türkiye'nin bu maddeleri yürürlükten kaldırma hakkı yoktur.^[6]

Bütün bunlara rağmen Türkiye'nin Antlaşma'nın yaptırımlarına aykırı uygulamaları ilk günlerden başlayarak kendini gösterdi; söz konusu maddeler yani yerel yönetimin sağlanması, can ve mal güvenliğinin garanti altına alınması sistematik olarak ihlâl edildi, amaç Yunan nüfusun buradan kovulması idi.

Başlangıçta yerel nüfustan seçilecek yöneticilerin yerine Türkler atandı, yerel nüfus polis yapılanmasına ve diğer yapılanmalara da dâhil edilmedi. 1923 yılında İmrozlulara ve Tenedoslulara Anadolu'nun uzak bölgelerinde askerlik yapma zorunluluğu da getirildi. Buna paralel olarak onlarca avukat, doktor, öğretmen ve tüccar "Yunan işbirlikçisi" ve "istenmeyen" kişiler olarak ilân edildiler. Bunlara ilaveten yaklaşık 1.500 İmrozlu ve Tenedoslu'nun adalarına geri dönmeleri buraları 1923 Eylül'ünden önce terk etmiş oldukları bahanesi ile engellendi. Adalar sosyal ve ekonomik kanaat önderlerinden bu şekilde mahrum bırakıldılar. Her iki Ada'nın da "askeri güvenlik bölgesi" olduğu ilan edildi, bu Adalara giriş 1990 yılına kadar özel bir izne bağlıydı.

1927 yılında 1151 sayılı İmroz (Gökçeada) ve Tenedos (Bozcaada) Yerel Yönetim Kanunu onaylandı, bu kanun "Adalar Kanunu" olarak da bilinmektedir. Bu kanunun 14.maddesi Adalar'daki Yunan eğitiminin iptalini, Türk eğitiminin zorunlu olmasını, Yunanca'nın yabancı dil olarak okul saatleri dışında ücretleri aileler tarafından ödenecek hocalar tarafından öğretilmesini öngörüyordu. Aynı yasanın 134.maddesi bu adalardaki Yunan-Ortodoks cemaate ait mal varlıklarının, kiliseye ait mal varlıkları hariç, her Ada'da kurulacak olan Özel Yönetime devredilmesini öngörüyordu.

1942 yılında 4305 sayılı Varlık Vergisi Adalar'da da uygulanmaya koyuldu, bu uygulamanın bir sonucu olarak Varlık Vergisini ödemesi mümkün olmayan İmrozlu ve Tenedoslu Yunan-Ortodokslar mecburi çalışma kamplarına gitmek zorunda kaldılar. Trabzon ve Batum bölgesi arasında yaşayan Lazlar bölgenin etnik yapısının değiştirilmesi amacıyla 1943 yılında İmroz

6 Bakınız Türk Medeni Kanunu'nun bugün de yürürlükte olan 90.maddesi, bu madde yapılan uluslararası anlaşmaların Türk iç hukukunun üzerinde olduğunu kabul eder.

ve Tenedos'a iskân edildiler. Bunlara ilaveten Adalar'daki manastıra ait mal varlıkları kamulaştırıldı, kutsal tapınaklar, manastırlar ve manastırlara ait mal varlıkları yerle bir edildiler.

1950-1964 yılları arasındaki süreci iyileşen Türk-Yunan ilişkileri nedeniyle genel olarak rahat bir dönem olarak nitelemek mümkündür. 1951 yılında çıkan 5713 sayılı yasanın 14.maddesinin 1151 sayılı yasanın 14.maddesini iptal etmesi sonucunda Adalara Yunan eğitimi geri gelmiştir. Adalardaki eğitim tekrar canlanmış ve İmroz'da olduğu kadar Tenedos'ta da Yunan okulları yenilenmiştir.

1960 yılında yaşanan darbe ve Kıbrıs sorunu nedeniyle bu olumlu hava yok oldu. İmroz Merkez Okulu'nun müdürü İsaak Anastasiadis'in bir bahane ile kovulması ve görevinden azledilmesi,⁷ İmroz Metropolit'i ile Tenedos Metropolit'i'nin, Yunan eğitiminin reformcu yüzü Metropolit Melitinos Hacı'nın⁸ görevinden ayrılması için uygulanan baskılar bir önceki on yılda yaşanan olumlu havanın değişimini haber verir niteliktedir. Türkiye'deki Milli Güvenlik Konseyi 35/27.3.1964 sayılı ve tarihli kararı ile ve bu kararın Bakanlar Kurulu'nda (6/2887/31.3.1964 sayı ve tarih) uygulanması ile gizli bir plan olan "Eritme Programı"nı; İmroz ve Tenedos'taki Yunan varlığının ceberut bir şekilde yok edilmesini ve Türkleştirilmesini, uygulamaya koyuyordu. Söz konusu plan bir dizi ve birbirileri ile zincirleme bağlı yaptırımların uygulanmasını öngörüyordu, bu yaptırımların ana eksenleri şöyle idi: a) Adalıların geçim kaynaklarının ellerinden alınması, b) onların aleyhine uygulanacak psikolojik baskı ve şiddet içeren yaptırımlar ve c) Adaların Türkleştirilmesi.

TBMM'nin 6830/1964 tarih sayılı kararının 5.maddesi uyarınca bazı ba-yındırlık işleri bahane edilerek, tıpkı Agridai (Tepeköy) ve Agioi Theodori (Zeytinli) arasındaki baraj gölü gibi, bölgenin istimlak edilmesinin önü açıldı, yapılan istimlakler sonucunda İmroz'un yüzölçümü en büyük zeytinliği yok edildi, dahası Agioi Theodori (Zeytinli), Panagia (Merkez), Gliki (Bademli) ve Kastro (Kaleköy) arasındaki adanın en büyük ovası üzerinde Devlet Çiftliği kuruldu. Hatta Sulh Hukuk Mahkemesi yargıcına istediği gibi kamulaştırma

7 İ Butaras, İmroz'da Eğitim, İmrozlular Derneği, Atina, 2013, sf. 496 (orijinali: Ι. Μπουτάρας, Η εκπαίδευση στην Ίμβρο, Σύλλογος Ιμβριών, Αθήνα, 2013, σελ. 496).

8 Yukarıda değinilen eser, sf.502-505.

yapma yetkisi ve hakkı verildi, yargıcın bu yönde aldığı kararlar hemen uygulamaya geçebilecekti ve Ada'nın yerlilerinin bir üst makama başvurma hakları yok idi. Yapılan toplu istimlakler sonucunda yerli halkın %95'inin işlediği topraklar ellerinden alınmıştı, bir metrekaare yerin bedeli bir yumurtanın ederi kadardı-aslında söz konusu olan mal varlıklarına el konması idi. Bunlara ilaveten İmroz'daki mezralar "ormanlık" ya da yeniden "orman yapılacak" bölgeler olarak nitelendirildiler. Bu uygulamadan sonra çoğu çiftçilik ve hayvancılık ile geçimlerini sağlayan halk büyük bir ekonomik darboğaza sürüklendi. Bunlara ilaveten İmroz'dan dışarı et çıkarılması ve balıkçılık yapılması da yasaklandı.

"Eritme Programı"nın başarıyla uygulanmasında en çok başarıyı getiren unsur İmroz'un en kalabalık nüfusa sahip Sihinudi köyünün ovasında, istimlak edilen toprakların üzerine açık hava hapishanesi kurulması ve ağır ceza almış mahkumların buraya getirilerek serbestçe dolaşmalarına izin verilmesi oldu, bu mahkumlar resmi mercilerin göz yumması ile halkın aleyhine çeşitli suçlar (hırsızlıklar, talanlar, dayak atmalar, tecavüzler, cinayetler) işlediler. Panagia (Merkez) ve Glikı (Bademli) arasında istimlak edilen bölgeye, adalıların iskân ettiği yerlere, askeri tabur yerleştirildi ve askeri cezaevleri kuruldu. Askerlerin halkı taciz etme ve mal varlıklarını yok etme serbestliği vardı. Kutsal mabetler ve arazideki küçük kiliseler önce yağmalandı ve soyuldular sonra ise ahır, depo ve tuvalet ya da hapishane olarak kullanıldılar.

Yunan eğitiminin yürürlükten kaldırılması ise Yunan unsuruna vurulan ölücü darbeyi getirdi, 502/1964 sayılı yasanın oylanması ile daha önce yürürlükten kaldırılmış olan 1151/1927 sayılı yasanın 14.maddesi yeniden yürürlüğe kondu. Böylelikle Yunan okulları tekrar kapatıldılar, Yunanlı hocalar kovuldular ve Rum cemaat de kendi emek ve katkıları ile yapmış oldukları okulları Milli Eğitim Bakanlığına vermek zorunda kaldı. İmroz ve Tenedos'ta Yunan dilinin evlerde dahi öğretilmesi yasaklandı, yalnızca Türk dilini öğrenmek zorunda kalan çocuklar Yunan okullarına gidebilmek için İstanbul'a gitmek zorunda kaldılar.

1974 yılının Haziran ayında Türk Ordusu'nun Kıbrıs'a çıkarma yaptığı gece olaylar daha korkunç bir şekil aldı. Kastro (Kaleköy) sakinleri güç kullanarak köylerinden sürüldü, mezarlık yerle bir edildi ve Ada'nın ileri gelenleri de savaş tutsağı olarak esir alındılar. Buna paralel olarak 1973-1990 yılları

arasında İmroz'da bir dizi cinayet işlendi, bu cinayetlerin aydınlatılması için polis kontrolü olan bir küçük bir bölge için anlaşılabilir bir şey! - hiçbir zaman gayret sarf edilmedi.

Sonuç olarak uygulanan yaptırımlar neticesinde İmrozlular ve Tenedoslular yurtdışına gitmek zorunda kaldılar, Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) vatandaşı olma haklarını kaybettiler, erkekler askerlik görevlerini yerine getiremediler, kadınlar T.C. vatandaşı olmayan erkeklerle evlenmek zorunda kaldılar, bütün bu etkenler baba topraklarına geri dönülmesini ve sahip olunan mal varlıklarının talep edilmesini engeller nitelikteydi.

"Eritme Programı"nın üçüncü aşamasında yukarıda sayılan yaptırımlara ilaveten yapılan bir başka yaptırım da İmroz'daki demografik yapının başka yerlerden gelenlerin Adaya yerleştirilmek suretiyle değiştirilmesi idi. Adaya yerleştirilen Müslümanlar için inşa edilen yeni yerleşim yerleri ve köyler bölgenin tarihi görünümünü bozarak bölgenin yıllar içinde koruya geldiği kültürel yapıyı değiştirdi. Yerleştirilen kişilerden bazıları keyfi bir şekilde Rum köylerinden evler de zapt ettiler. Adaya sonradan yerleşen bu kişilere istismak adı altında Rumlardan alınan taşınmaz mallar verildi.

Bunlara ilaveten eski Türk binaları Türk kültürünün adaya daha fazla hakim olması amacıyla yenilendi. Buna karşın Rumların Ada'da bıraktığı evler kaderlerine terk edildiler. Bir yasa ile 5442/29.7.1970, İmroz adı Gökçeada olarak değiştirildi ve bölgedeki tüm yerleşim isimlerine Türkçe isimler verildi.

1975 yılı Ocak ayında İmroz ve Tenedos'taki koşulları inceleyen Milli Güvenlik Konseyi uygulanan yaptırımların tatmin edici olsa da yeterli olmadığı sonucuna vardı (206/28.1.1975 tarih ve sayılı karar). Bir başka karar ile, 214/30.6.1975, Ada'da yaşayan Türklere maddi destek ve kredi verilmesi istendi, böylece Adaya ekonomik açıdan egemen olacak yeni bir sınıf oluşturulacaktı.

Türk hükümeti tarafından uygulanan bütün bu yaptırımlar Ada'nın yerli olan Rum nüfus üzerinde bir korku ve güvensizlik ortamı yarattı, Ada'nın ekonomik olarak tecrit edilmesine ve onların baba ocaklarını bırakarak toplu halde göç etmelerine sebep oldu. Bir çok kişi Yunanistan'a yerleşti, bir çok kişi de yeryüzünün her yanına (Amerika'ya, Avustralya'ya, Afrika'ya, Avrupa'ya) dağıldı.

Dışarıya verilen toplu göç ve Adaya yerleştirilen nüfus her iki Ada'daki

Rum/Türk nüfus oranlarının değişmesine neden oldu. İmroz'un 1912 yılında sahip olduğu 9.357 Rum nüfustan geriye 1970 yılında 2.571 kişi ve 2000 yılında ise yalnızca 254 kişi kaldı. Buna karşın 1912 yılında Ada'da yaşayan 99 Türk'ün sayısı 1970 yılında 4.020'ye ve 2000 yılında da 8.640'a çıktı.^[9] Buna paralel bir şekilde Tenedos'ta 1912 yılında var olan 5.420 kişilik Rum nüfus 2000 yılında 21 kişiye indi öte yandan 1.200 kişi olan Türk nüfusun sayısı ise 2.620 oldu.

İmroz Sorununun Uluslararası Olması

Uluslararası topluluğun İmroz ve Tenedos'taki Rum azınlığın Türkiye nedeniyle maruz kaldığı haksızlıklar konusunda bilgilendirilmesi, yavaş yavaş 1997 yılında 52 ülkeden oluşan Avrupa Birliği Güvenlik Konseyi'ne yapılan başvurular sonucunda gerçekleşti.

Mamafih bu yöndeki ilk kararlı adım, 2003 yılında, İmroz Derneği'nin genişlemeden sorumlu komisyon üyesi Günter Verheugen'e yolladığı mektup sonrasında atılmıştır. Avrupa Komisyonu İmrozluların Türkiye nedeniyle maruz kaldığı uygulamalara ayrıntılı bir şekilde değinen bu mektuba net bir cevap verdi, Komisyon, İmrozluların haklarının Türkiye'nin AB'ye üyesi olmak için yerine getirmekle yükümlü olduğu siyasi kriterler çerçevesinde kendilerini ilgilendirdiği teminatını verdi ve daha fazla bilgi vermesi için Derneği cesa-retlendirdi. Bu mektuba hemen cevap veren yeryüzünün her yanına dağılmış bulunan İmroz Dernekleri adına hareket eden İmrozlular Derneği Koordine Komisyonu, 2004 yılı Nisan ayında Avrupa Birliğine sunduğu bir şablonla kişilerin ve azınlığın uğradığı mal varlığı ihlallerini, eğitim ve din özgürlüklerinin ihlallerini listeledi. Komisyon 2004 yılının Mayıs ayında İmroz'u ziyaret ederek kendisine sunulan bilgilerin doğruluğunu yerinde tespit etti, bu olaydan sonra Avrupa Komisyonu Türkiye'nin AB'ye katılımı çerçevesinde yayımladığı

9 Elif Babül'ün St. Peter's Kolej'de, Oxford Balkan Topluluğu, Güney Doğu Avrupa Çalışmaları Programı tarafından düzenlenen Osmanlı Sonrası Dönemde Milliyetçilik, Toplum ve Kültür konulu sempozyumda (orijinali: Nationalism, Society and Culture in post-Ottoman South East Europe) sunduğu "Türkiye Cumhuriyeti'nde Vatandaşlık Hakkı ve Egemenlik" (orijinali: Citizenship and Sovereignty in the Turkish Republic) başlıklı bildiri 29-30.05.2004, sf:6.

her ilerleme raporunda, 2004 yılındaki ilk rapordan başlayarak günümüze değin İmrozluların durumuna da değindi.^[10]

Bu olayı Avrupa Konseyi'nin 15-12-2004 tarihinde Avrupa Birliği İlerleme Raporunu onaylaması izledi, bu rapor İmroz ve Tenedos'daki durumu ayrı ayrı ele alıyordu ve Adalar'daki azınlığın durumunu yıllar bazında değerlendiriyordu.^[11] Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'nin 2013 yılını değerlendiği bu yılki bildirisi de, 12-3-2014 tarihli, karakteristik ifadeler içermektedir:

“29. [Avrupa Komisyonu] Türk Hükümeti'nin Gökçeada'daki (İmroz) okulu yeniden açma önerisini yerine getirme sözünü memnuniyetle karşılar, bu, Avrupa Parlamentosu Komisyonu'nun 1625/2008 sayılı Oylamasında da belirttiği üzere, Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos) Adaları'nın ikili kültürel yapılarının korunması yönünde olumlu bir adımdır. Öte yandan şunu da belirtmek gerekir ki Yunan azınlığın üyelerinin karşı karşıya olduğu sorunların, özellikle de mal varlıkları konusundaki sorunların çözümü için daha fazla girişimde bulunulması gerekmektedir. Türk mercilerinin bu konu ile ilgili olarak, özellikle Ada'da sayısı hızla azalan azınlık üyeleri dikkate alındığında, Ada'dan ayrılmak zorunda kalan azınlık ailelerine Adaya dönüş izni vermesi beklenir.”

10 Avrupa Birliği'nin İlerleme Raporu'nda İmrozlular ve Tenedoslular ile ilgili kısımlar şu şekildedir: Türkiye 2004 İlerleme Raporu: 6.10.2004, SEC(2004) 1201, {COM(2004) 656 final}, sf. 49. Türkiye 2005 İlerleme Raporu: 9.11.2005, SEC (2005) 1426, {COM (2005) 561 final}, sf.37. Türkiye 2006 İlerleme Raporu: 8.11.2006, SEC(2006) 1390, {COM(2006) 649 final}, sf.21. Türkiye 2007 İlerleme Raporu: 6.11.2007, SEC(2007) 1436, {COM(2007) 663 final}, sf. 22. Türkiye 2008 İlerleme Raporu: 5.11.2008, SEC(2008) 2699, {COM(2008) 674}, sf.25. Türkiye 2009 İlerleme Raporu: 14.10.2009, SEC(2009)1334, {COM(2009) 533}, sf.28. Türkiye 2010 İlerleme Raporu: 9.11.2010, SEC(2010) 1327, {COM(2010) 660}, sf.32. Türkiye 2011 İlerleme Raporu: 12.10.2011, SEC(2011) 1201 final, {COM(2011) 666 final} {SEC(2011) 1200 final}{SEC(2011) 1202 final}{SEC(2011) 1203 final}{SEC(2011) 1204 final} {SEC(2011) 1205 final}{SEC(2011) 1206 final}{SEC(2011) 1207 final}, sf.38. Türkiye 2012 İlerleme Raporu: 10.10.2012, SWD(2012) 336 final, {COM(2012)600 final}, sf.31. Türkiye İlerleme Raporu: 16.10.2013, SWD(2013) 417 final, {COM(2013) 700 final}, sf.60, 62, 64. Türkiye 2014 İlerleme Raporu: 8.10.2014, SWD(2014) 307 final, {COM(2014)700 final}, sf.59.

11 Avrupa Komisyonu'nun bu konu ile ilgili oylamalarının ayrıntılı bilgisi aşağıdadır: 15/12/2004: P6_TA(2004)0096, paragraf. 43. 27/9/2006: P6_TA(2006)0381, paragraf.33. 12/3/2009: P6_TA(2009)0134, paragraf.24. 10/2/2010: P7_TA(2010)0025, paragraf.25. 9/3/2011: P7_TA(2011)0090, paragraf.34. 29/3/2012: P7_TA(2012)0116, paragraf. 38, 18/4/2013: P7_TA(2013)0184, paragraf.37. 12/3/2014: P7_TA(2014)0235, paragraf.29.

Türkiye'nin İnsan Haklarına ve Azınlık Haklarına gösterdiği saygının değerlendirilmesinde İmroz ve Tenedos ayrı kriter öğeleri olarak belirlendi, bu değerlendirme Avrupa Komisyonu tarafından da benimsendi ve 26-4-2005 tarihinde Lüksemburg'ta yapılan ilk AB Genişleme Komisyonu – Türkiye raporuna dahil edildi.^[12]

Buna paralel olarak 29-4-2005 tarihinde Strasburg'daki Avrupa Birliği Parlamento Konseyine (Parliamentary Assembly of the Council of Europe – "PACE") sekiz üye ülkeden gelen (Ermenistan, Bulgaristan, İsviçre, Yunanistan, Amerika Birleşik Devletleri, İtalya, Kıbrıs ve Norveç) 21 milletvekilinin inisiyatifi ile İmroz ve Tenedos'taki azınlığın içinde bulunduğu durum hakkında bir bildiri sunuldu.^[13] Sunulan bildiri önerisi Türkiye'yi "azınlıkların korunması, din özgürlüğünün sağlanması, Yunan azınlığının mal varlığının geri verilmesi ve her iki Ada'daki nüfusun ihtiyaçlarının giderilmesi hususlarında Avrupa kriterleri ile tam uyumlu davranmaya davet ediyordu." Bu bildirinin sunulmasından sonra 16'sı ile 18-06-2005 tarihleri arasında PACE'nin Yunan ve Türk temsilcileri, bayan Elsa Papadimitriu ve bay Murat Mercan dönemin PACE başkanı René van der Linden'in kendilerine verdiği görev çerçevesinde bu yerleri ziyaret etti ve yerinde tespitlerde bulundular.

Yukarıda bahsedilen ziyaret sonrasında da bu iki Ada'da yaşayan Yunan-Ortodoks nüfusun sorunlarının giderilmesi için tedbirler alınması gerektiği ortaya kondu, PACE'nin yürütme komisyonu (Bureau) 27-1-2006 tarihinde İmroz ve Tenedos'taki durumun daha derinlemesine incelenmesi için Yasal Konular ve İnsan Hakları Komisyonu'na bir öneri verdi, Komisyon da 13-3-2006 tarihinde İsviçreli milletvekili Andreas Gross'u raportör olarak atadı. Andreas Gross raporunun son halini Atina, Ankara ve İstanbul ile her iki Ada'da yerinde yapılan itinalı bir araştırma süreci sonrasında, Adalar'daki araştırma 2008 yılının Mayıs ayında (Ortodoksların önemli kutsal haftası olan Büyük Hafta süreci de bu tarihteydi) yapılmıştı, sundu (11629 sayılı evrak), raporun başlığı şöyle idi: "Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos): bu iki

12 8317/05 sayılı evrak.

13 Evrak sayısı. 10536, 29.4.2005, İmroz ve Tenedos Çözüm İçin Motivasyon, sunanlar Mr. Tigran Torosyan ve diğerleri (orijinali: Imvros and Tenedos, Motion for a Resolution, Presented by Mr. [Tigran] Torosyan and others).

Türk Adası'nın ikili kültürel yapısının Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleştirecek öncü, ortak bir çalışma ile mağdur olan nüfus lehine korunması "[14], Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Yasal Konular ve İnsan Hakları Komisyonu bu raporu 2-6-2008 tarihinde onaylayarak Meclis'in genel oturumunun oyuna sundu. İmrozlular ve Tenedoslulara uygulanan siyasi tutumun değişmesi İsviçreli raportörün yazdığına göre "Türkiye'nin devri geçmiş milliyetçi politikaları geride bıraktığı ve Avrupa'ya ait değerler ile iyi komşuluk ilişkileri izlemeye istekli olduğuna dair müthiş örnek bir davranış olacaktı, hoşgörü, insanların birbirlerine saygısı ve refah için olumlu bir örnek teşkil edecekti." Gross'un önerileri Avrupa Parlamentosu Meclis Komisyonu tarafından 27-6-2008 tarihinde 1625/2008 sayılı Oylama ile kabul edildi[15], şu konunun da önemi üzerinde duruldu: "Adalar'daki Yunan kökenlilerin yerlerinde kalabilmesi ya da buralardan ayrılmasının önüne geçilmesi için acilen bazı olumlu düzenlemelerin yapılması gerekmektedir, Adaların ikili kültürel yapısının sonsuza dek korunması ancak bu şekilde olanaklı olabilir." Söz konusu olan 'özel bir rehber' idi, bu rehberde pek çok başka şeyin yanı sıra ilk defa olmak üzere İmroz'daki Yunan okulunun yeniden açılmasına değiniliyor, bunun Adaların ikili kültürel yapısının korunması için önemli uygulamalardan biri olduğundan bahsediliyordu.

Bu sırada, 12-6-2006 tarihinde AB Genişleme Komisyonu Türkiye'ye, ikinci defaya mahsus olmak üzere bir kere daha, AB müktesebatına uygun davranmakla yükümlü olduğunu hatırlattı ve müktesebata uygun olarak İmroz ve Tenedos'taki Yunan-Ortodoks azınlığın haklarının insan hakları ve azınlık

14 Evrak sayısı: 11629, 6.6.2008, Gökçeada (İmbros) and Bozcaada (Tenedos): iki Türk Adası'nın iki kültürlü yapısının Türkiye ve Yunanistan arasında bir işbirliği çerçevesinde bölgede yaşayanlar lehine korunması, (orijinali: Gökçeada (İmbros) and Bozcaada (Tenedos) preserving the bicultural character of the two Turkish islands as a model for co-operation between Turkey and Greece in the interest of the people concerned.)

15 Oylama ile ilgili protokolden de anlaşıldığı üzere oylamaya katılan 9 Türk milletvekilinden 2 kişi lehte oy kullandılar, 2 kişi oylamada yer almadılar ve 5 kişi de aleyhte oy kullandılar, bu oylardan lehteki ve tarafsız oylar iktidarda olan partinin (AKP) milletvekillerine ait idi. Türk Temsilciler heyetinin başkanı, daha sonra (2009-2011) PACE başkanı ve Türkiye'nin şu anki Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 2008 yılının Temmuz ayında İmrozluların Ankara'da kendisine yaptığı bir ziyaret esnasında ziyaretçilere heyetkilere belirli bir talimat vermediğini onlardan kendi kararları doğrultusunda oy kullanmalarını istediğini söylemiştir. Çavuşoğlu'nun kendisi oylamada yer almamıştır.

hakları çerçevesinde korunması için gerekli önlemleri almaya davet etti.^[16]

PACE 27-1-2010 tarihinde yeni bir bildiriyi kabul etti: "Türkiye'deki Müslüman olmayan azınlıkların ve Trakya'daki Müslüman azınlığın dini özgürlüğü ve insan hakları",^[17] bu bildiri ile Türk ve Yunan Hükümetleri, karşılıklı olarak, azınlıkların hakları hususunda Fransız raportör Michel Hunault'un önerileri çerçevesinde bazı somut tedbirler almaya davet ediliyordu. Bu Bildiri uyarınca Türkiye'den acil olarak İmroz ve Tenedos konusundaki 1625/2008 sayılı Bildirinin gerekliliklerini uygulaması istendi.

Andreas Gross'un 23-2-2011 tarihli Rodos ve Kos adalarında yaşayan "Türk kültürü temelli"^[18] kişiler için kaleme aldığı rapora da değinmeye değer, bu rapor uyarınca PACE Daimi Komisyonu tarafından 1867/2012 sayılı Bildiri ile Rodos ve Kos'un "Türk kökenli Yunanistan vatandaşları"^[19] olduğu kabul edildi, raportör aynı raporda bahsi geçen nüfus ile İmroz ve Tenedos'taki Yunan-Ortodoks cemaatin içinde bulunduğu durumun kıyaslanmasının mümkün olmadığını belirtti, 1625/2008 sayılı Bildiri ile Türkiye'nin iki Ada'da yaşayan nüfus için sunulan önerileri pratiğe geçirmekte sergilediği isteksiz tutum nedeniyle duyduğu üzüntüyü de dile getirdi.

Son olarak PACE'in şu anki Yunanistan Temsil Heyeti başkanı Theodora Bakoyanni'nin inisiyatifi ile 22-1-2013 tarihinde Konseye yeni bir bildiri önerisi sunuldu, bu bildiri ile Türkiye'nin İmroz ve Tenedos hakkındaki 1625/2008 sayılı Bildiriye uygulamaya geçirmesi istendi.^[20]

16 Evrak sayısı 10147/06, sf. 9-10, Ek I.

17 Çözüm 1704 (2010) Türkiye'deki Müslüman olmayan azınlıklar ve Trakya'daki Müslüman azınlık için din ve diğer insan hakları. (orijinali: Resolution 1704 (2010), Freedom of religion and other human rights for non-Muslim minorities in Turkey and for the Muslim minority in Thrace (Eastern Greece)).

18 Evrak sayısı 12526, 23.2.2011, Türkiye'deki Müslüman olmayan azınlıklar ve Trakya'daki Müslüman azınlık için din ve diğer insan hakları. (orijinali: Freedom of religion and other human rights for non-Muslim minorities in Turkey and for the Muslim minority in Thrace (Eastern Greece)).

19 Çözüm 1867 (2013) Rodos ve Kos'taki Türk asıllı Yunan vatandaşlarının durumu. (orijinali: Resolution 1867 (2012), The situation of the Greek citizens of Turkish descent in Rhodes and Kos).

20 Evrak sayısı 13104, 22.1.2013, Türk Adalarında Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos) Çözümün Gerçekleştirilmesi 1625 (2008), Çözüm için Motivasyon, bayan Theodora Bakoyanni ve diğer heyet üyeleri tarafından hazırlanan bir şablon. (orijinali: The implemen-

2003 yılından bugüne kadar İmroz ve Tenedosluları temsil eden tüm kurumların birbirleri ile uyumlu ve başarılı çalışmaları ve İmroz Koordine Derneği'nin de sistematik gayretleri sayesinde, her iki Ada'da yaşayan Yunan-Ortodoks cemaatinin yaşadığı sorunlar Avrupa'daki insan hakları ve azınlık haklarını takip eden en önemli kurumlar tarafından artık takip ediliyor.^[21]

Günümüzdeki Durum

Her iki Ada'da yaşayan Rum cemaatin içinde bulunduğu durum ve günümüzde karşı karşıya kaldığı sorunlar aşağıda, belli konu başlıkları altında kısaca özetlenmiştir.

Eğitim

Türk Mili Eğitim Bakanlığı'nın 2013 yılının Eylül ayında verdiği karar son-

tation of Resolution 1625 (2008) on the Turkish islands Gökçeada (İmros) and Bozcaada (Tenedos), Motion for a resolution, tabled by Ms Theodora BAKOYANNIS and other members of the Assembly.

21 İmroz ve Tenedos'taki Yunan-Ortodoks azınlığın yaşadığı sorunlar Helsinki Watch'un raporlarına da geçmiştir (1992), M.K.O. "Minority Rights Group International" (2004, 2007), Helsinki Norveç Komisyonu (2007) ve Türkiye'deki M.K.O. "TESEV" (2011), bunlara ilaveten ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 2011 yılında Din Özgürlüğü hakkındaki Yıllık Raporu, Birleşmiş Milletler'in Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonu'nun (USCIRF) 2011 tarihli raporu. Bunların yanı sıra İmroz'daki azınlığın içinde bulunduğu durum son on yıl içinde bir grup Türk yazarın da, tarihçiler, sosyologlar ve insan hakları savunucularının, ilgi alanına girdi. Örnek olarak aşağıdaki isimleri verebiliriz: Güliz Beşe Erginsoy, İmrozlu Olmak: Türkiye'de Yurttaşlık ve Egemenlik Adalılar-İmroz'dan Gökçeada'ya, İstanbul Bilgi Üniversitesi 2006, Elif Babül, (orijinali: "Belonging to Imbros: Citizenship and Sovereignty in the Turkish Republic") doktora tezi, Bogazici University, İstanbul 2003, aynı kişinin "İmroz'dan Gökçeada'ya: Bir adanın tarihinin izinde" (orijinali: Από την Ίμβρο στο Γökçeada: Στα ίχνη της ιστορίας ενός νησιού) adlı yazısı editörlüğünü K. Tsitselikis'in yaptığı "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi. Bir etnik çatışmanın tezahürleri" (Η ελληνoturρκική ανταλλαγή πληθυσμών. Όψεις μιας εθνικής σύγκρουσης) başlıklı kitapta yer almıştır, Kritiki (Kırtıkçı) 2006, sf. 347-356, Elçin Macar "İonya ve Ege'nin Yurttaşları (Avrupa'nın Batı'ya ve Doğu'ya Giden Yolları Açılan Kapıları)" (orijinali: «Οι πόλεις της Ιωνίας και το Αιγαίο (Δρόμοι και πύλες της Ευρώπης προς τη Δύση και την Ανατολή)» konulu sempozyumda, Sempozyum "Ioannis Kapodistrias" Avrupa Çalışmaları Merkezi tarafından 16 Ekim 2004 tarihinde düzenlenmiştir, 1928 yılında Türkiye Başbakanlığı'nın emri üzerine hazırlanan Adaların Türkleştirilmesi ile ilgili raporu sunmuştur, rapor T.C. Başbakanlık Arşivi'nde 30.10.214.454.3 sayı ile kayıtlıdır, Feryal Tan-suğ, İmroz Rumları, Gökçeada Üzerine, Heyamola Yayınları:2012, İmroz hakkında makalelerin bulunduğu bir derleme Türkçe'ye Deniz Kavukcuoğlu tarafından çevrilmiştir: Hüzün Adasında Bir Köy: Gökçeada-Bademli, İmroz-Gliki, Can 2013.

rasında Agii Theodori'deki (Zeytinli) eski ilkokul 49 yıl aradan sonra ilk kez eğitime açılmıştır (ilkokulun 1.2.3. ve 4.sınıfları).^[22]

18-4-2014 tarihinde İstanbul'da "İmroz Eğitim ve Kültür Derneği" (İEKD) kuruldu, Derneğin amacı İmroz'daki eğitim ve kültürel faaliyetlerin en iyi şekilde koordine edilmesi ve yönetilmesi idi.^[23] 12-6-2014 tarihinde imzalanan karar ile İmroz kaymakamı Muhittin Gürel Agridia'daki (Tepeköy) ilkokul binasını geriye dönüş olmaksızın ve daimi bir şekilde İEKD'ne burada Yunan okulu açılması amacı ile verdi. Bütün bunlara rağmen Derneğin Yunan ortaokulu ve lisesi açılması için yaptığı başvuru şu ana kadar bazı bürokratik engellere takılmış durumdadır oysa başvuru kabul edilmiş olsaydı ilk ve ortaöğretimin üç aşamasının Ada'da tamamlanması ve çocuklarının eğitim alması için 2014-2015 yılında İmroz'dan ayrılmak zorunda kalan ailelerin geri dönmesi olanaklı olabilecekti. Bu raporun kaleme alındığı ana kadar bu engellerin ortadan kaldırılması ve ailelerin yerlerine geri dönerek derslerin başlaması için verilen çabalar devam etmektedir.

Öte yandan şunu da hemen belirtmeli ki Yunan azınlık okullarının yeniden eğitime açılması Türk mercilerinin siyasi inisiyatifinde olan bir konudur, ne de olsa her iki Ada'da da Yunanca eğitimi yasaklayan 502/1964 sayılı yasa halen yürürlüktedir. CHP Bursa milletvekili Aykan Erdemir Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunduğu bir yasa tasarısı ile, 2013 yılı Mayıs ayında, söz konusu yasanın iptalini istedi ama bu konuda henüz bir gelişme kaydedilmiş değildir.

Sahiplerinden istimlak edilen ama amaçlarına yönelik kullanılmayan taşınmaz mal varlıklarının ilk sahiplerine iade edilmesi

Bu konuda Türk mercileri herhangi bir düzenlemeye gitmedi. Aksine, geçmişte mal sahiplerinden istimlak yoluyla alınan büyük arazilerin Adaya sonradan gelen nüfusa bugün hala sembolik ücretler karşılığında kiralandığına dair bilgiler vardır. Türk avukatların son dönemlerdeki uzman görüşleri uyarınca bu mal varlıklarının sahiplerine verilmesi için gerekli olan yasal çer-

22 Bu kurumun kuruluşunda yer alan temsilci (Agioi Theodori cemaati yerel yönetiminin) Anna Kutsomalli'dir, bu kişi söz konusu kurumun kurulması yönünde ilk gayretleri sarf eden kişidir.

23 Yönetim Kurulu şu beş kişiden oluşur: Pantelis (Lakis Vinga (Başkan), Ioakim Kam-buropuloos (Başkan Vekili), Yeorgia Bitsi (Genel Sekreter), Eva Kanari (Vezenedar) ve Stelios flikos (Üye).

çeve mevcuttur (İstimlak edilen yerler hakkındaki 2942 sayılı yasanın 21., 22. ve 23. sayılı maddeleri).

Rum cemaatine ait kamu binalarının geri verilmesi

Her iki Ada'daki pek çok kamu binalarına devlet tarafından el konmuştur. İmroz'da bir zamanlar okul binası olarak kullanılan pek çok yapı ticaret amaçlı olarak ücret karşılığı kiralanmadığı takdirde büyük ölçüde yıkıntı haldedir. Tenedos'taki üç eski okul hastane, otel ve lokanta olarak hizmet vermektedir. 5737/2008 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 2011 yılında Başbakanlık kararnamesi ile uğradığı değişiklik sonrasında vakıflara ait olmayan ve 'terk edilmiş/mazbut' olarak nitelendirilen cemaat mal varlıklarının karşı karşıya oldukları sorunlar çözülmemiştir, çünkü bu mal varlıklarının adlarına ne 1936 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne yapılan mal varlığı bildirimlerinde ne de adadaki vakıf arşivlerinde rastlanmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yönetimi altında olan terk edilmiş (mazbut) haldeki dini vakıfların ve mal varlıklarının iade edilmesi

Agios Nikolaos Kilisesi ve Kastro'daki eski Agia Marina Metropolitik binası aynı adı taşıyan terk edilmiş vakfa aittir, 2009 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün harcamaları ile tamir edilmiştir ve bu yapılar A. Gross'un 2008 yılında adayı ziyaret ederek yaşananları yerinde değerlendirdiği sürecin erresinde yetkili mercilerin verdiği teminatlar çerçevesinde 2012 yılında Rum cemaate geri verilmiştir. Yukarıdaki gelişmeler memnuniyet uyandırmıştır ancak yukarıda adları geçen vakıflara ait mal varlıklarının kaderi belirsizliğini korumaktadır. Ada'daki bütün Rum-Ortodoks Vakıfları, terk edilmiş olanlar dâhil, 2009 yılının Ağustos ayında Vakıflar Yasası'nın öngördüğü mal varlığı beyanında bulunmuşlardır. Bu başvurulara 2010 yılının Şubat ayında verilen cevap aşağıdaki şekildedir:

İmroz'daki toplam 258 taşınmaz ve Tenedos'daki toplam 46 taşınmaz mal varlığı hakkında yapılan tüm başvurulardan vakıflara yalnızca 22 taşınmaz mal varlığı iade edildi, bunlardan 12 tanesi İmroz'da ve 10 tanesi de Tenedos'ta idi. Bu başvurulardan İmroz'da bulunan 128 taşınmaz mal varlığı (Agridiai'da bulunan kilise dahil), Tenedos'ta bulunan 26 taşınmaz mal varlığı (bunların içinde mezarlık da var, bu mal varlığının mülkiyet hakkı Avrupa İnsan Hakları

Mahkemesi ile teminat altına alınmıştı) hakkındaki başvurular reddedildi.

2010 yılının Temmuz ayında dini vakıflar 128 taşınmaz mal varlığı hakkında gerekli olan ilave belgeleri sundular, "terk edilmiş" statüsündeki mal varlıkları için hala yapılması gereken bazı ek işlemler bulunmaktadır.

Tenedos'ta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği karar uyarınca Kimiseos Theotoku cemaati lehine daha önce kamulaştırılmış olan 8 taşınmaz mal varlığının iadesi tamamlandı. AİHM 5 taşınmaz mal varlığı için 173.000 Euroluk ceza verdi, üç taşınmazın da iade edilmesi gerektiğine karar verdi. Bu karar 30-3-2011 tarihinde Tenedos Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından da onaylandı. İlginç olan şu ki Türk tarafı kararın çıkmasını beklemeksizin 27 Nisan 2010 tarihinde 173.000'luk cezayı ödedi ve bir yıl sonra da üç taşınmaza ait mal varlığının cemaate verilmesi için işlemlere başladı.

Mülkiyet ile ilgili sorunlar ve Kadastro

- a. Kadastro işlemlerinin kimi zaman şeffaf olmayan yöntemlerle kimi zaman da yasal olmayan yöntemlerle yapılmış olması taşınmaz mal varlıklarının sahipleri için pek çok sorunlar yarattı, yapılanların bir sonucu olarak çok büyük yüzölçümleri Türk devletine geçti. 2009 yılının Mayıs ayında yayımlanan Kadastro Kataloğu uyarınca Shinudi' de (buranın nüfusu Müslümanlarla karışık değildi, 2.500 Rumdan oluşuyordu ve Türkiye'nin en büyük köyü idi), evlerin ve yerleşim bölgeleri içindeki iskana açık arazilerinin %25'i ve iskana açık olmayan arazilerin %95'i Türk devleti tarafından kamulaştırıldı. Aynı Kadastro Kataloğu uyarınca Agridiai'da da (bu köyün sakinleri günümüzde de yalnızca Yunan kökenli kimse-lerden oluşmaktadır) 8-5-2010 tarihinde kamulaştırma yapıldı, iskana açık olmayan arazilerin %24'ü Türk devleti yararına kamulaştırıldı, daha önce yani 2003 yılının Temmuz ayında yapılan ismlaklerde de evlerin ve evlerin çevresindeki arazilerin %77'si Türk devleti adına kamulaştırılmıştı. Bu şekilde Ada'da kalan son Rumların da mal varlıklarına el konuldu.
- b. Osmanlı İmparatorluğu döneminde verilen mülkiyet hakları halen tanınmamaya devam etmektedir, intifa/temellük hakkı ya da 20 yıllığına kullanım hakkı gibi haklar ancak bir ev halen oturulmaya devam ediyorsa ya da tarla sürülmeye devam ediliyorsa bu durumun mahkeme

tarafından yerinde tespit edilmesinden sonra tanınıyor, oysa bu insanlar ya da bu insanların ataları, büyük bir çoğunlukla, geçmişte kullanılan şiddet neticesinde yerlerinden gitmeye zorlanmışlar. Bu şekilde Rum azınlığın büyük bir kısmının kendi inşa ettikleri evleri ya da atalarının işledikleri toprakları talep etmesi engelleniyor. Hatta intifa/temellük ya da kullanım hakkının var olduğu durumlar ispatlansa bile söz konusu mal varlığı “koruma altındaki kültürel miras” olarak nitelendirildiği için (yasa 2863/1983) ya da bölge SİT alanı içinde kaldığı için (Ada’nın yaklaşık %80’i SİT alanı olarak ya da ikinci dereceden SİT alanı olarak ilan edilmiştir) mal sahiplerinin mal varlıkları üzerindeki hakları kaybolmaktadır, ne de olsa bu tür durumlarda yalnızca intifa/temellük hakkının olması yeterli değildir isme verilen mülkiyet hakkının da olması gereklidir (kadastro işlemleri 1923 öncesine dayandığı için pek çok durumda mülkiyet sahibinin Osmanlı döneminden kalan ismi sorulmaktadır).

- c. İmroz’un Rum kökenli Türkiye vatandaşlarının taşınmaz mal varlıklarını almak konusunda yaşadıkları problemler bugün de devam etmektedir. Bay A. Gross Adaya yaptığı ziyaret sırasında Türk mercilerin Adalardaki mal varlığı satışı durumunda uyguladığı prosedür konusunda bilgilendirilmişti, bu prosedüre göre, malı satan Müslüman ve bu malı almak isteyen kişi Rum kökenli olduğu takdirde mal varlığı alıcının adına yazılmıyor, öncelikle bu ad Ankara’ya iletiliyor ve Ankara’nın onay vermesi bekleniyor. Burada değinilmesi gereken bir başka husus da Hristiyan bir kişiye yapılacak her tür satış işleminin gizli bir yasaya uygun olarak Milli Güvenlik Konseyi’nin onayını alması gerektiğidir, bu konsey Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Hristiyanlar için “yabancılar” ya da “misyonerler” gibi isimler kullanmaktadır.
- d. Yukarıda bahsedilen bütün etkenler, uygunsuz yapılan işlemler, taşınmaz mal varlıklarının bugünkü değeri, istenilen mahkeme harçları yerlerinden ayrılmak zorunda bırakılmış adalıların ya da onların çocuklarının çoğunluğunun babadan kalan mal varlıklarını talep etme arzusunun azalmasına sebebiyet veriyor.

- e. Yukarıda yapılan gözlemler çerçevesinde Raportör A. Gross 2008 yılında Avrupa Konseyi'ne sunduğu 1625/2008 sayılı öneride, kadastro-da yapılan işlemlerin burada yaşayan Yunan-Ortodoks nüfusa yapılan haksızlıkların giderilmesine yönelik tedbirler uygulanmaya konmadıkça nihai olmamasını istedi.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türk olmayan vatandaşların miras haklarını tanıyan kararların uygulanması

Bu konuda, Türk içtihatının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) sınırları belirlenmiş içtihatına uyum sağlamak yönünde en ufak bir ilerleme dahi kaydetmediğini söylenebilir. Mirascılar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmadığı takdirde -özellikle Yunanistan vatandaşları söz konusu olduğunda- varislerin mal varlıkları üzerindeki hakları kuşku ile karşılanmaya devam etmektedir. İmrozlu temsilcilerin 2008 yılında Gökçeada belediye başkanı ile yaptığı görüşme sırasında köylerin kayıtlı olduğu bir "beyaz" bir de "kara" listenin olduğu, Türkiye'nin söz konusu başvuruları bu listelere bakarak kabul ya da ret ettiği ortaya çıktı. AİHM'nin bu konuda verdiği net hükümlere ve son kararlara rağmen (Bakınız Apostolidis'in Türkiye aleyhine açtığı davanın 2007 yılında çıkan kararı, Nacaryan ve Deryan'ın Türkiye aleyhine açtığı davanın 2008 yılında çıkan kararı) Yunanistan (İmrozluların dünyada Yunanistan'dan sonra en fazla göç ettiği yer olan Avustralya ile birlikte) hiç bir kategoriye dâhil edilmemeye devam ediyor. Bugüne kadar Türkiye vatandaşı olmayan hiç bir yabancı ya da Yunan uyruklu kimseye miras nedeniyle kendine kalan mal varlıklarını alma hakkı tanınmadı. 2009 yılının Eylül ayında AİHM hükümlerine yeni bir karar daha eklendi, bu karar uyarınca Yunanlı mirasçılar İstanbul'da kalan mal varlıklarını alabilirler (Fokas'ın Türkiye aleyhine açtığı dava), bu konudaki son karar da 2010 yılının Şubat ayında verildi (Agnidu'nun Türkiye aleyhine açtığı davada).

Bu aşamada şunu da vurgulamak gerekir ki iki tarafın kendi aralarında bir çözüm üzerinde uzlaşmaması gibi durumlarda AİHM'nin kendisine yapılan başvuru sahiplerine tazminat ödenmesi için verdiği milyon Euroluk hükümler Türkiye'nin miras yoluyla elde edilen mal varlıklarını geri vermeyi ret etmesi nedeniyle (bakınız 2013 yılının Eylül ayı Foka davası, Türkiye açılan dava so-

nucunda davayı açanlar lehine 5.000.000 Euro ödemeye mahkum edilmişti), İmrozluların durumu için elverişli bir çözüm sunmuyor. İmrozlu ailelerin temel isteği ise bir kuşaktan diğerine mal varlığını çocuklarına bırakma haklarının temin edilmesi, böylece çocuklarının baba ocağı ile olan bağlarının korunması ve dahası Ada'nın da kültürel kimliğinin devam etmesidir.

Doğal çevrenin ve kültürel mirasın korunması

Doğal çevre ve Türk yasalarına göre koruma altında olan Rum köyleri pek çok tehdit ile karşı karşıyadır, bu tehditlerin en başında Limena, Pirgos ve Shinudi'de istimlaki yapılmış olan arazilerin inşaata açılması ve buralara büyük turistik yapıların inşa edilmesi gelmektedir, Glikli'de (Bademli) büyük bir keyfiyetle inşa edilen beş katlı otel binası bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir, bu bina hakkında olan yıkım kararına rağmen yerinde durmaya devam etmektedir.

Buna paralel olarak Agridiai'den bir soluk uzaklıktaki taş ocağının (andesit) işletilmesi için izin verilmesi, altın madeni açılması planı ve dahası gemi atıklarının depolanması için bir yer oluşturulması hem Ada'da yaşayan tüm nüfusu hem de İmroz'un geleceğini tehdit eder niteliktedir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı hakkının bu hakka geçmişte sahip olanlar ile çocuklarına verilmesi

2011 yılından itibaren askerlik görevlerini yerine getirmedikleri gerekçesi ile vatandaşlık hakkını kaybedenlerin vatandaşlık hakkını yeniden kazanmak üzere yaptıkları başvurular kabul edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, ya mecburi askerliğe biçilen bedel olarak 6.000 Euro'nun ödenmesi sonrasında (2013 yılından itibaren) ya da bedelsiz olarak herhangi bir NATO ülkesinde askerlik hizmetleri yerine getirildiği takdirde verilmektedir. Yukarıda bahsi geçen miktar vatandaşlığa başvurmak isteyenlerin büyük bir bölümü için ciddi bir engel teşkil etmektedir ve Türk mercilerine bu miktarın sembolik bir rakama çekilmesi için defalarca başvuru yapılmıştır.

Öte yandan 1964-1981 yılları arasında doğan ve anneleri dolayısıyla Türk vatandaşlığı alma hakkı olanların bu taleplerine ret cevabı verildiği gözlemlenmektedir. Yetkili merciler garip bir şekilde Danıştay'ın vatandaşlık hak-

kı verirken Türk baba ile anne arasındaki ayrımı iptal ettiği ve vatandaşlık taleplerinin sadece 1981 sonrası doğan çocuklar için değil, geriye dönük olarak uygulanması kriterini de içeren 1981 yılı hükmünü uygulamayı red etmekte. Şu anki durumda bu konunun yegâne çözümü bu konu ile ilgilenenlerin zaman gerektirse ve ekonomik açıdan masraflı olsa da söz konusu yaptırımların iptali için mahkemeye başvurusudur.

Deniz yoluyla ve hava yoluyla ulaşım

İmroz ve Tenedos Adaları deniz yoluyla birbirlerine bağlı olmamaya devam ediyorlar. Bu İmroz'dan Tenedos'a, ya da tam tersi yöne, gitmek isteyenlerin 20 deniz mili uzaklıktan az bir mesafeyi kat etmek için en az yarım günlerini harcamalarına ve üç farklı feribot kullanmalarına neden oluyor.

Buna paralel olarak İmroz sakinlerinin -Müslümanların ve Hristiyanların-taleplerine karşın uygun bir liman ve gümrük binaları inşa edilmemiştir, var olan binalar atıl durumdadır ve Ada'nın Yunanistan ile direk bağlantısı bulunmamaktadır.

Yurttaşlar topluluğu aracılığıyla gayri resmi diyalog kurma mekanizması

Her iki Ada'nın da Rum cemaatini temsil eden kişiler mümkün olan bütün fırsatları değerlendirerek mümkün olan her zeminde Türk mercileri ile bir diyalog kurma arayışını değerlendiriyorlar.

İmrozlu ve Tenedoslu temsilciler Atina'da, Ankara'da, İstanbul'da ya da Adaları'nda Türkiye'nin üst düzeyindeki siyasi aktörleri ile (Cumhurbaşkanı, Başbakan, Muhalefet Lideri ve üst düzey daha pek çok görevli ile) ve yerel yetkililer ile görüşüyorlar. Kurdukları her irtibatla görüştükleri kişileri taleplerinin ne kadar hayati olduğunu, acilen bazı tedbirlerin alınması gerektiğini ancak bu şekilde Adalardaki Rum nüfusun azalmasının öne geçilebileceği ve her iki Ada'nın da kendine özgü kimliğinin korunabileceği hususunda bilgilendiriyorlar.

Son olarak çok muhterem İkumenik Patrik Hazretleri sayın Bartholomeos'un katkılarını ve aracılığını da unutmamak gerekir, kendisi hem Yunan-Ortodoks azınlık cemaatinin temsilcilerinin çabaları için engin bir ilham kaynağı olmuştur, hem de pek çok kereler kendi aldığı inisiyatifler ile beklentileri ve talepleri yükseltmiştir, bu durumun en karakteristik örneği kendisinin 2010 yıl Mayıs ayında resmi mercilere yaptığı girişim sonrası İmroz'daki okulların

yeniden açılmasıdır.

Öte yandan bugüne kadar yapılan irtibatlarda tüm yetkili mercilerin sunduğu olumlu katkıya rağmen daha kat edilmesi gereken çok yol olduğu aşikârdır, öyle ki Avrupa Konseyi Parlamento Meclisi raportörünün de belirttiği gibi “ortak alana gönderilen siyasi mesajın” tüm alıcı taraflara ulaşması için çaba gerekmektedir.

Dönüş

Azınlığın sorunlarının uluslararası camiaya mâl olması ve Türkiye’de yaşanan önemli reformlar ertesinde değişen ve yaşamaya daha eşverişli hale gelen koşullar nedeniyle, pek çok İmrozlu hatta bazı Tenedoslular evlerine dönmek ve de yeniden adalarında yaşamak cesaretini buldular.

İlk önce, 1993 yılında, yabancı uyrukluların Adalara girişi için izin tanındı. Çoğu kişi, başlangıçta, kısa bir zaman aralığı için ya da tatil amaçlı olarak, özellikle 15 Ağustos nedeniyle, Adalarına geri döndüler. Zamanla bazı kişiler atalarından kalan evleri tamir etmeye ve Ada’da ziyaretçi olarak daha çok zaman geçirmeye (Noel, Paskalya, 15 Ağustos) karar verdiler ve bazı emekliler de yılın yarısını Ada’da geçirmeye başladılar.

Son yıllarda hem İmroz’da hem de Tenedos’ta dünyanın her köşesinden kopup gelen binlerce hemşerinin buluşması yaşanıyor, bu kişiler eski gelenekleri sürdürmeye devam ediyorlar ve bir sürü etkinlik yapıyorlar (geleneksel panayırılar, sergiler, sportif faaliyetler).

Bugün pek çok kişi geleceklerini garanti altına alacak koşullar oluştuğu takdirde (çocukları için okullar, yeterli altyapı, iş ve yatırım imkânları) Ada’da daimi olarak yaşamak arzusunda. Daimi dönüşün önşartı bu iyimser havanın korunması ve son yıllarda yaşanan dinamik gelişmeler ve iyi işaretlerin sürekliliğinin garanti altına alınmasına bağlıdır.

İmrozluların ve Tenedosluların Günümüzdeki Talepleri

Yeryüzündeki tüm İmrozluları temsil eden ana kurum 1945 yılında, en fazla İmrozlu’nun yaşadığı Attiki bölgesinde kurulan “İmrozlular Derneğidir”. Bu Dernek İmroza ait kültürel mirasın yok olmaması, özellikle İmrozluluk kimliği-

nin sürmesi için çok yönlü pek çok faaliyet içindedir; İmrozluların yaşadığı sorunlar hakkında kamuoyunu bilgilendirir ve yürekten inanarak İmrozluların haklarını talep ederken tüm dünyaya yayılmış (Selanik, Almanya, Güney Afrika, Sidney, Adelada, Melbourne) diğer İmroz dernekleri ile gıpta edilecek bir uyum içinde çalışır. Dernekte aktif olarak çalışan üyeler bugün şu ana kadar aktif olan iki dernek (biri Agios Theodoros'ra diğeri de Shinudi'de) kurmuştur, son zamanlarda merkezi İstanbul'da bulunan İmrozlular Eğitim ve Kültür Derneği de kurulmuştur.

Tenedoslular'ın temsil edildiği kurum "Tenedoslular Derneği"dir, Dernek 2006 yılında, 1964 yılında Tenedos'tan sürgün edilen ve Attiki bölgesinde yaşayan bir grup Tenedoslu göçmen tarafından kurulmuştur. Derneğin temel amacı yeryüzündeki tüm Tenedoslular arasında bir bağ kurmak ve Tenedos'taki Rum cemaatin sorunlarına çözüm getirmektir. Halkidiki bölgesindeki Nea Tenedos bölgesinde, Strasburg ve Sydney'de de üç tane Tenedos Derneği bulunmaktadır.

İmroz Derneği ve Tenedos Derneği hem diğer İmroz ve Tenedos Dernekleri ile hem de İstanbulluların diğer dernekleri (İREF, RUMVADER) ile, taleplerini ulusal ve uluslararası kamuoyuna ve yetkili kurumlara daha iyi duyurmak için sıkı bir işbirliği içindedir.

İmrozlular ve Tenedoslular kendilerine adaletle davranılmasını ve Türk yurttaşları ile eşit bir şekilde muamele görmeyi talep ederler, bu şekilde Rumlar bölgedeki varlıklarını sürdürebilir ve 3.000 yıllık İmroz ve Tenedos tarihi Türkiye'nin kültürel mozaik haritasından silinmeyebilir.

İmrozluların ve Tenedosluların günümüzdeki başlıca talepleri aşağıdaki şekildedir:

- Miras haklarının acilen ve sonuç getirecek şekilde vatandaşlık konusundan bağımsız olarak tanınması.
- İstimlak edilen mal varlıklarının bu mal varlıkları istimlakın amacına uygun kullanılmıyorsa ya da kullanılmaktan vazgeçilmişse ilk sahiplerine geri verilmesi.
- Rum cemaati yararına yapılmış ortak mal varlıklarının geri verilmesi.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yönetimi altında olan Vakıflara ait terk edilmiş (mazbut) mal varlıklarının geri verilmesi.
- Cemaate ya da ailelere ait mal varlıklarının iade edilmesi için gerekli ted-

birlerin alınması ve de bu mal varlıklarının doğru bir tescilinin yapılması.

- Geçmişte aileleri Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olanlara Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlık hakkının verilmesi.
- Doğal çevrenin ve adaların kültürel mirasının korunması için bazı somut tedbirlerin alınması.
- İki Ada'nın birbirleri ve Yunanistan'a gemi yoluyla bağlanması.
- İmroz'daki Rum köylerinin alt yapısının iyileştirilmesi.
- Tenedos'ta cemaate ait mal varlıklarının Adalıların adaya geri dönüşü için hizmete sokulması.
- Yurtdışında yaşayan İmrozluların ve Tenedosluların memleketlerine dönmeleri ve yerleşmelerini sağlayacak şartların oluşturulması (iş olanaklarının yaratılması, dönenlere Adaları'nın ziraatine, ticaretine, turizmne ve ticari gelişimine dahil olacak şekilde maddi desteğin ve motivasyonun verilmesi).^[24]

Sonsöz

İmroz ve Tenedos'taki Rum cemaat on yıllarca süre gelen yanlış politikaların kurbanı oldu. Adalar'da yaşayan Rumların konusu iki ülke arasında karşılıklılık ilkesi çerçevesinde ele alınabilecek bir konu değildir, aksine temel insan haklarını korumaya yönelik saygı çerçevesinde yaklaşılması gereken bir konudur.

İmrozlular, Tenedoslular, Türkiye'de yaşayan Rumlar bu ülkede yaşayan diğer yurttaşlar ile eşit ve yeterli haklara sahip değiller. Bütün sorunlar bazı adalarda ya da bölgelerde yaşayan nüfusa uygulanan özel yasaların ve yönetmeliklerin uygulanmasından kaynaklanmıştır. Bu sorunların çözül-

24 Bu alanda 2013 ve 2014 yılında Rum Cemaatleri Destekleme Derneği'nin (ΣΥΠΚΙ) İmroz Derneği, Makedonya-Trakya İmrozlular Birliği Derneği ve İmrozlular Dayanışma-İmroz'u Yaşatma ve Geliştirme Derneğinin ortaklaşa olarak düzenlediği iki seminer önemlidir. Bu seminerler "Azınlık Yurttaşları-Eşit Yurttaşlar" başlıklı Avrupa programı çerçevesinde gerçekleşmiştir, konuları şöyledir: "İmroz'da İş İmkanları: çevreyi ve kültürel değerleri koruma ve yüceltme" ve "Bölgesel Gelişim ve İş Olanakları". Rum Cemaatleri Destekleme Derneği'nin katkıları ile gerçekleşen bu program çerçevesinde Tenedosluların ve yurtdışındaki Tenedos Dernekleri'nin temsilcilerinin Ada'da buluşmaları sağlandı. Bu buluşma sırasında Tenedos'un geleceği ve yerli nüfusun yani geride kalan Yunan kökenli yurttaşların nüfusunun sayısının nasıl canlanacağı konuşuldu.

mesi için, her iki Ada'da, yapılması gereken özel, mağduriyeti önleyen-doğru yasaların çıkarılması ve olumlu yönetim örneklerinin sergilenmesidir.

Türk mercilerinin somut sonuçlar getirecek pozitif ayrımcılık yapması (positive discrimination – discrimination à rebours) gerekmektedir. Avrupa Konseyi üyesi ve Avrupa Birliğine katılmaya aday bir ülke olan Türkiye'nin temel insan hakları konusunda Avrupa içtihadını (acquis communautaire) görmezden gelmesi mümkün değildir.

Avrupa'nın yetkili birimlerinin belirlediği doğrultuda ve metinlerin kabulü çevresinde söz konusu azınlığın durumu 2004 yılından başlayarak değişmeye başlamıştır ancak Rumlara haklarının geri verilmesi, baba ocaklarına geri dönmeleri, eşit ve adil bir ortamda yaşamaları için gereken bütün önlemlerin alınması gerekmektedir.

AB fonlarından yararlanılarak gerçekleştirilen özel projeler ve azınlıktan gelen küçük ve orta ölçekli girişimcilere verilecek maddi destekler çerçevesinde özellikle turizm ve tarım alanında motivasyon sağlanması olanaklı olabilir.

Buna paralel olarak Yunanca konuşan azınlık üyelerinin Adalardaki devlet kurumlarında hatta Çanakkale'deki devlet dairelerinde çalışması sağlanabilir, mesleki ve ticari fırsatlar, hatta her dönemin hukuki ve normatif/tüzel çerçevesi konusunda azınlık mensuplarına yol gösterecek olan Azınlık İşleri Bürolarının kurulması bu konuda yararlı olabilecek türden kolay ve basit tedbirler arasındadır.

Bunlara ilaveten her iki Ada'nın da kültürel mirasının korunması yolundaki en önemli adım Adaların ve Adalar'daki yerleşim yerlerinin geleneksel isimlerinin yeniden kullanılmasıdır. Kısa zaman önce yapılan bilimsel bir çalışmada adalardaki 3.000'i aşkın yerin isimleri harita üzerinde gösterilmiş, kaydedilmiştir.

Türkiye'deki şehir, köy ve yerleşim birimlerine eski isimlerinin geri vermeye başlandığı dönemde bu uygulamanın Adaları da kapsamaması hem insan haklarına hem de bölgenin kültürel kimliğine duyulan saygının somut bir delili olacaktır.

Son olarak İmroz ve Tenedos cemaatlerinin son yıllarda üstlendikleri önemli ve sistematik çabalarını daha da artırması ve bu –artık kritik olan– saatte Rumlara Adalarda sürdürülebilir bir gelecek sağlayabilmesi gerekmektedir. Eğer var olan hedef kaybedilir ve Adaya dönecek ailelerden gelecek

yeni kuşak kaybolmakta olan bir önceki kuşağın yerini almaz ise İmroz geleceği olmayan bir yer, Gökçeada da geçmişi olmayan bir yer haline gelecektir.

Damla Demiröz tarafından Yunanca'dan çevrilmiştir.

Yurtları Dışında Yaşamaya Mecbur Edilen İstanbulu Rum Toplumunun Karşılaştığı Zorluklar

Kasım 2014
İstanbulu Rumların Evrensel Federasyonu (İREF)^[1]

1 İstanbulu Rumların Evrensel Federasyonu (İREF) isteklerine karşı İstanbul dışında yaşamaya mecbur edilen Rum Toplumunun bütün Dünya'daki birleştirici federatif kurumudur. Bu Toplum Lozan Antlaşmasında (1923) öngörülen nüfusun %98 ni teşkil etmektedir. İREF Avrupa, ABD-Kanada ve Avustralya'da bulunan 30 İstanbulu Rum Cemiyetlerinden oluşmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Giriş	85
Tarihin toplum üzerinde izleri	86
İstanbul Rum Toplumunun 1923' den sonraki kısa tarihçesi	86
1964'te İstanbullu Rumların Türkiye'den sınır dışı edilmesi ve bu uygulamanın onların sosyal psikolojisinde yarattığı etkiler.	94
İstanbul Rum Toplumun karşılaştığı sorunlar ve zorluklar	96
Sivil Toplum Kuruluşlarının rolü ve İstanbullu Rumların Evrensel Federasyonu	100
Toplumun geçmişte uğramış olduğu insan hakları ihlalleri neticelerinin düzeltimi ve telâfisi	100
Vatandaşlığın geri verilmesi	101
Sonuçlar ve Öneriler	104

İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu^[2] İstanbul Rum Toplumu nüfusunun tehlikeli derecede tükendiğini tespit ederek, hayatta kalması için “acilen gereken önlemlerin alınmasını vurgulamıştır ” ^[3].

Giriş

Bu rapor, Avrupa Birliği “Azınlık Vatandaşları - Eşit Vatandaşlar” başlığı altında Rum Varkıfları Destekleme Derneği (RUMVADER) ve İstanbullu Rumların Evrensel Federasyonu (İREF) ile birlikte gerçekleştirdiği program kapsamında, İREF tarafından hazırlanmıştır. Bu raporun amacı, şu anda çoğunluğu son 50 yıl süresinde, yurtdışında yaşamaya mecbur edilen, ancak İstanbul Rum toplumunun bütünün ayrılmaz parçası olan ve bu toplumun %98’lik kısmını teşkil eden nüfusun ana sorunlarını ve karşılaştıkları zorlukları inceledikten sonra, Birleşmiş Milletler Örgütü’nün çizdiği hukuksal çerçeve içinde, gereken “Düzeltilme ve Telâfi” önlemlerinin önerilmesidir.

İREF’in görüşüne göre, Avrupa’da II. Dünya Savaşı sonrası dönemde bir istisna olacak seviyede ve uluslararası anlaşmalara rağmen, bu kadar yüksek oranda anavatanlarından uzak yaşamaya mecbur kalan bu toplumun, geçmişte uğradıkları insan hakları ihlallerinin giderimi, telafisi ve düzeltimi Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 160/47 nolu kararına dayanılarak yapılmalıdır^[4].

2 Council of Europe Commission against Racism and Intolerance

3 Avrupa İnsan Hakları Komiseri Mr. Thomas Hammarberg’in Türkiye’yi 28 Haziran-3 Temmuz 2009 ziyaretinden sonra sunduğu rapordan alıntı. Yayın tarihi 1 Ekim 2009.

4 Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International

İREF'in temel görüşü şudur: İnsan Haklarına saygı, eğer geçmişin ihlallerinin telâfisini içermeyen uygulanır ise ancak ve ancak fevkalade kısıtlı neticeler verebilir.

Tarihin toplum üzerinde izleri

Herhangi, ve özellikle de azınlık olan bir toplumun geçmişte uğradığı insan haklarının ihlallerinin neticelerinin telâfisi, ancak uygulanan ihlallerin içeriğini tanımak ile mümkün olabilir. Bu sebepten ilk etapta, İstanbul Rumlarının 1923'den sonraki tarihi kısaca incelenecektir.

İstanbul Rum Toplumunun 1923' den sonraki kısa tarihçesi

İstanbul Rum Toplumunun statüsü, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan uluslararası Lozan Antlaşması'nın IVncü kısmını teşkil eden Türkiye-Yunanistan arasında 31 Ocak 1923'te teyit edilen Nüfus Mübadelesi antlaşması ile kararlaştırılmıştır. Bu antlaşmanın ikinci maddesine göre:

Mübadeleye aşağıdaki ahali tabii (şamil) değildir :

- a. Dersaadet (İstanbul) Rum ahalisi,
- b. Garbî Trakyanın Müslüman ahalisi.

Derseadetin "Rum ahalisi" olarak addedilecekler (tanımlanacak olanlar) 1912 kanunu mucibince tahdit edilmiş bulunan Derseadet Şehremaneti (Fransızca metinde ".....de la prefecture de la ville de Constantinople") havzasında 30 Teşrinievvel 1918 tarihinden mukaddim (yerleşmiş) sakin bulunmuş olan bilcümle Rumlardır. ...

1927 yılında yapılan Resmi Nüfus Sayımına göre Türkiye'de yaşayan Rumca konuşan nüfus 119.822 dir. İmvroz (İmroz/Gökçeada) ve Bozcaada (Tenedos) adaları bu sayıma dahildir. Bu nüfusun 25.666 kişisi Mübadeleden muaf tutulan Yunan uyruklu Rumlardır.

1930 Türk Yunan İkamet, Ticaret Ve Seyrisefain Mukavelenamesi

Antlaşmaya göre taraf ülkelerin vatandaşları; diğer tarafın ülkesine: "...

memleketin kanun ve nizamlarına riayet ederek mahallî tebaaların veya ecnebler için hususî ahkâm varsa en ziyade müsaadeye mazhar millet tebaalarının tâbi oldukları ve olacakları”, hangi içerikte olursa olsun kayıtlardan başkalarına tabi tutulmaksızın serbestçe girebilecekler, seyahat ve ikamet edebilecekler, yerleşebilecekler ya da orayı diledikleri zaman terk edebileceklerdir (Madde 1).

Nüfus değişiminden (Mübadele) muaf tutulan Rumların Etabli Statüsü^[5]

On devletin imzaladığı uluslararası Lozan antlaşmasına göre İstanbul Rum nüfusu, vatandaşlık statüsünden bağımsız olarak mübadeleden muaf tutulmuştur. Buna göre 30 Ekim 1918'den evvel İstanbul'a yerleşmiş olan İstanbul Rumlarına - Türkiye veya Yunanistan vatandaşlığından bağımsız olarak “ETABLI” statüsü tanınmıştır. 1927 yılında T.C. de yapılan ilk nüfus sayımı bu gerçeği göz önüne serer. 1930 Türk Yunan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi sonrasında Türkiye'ye gelen Yunan vatandaşlarının sayısı yüz kişi kadardır.

1932 Meslekler Kanunu ve Yunan vatandaşı olan Rum nüfusunun göçe zorlanması

Türkiye – Yunanistan arasında ilişkilerin dostluk zirvesine vardığı ve hatta iki devlet arasında bir konfederasyondan söz edildiği dönemde, 1932 Hazi-
ran ayında 2007 numaralı kanunla 20 adet mesleğin^[6] yabancılar tarafından

5 Population exchange treaty between Turkey and Greece (<http://www.mfa.gov.tr>)
Article 2. The following persons shall not be included in the exchange

a)The Greek inhabitants of Constantinople.

b)The Moslem inhabitants of Western Thrace.

All Greeks who were already established before the 30th October, 1918, within the areas under the Prefecture of the City of Constantinople, as defined by the law of 1912, shall be considered as Greek inhabitants of Constantinople.

Moslems established in the region to the east of the frontier line laid down in 1918 by the Treaty of Bucharest shall be considered as Moslem inhabitants of Western Thrace.

6 Türkiye'deki Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetler hakkında kanun
Kanun Numarası : 2007 Kabul Tarihi : 11/6/1932, Yayımlandığı R.Gazete : Tarih :
16/6/1932 Sayı : 2126. Yayımlandığı Düstur: Tertip : 3 Cilt : 13 Sayfa : 512. Türkiye Cum-
huriyeti dahilinde aşağıda gösterilen sanat ve hizmetler münhasıran Türk vatandaşları ta-
rafından yapılır. Bu sanat ve hizmetlerin Türk vatandaşı olmayanlar tarafından yapılması
memnudur.

A) Ayak satıcılığı; çalgıcılık; fotoğrafçılık; berberlik; müretteplik; simsarlık; elbise, kasket

icra edilmesi yasaklanmıştır. Bunun neticesinde ETABLİ statüsünde bulunan 12.000 Yunan vatandaşı İstanbullu Rum, göçe zorlanmıştır. Bu toplumdaki artı kalan aynı sayıda Yunan vatandaşı İstanbullu Rum, 1964 yılında sınır dışı edilmiştir.

20 Kura Nafia Askerleri (Amele Taburları)

1941 yılının Mayıs ayında, Nazi ve Faşist güçleri, Yunanistan ve Yugoslavya'yı işgal ettiklerinden hemen sonra, devrin tek parti hükümeti tarafından çıkarılan gizli bir kararname ile 18-45 yaşları arasında olan bütün (40.000) gayri müslim erkekler, amele taburlarına sevk edilerek İstanbul'a gelme izini verilmeksizin, çok ağır şartlarda yol, hava alanı ve bina inşaatı gibi işlerde çalıştırılmıştır. Tarihte bu olay "20 kura Nafia Askerleri olarak bilinir". Bu icra-nın sebep ve düşünceleri hakkında kesin bir bilgi yoktur; ancak bu taburların terhisinin savaşın yön değişimine rast gelmesi (Kasım 1942), savaşan Avrupa'da olanlar ile alakalı olduğu gibi ayrıca da bir çok yoruma açıktır. Yaşlı olanlar, Trakya'da çalışma kamplarında daha genç olanlar ise İç ve Doğu Anadolu bölgelerine gönderilerek çalıştırılmıştır.

Varlık Vergisi 1942-1944

TBMM, savaş ortamının Türkiye ekonomisine yarattığı (karaborsacılık gibi) sorunları sebep göstererek 11 Kasım 1942 tarihinde onayladığı bir yasa ile, tüm vatandaşlara uygulanacak olağanüstü bir vergi tasarlamıştır. Ancak, bu kanun gayri müslimlerin ekonomik faciasına yönelik olarak uygulanmıştır. Vergiyi uygulayan İstanbul Defterdarı Faik Ökte 1952 yılında yayınladığı VARLIK VERGİSİ FACIASI kitabında gerçekleri kamuoyuna açıkladı. Tek partinin mahalli önde gelenleri, her gayri müslimin itiraz hakkı olmadan ne kadar vergi ödemesi gerektiğini, tamamen subjektif kriterlere dayanarak saptamış, vergi-

ve kundura imalciliği; borsalarda mübayaacılık; Devlet inhisarına tabi maddelerin satıcılığı; seyyahlara tercümanlık ve rehberlik; inşaat, demir ve ahşap sanayi işçilikleri, umumi nakliye vesaiti ile su ve tenvir ve teshin ve muhabere işlerinde daimi ve muvakkat işçilik; karada tahmil ve tahliye işleri; şoförlük ve muavinliği; alelümum amelelik; her türlü müesseselerle ticarethane, apartman; han, otel ve şirketlerde bekçilik, kapıcılık, odabaşılık; otel, han, hamam, kahvehane, gazino, dansîğ ve barlarda kadın ve erkek hizmetçilik (garson ve servant); bar oyunculuğu ve şarkıcılığı.

nin 10 gün zarfında ödenmesi gerektiğinden ve bu müddet zarfında ödenilmediği takdirde derhal mülk ve mallara haciz konularak açık artırma ile mülk ve mallar satılığa çıkarılmıştır. Tahsil edilen rakamın ödenecek miktarı karşılamaması halinde ise gayrimüslimler, çok kötü iklim şartları hakim olan Aşkale ve Kop Dağı'ndaki çalışma kamplarına hayat boyu çalışmaya sevk edilmiştir (bunlar; çoğunluğu 60 yaşından yukarı olan ve sayısı 2500'ü bulan T.C. vatandaşı gayri müslimlerdi). Kanun, Ağustos 1944 tarihinde yürürlükten kaldırılmasına rağmen gayri müslim toplumların ekonomik faciasına sebep olmuştur.

6 -7 Eylül 1955

Son yıllarda, çoğunluğu Türkiye'de yapılmış arşive dayanan araştırmalar, 6-7 Eylül gecesi İstanbul ve İzmir'de, en önce Rum, Ermeni-Musevi toplumlarının, ibadet mekânlarına, iş yerlerine, evlerine, kurumlarına ve mezarlıklarına karşı planlı olarak düzenlenen saldırıların, özel harp dairesinin bir operasyonu olduğunu meydana çıkarmıştır .

Bu olay, Kasım 2012 de yayınlanan TBMM Darbeler Komisyonu raporunda da belirtildiği gibi, Türkiye'de II'nci Dünya Savaşı sonrası anti-demokrasi müdahalelerinin ilk zincirinin halkasını teşkil etmektedir. Maddi zararların büyük boyutta olmasına rağmen, olayın trajediye varan manevi yönü daha da büyüktür. Pogrom; 1938 yılının 8-9 Kasım ayında, Nazi Almanyası'nda yaşanan Kristal Gecesi ile kıyaslanacak seviyededir. Buna rağmen olayın Rum toplumuna tesiri göç bakımından sınırlı olmuştur (%10).

Sınır dışı- Sürgün politikasının Hazırlanması

1963 yılı başından itibaren établi statüsünde İstanbul'da yaşayan Yunan uyruklu vatandaşların vergilerini taksitle ödenmesi yasaklanmış, hatta 1964 vergisine ön ödeme şartı konmuştur. Ayrıca 1962 yılında, 1930 yılından itibaren geçerli olan vesikaya bağlı ikamet etme izni yerine Yunan uyruklu vatandaşların da diğer vatandaşlar gibi pasaport çıkararak ikamet izni alma sistemi yürürlüğe getirilmiştir. Bu iki veri; Londra - Zürih antlaşmalarından sonra Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde gerginlik olmadığı bir dönemde, sınır dışı politikasının hazırlandığını açıkça göstermektedir.

Kıbrıs'da 1963 Noel günlerinde başlayan, toplumlar arası, vahim şiddet olaylarının tepkileri İstanbul'a hemen yansıdı, Kıbrıs'ta yaşanan trajik olaylar

ile kesinlikle hiç bir ilişkisi olmamasına rağmen, basının büyük bir kısmı, İstanbul Rum toplumunu ve kurumlarını (Ekümenik Patrikhaneyi, Okulları ve Vakıfları) hedef gösterdi. Bu durum, İstanbul Rum toplumuna karşı siyasi bir planlamanın yapıldığını göstermektedir.

Aynı zamanda, 1932 yılından beri yürürlükte olan, ancak iş sahiplerinin muaf olduğu, 20 mesleğin yasaklanması gündeme getirilerek istisnasız uygulanmaya başlandı. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra İçişleri Bakanlığının 41127/6837-112331 emri ile meslekler kanununun istisnasız uygulanması istenmiştir. 7 Kasım 1962 Başbakanlığın 28-4869 kararı ile kurulan ve üyeleri milli emniyet ve silahlı kuvvetler kurumlarından atanan, iktidarın yasama, yürütme ve yargı organlarının üstünde yetkilere sahip olan "AZINLIK TALİ KOMİSYONU" 2004 yılına kadar azınlıklara karşı uygulanan politikaların tasarlayıcısı ve karar merkezi olmuş ancak 5 Ocak 2004 yılında statüsü "sivil" olarak değiştirilmiştir. Sınır dışı uygulamasının hazırlığı 1960'tan önce yapılmasına rağmen, uygulama planlarının bu komisyon tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir.

T.C. Başbakanı İsmet İnönü 16 Mart 1964 tarihinde "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Hükûmeti arasında aktolunan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'ni tek taraflı olarak feshedildiğini açıkladı Bu karar Resmi Gazete'de yayınlandı.

Antlaşmanın iptal edilmesiyle birlikte İstanbul Defterdarlığı Yunan uyruklu Rumları gözetim altına aldı ve Türkiye'deki işlerini tasfiye etmeleri ile ilgili vergi durumlarını denetlemeye başladı. Sürgüne tabi tutulanların sayıları kademeli olarak gittikçe arttı. Neden olarak T.C.' ne karşı zararlı faaliyetler yürüttükleri gösterilerek Basın'ın aracılığı ile listeler yayınlandı ve sivil polisler gece vakitleri evlerini ziyaret etmeye başladı. Emniyet Müdürlüğü'nün 4. Şubesi'ne gelmeleri emredildi. Şube'ye vardıkları zaman baskı yapılarak, okumaları yasaklanan bir itiraf metnini imzalamaları istendi ve kendilerinin bir kaç gün içinde miktarı 20 kilo eşya ve 20 dolar para ile Türkiye'yi gözetim altında olarak terk etmeleri emredildi. Bu yöntemle 1072 kişi sınır dışı edilmiştir. Listelerin yayınlanması 16 Eylül 1964 tarihine kadar devam etti ve bu tarihten sonra Türkiye'de kalma izinleri yenilenmeyen Yunan vatandaşları Türkiye'yi terk etmeye mecbur edildi. Katolik veya Protestan mezhebine ait olan Yunan vatandaşı Rumların sınır dışı edilmemeleri siyasi eylemin ilk önce Rum Ortodoks toplumunu hedeflediğini göstermektedir. Aynı dönemde 300

Musevi kökenli Yunanistan vatandaşları da Rumlar gibi sınır dışı edilmiştir.

6/3801 Gizli Kararname (G.K.) ile sınır dışı edilenlerin bıraktıkları mülk ve mallar, Kasım 1964 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararla bloke edilmiş ve bunlar hakkında herhangi bir hukuki işlem yapılamaması kararlaştırılmıştır. Sadece banka hesaplarından her ay çok cüzi bir miktar çekebilmeleri serbest bırakılmıştır. Güvenlik Kurulu ile mahkemeler sınır dışı edilenlerin miras haklarını da yasaklamıştır. Bu durum 1987 yılına kadar devam etti ve A.B. temasları neticesinde G.K. iptal edildi.

Enflasyonun her sene 100%'lük seviyelere vardığı dönemler hesaplandığı takdirde, bankalarda bloke edilen para miktarlarının sıfırlandığı görülür.

Ekonomik Boykot

1964 yılının ilk ayları itibarıyla İstanbul Ticaret Odası'na kayıtlı 36.000 faal üyenin yaklaşık 1.000'i Yunan uyruklu Rum'du. Yine söz konusu 36.000 üyenin yarısı da Türk vatandaşı Rumlara ait firmalardı. Sınır dışı edilmeleri başladıktan sonra, Nisan 1964 ayı başında milliyetçi ve ulusalcı üniversite öğrenci federasyonları Rum mağazaları ve iş yerlerine karşı boykot eylemleri yürütmeye başladı. Karton levhalarda : Vatandaş, seni iktisaden sömürenlerden alışveriş yapma çünkü verdiğin kuruşlar Kıbrıs'ta kardeşlerine kurşun olarak kullanılmaktadır...gibi cümlelerle donatıldı. Boykot eylemine karşı hiç bir kanuni önlem alınmadığı gibi aynı zamanda Vatandaş Türkçe konuş - konuşmayanı ikaz et kampanyası da aynı dönemde başlatıldı.

Basının tutumu

Basının büyük kısmı, objektif bilgi verme rolünden çok uzak kalarak, İstanbul Rum toplumunun kurumları –ilk başta Ekümenik Patrikhaneyi– ve üyelerini hedefleyen yayınları ile İstanbul'da psikolojik baskıları zirveye vardırmıştır. Güdümlü yayınlar ile Azınlığa karşı uygulanan kitlesel insan hakları ihlalleri Kıbrıs'ta yaşanan toplumlar arası şiddet olayları ve Türkiye–Yunanistan ilişkilerine bağlamıştır. İstanbul Rum toplumuna karşı yapılan icraatların bunların temel haklarını ve T.C. Kanunlarından doğan haklarını ihlal ettiğini (ender de olsa bile) yazan herhangi bir yayın organı derhal susturulmuştur. Genel olarak basın tasarlanan tüm baskılarda öncü rolünü üstlenmiştir.

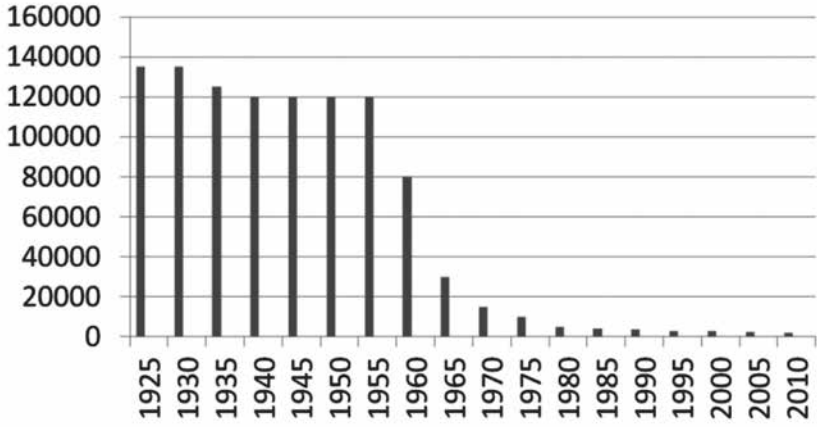
İstanbul Rum Kurumlarına karşı uygulamalar

Sınır dışı sürgün uygulaması ile birlikte, Rum toplumuna karşı Azınlıklar Tali Komisyonu sınır dışı sürgün uygulamasının yanısıra önceden planlanan aşağıdaki siyasi yürütmeleri uygulamıştır:

- Rum Okullarında azınlık müdürünün yetkilerini ortadan kaldıran Türk yardımcı müdürlerin atanması ve okullarda Rum kültürünü hatırlatan bütün sembollerin kaldırılması (Rumca yazılar ve haç sembolünü hatırlatan pencere çerçeveleri de dahil).
- Çok sayıda Rum öğretmenlerin görevlerinden sebepsiz azli. İstanbul Milli Eğitim müdürünün Ocak 1964 sonlarında davet ettiği Rum müdür ve öğretmenlerle yaptığı konuşmada kendisinin İstanbul Rum toplumuna karşı şiddet uygulamamasının tek sebebinin ülkenin milli menfaatlerine karşı olduğunu söyleyerek panik atmosferi yaratması.
- Dedeleri Osmanlı devri Epir bölgesi vilayetinde doğmuş olan ve nüfus cüzdanlarında, Arnavut Ortodoks olarak kaydedilen öğrenciler Rum okullarından uzaklaştırılmıştır.
- Basın devamlı bir şekilde Rum Toplumuna ve Ekümenik Rum Patrikhanesine karşı sürekli bir şekilde iftira ve nefret yayınlarında bulunmuştur. İmroz ve Bozcaada'da Eylül 1964 Rum okulları kapatılmış ve bunun akabinde ERİTME PLANI yürürlüğe konulmuştur.

Sınır dışı edilmelerin tüm Rum toplumuna etkisi

Sınır dışı edilenlerin sayısı 12.500 olmasına rağmen, eşi ve çocukları T.C. vatandaşı olduklarından dolayı siyasi uygulamanın tesiri doğrudan 30.000 Rum kökenli T.C. vatandaşını etkiledi. Ayrıca 1963 yılı sonundan itibaren Rum toplumuna karşı uygulanan baskı ve bezdirici eylemlerin neticesinde 12 ay içinde Rum toplumunun nüfusu 90.000'den 30.000'ne düşmüştür.

Şekil 1. İstanbul Rum toplumunun uğradığı nüfus değişimi

Sınır dışı edilmelerin neticeleri

Cumhuriyet Halk Partisinin, 1946 yılında Azınlıklar için hazırladığı rapor-da, İstanbul'un fethinin 500ncü yıl kutlamalarında (1953) İstanbulun artık Rumsuz olması planı 2 yıl sonra düzenlenen 6-7 Eylül 1955 pogromuna rağmen gerçekleşmemiş ancak bu hedefe 1964 yılında (11 yıllık bir gecikme ile) büyük bir derecede ulaşılmıştır.

İnönü hükümeti, uzun zaman askıda kalan Yunan vatandaşı olan Rumların etabli statüsünü istismar ederek, İstanbul Rum toplumuna karşı bir sürgün politikası uyguladı ve aynı zamanda önceden tasarlanmış baskılar ile Rum toplumunun nüfusunu 12 ay zarfında 90.000'den 30.000'e düşürülmesini gerçekleştirdi.

Azınlıklar Tali Komisyonu tarafından 1962-2003 yılları süresince Rum ve diğer azınlık toplumlarına karşı uygulanan siyasi düzenlemeler, Gayri Müslim toplumları göçe mecbur etmiştir. Bu baskılar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (1950) ve aynı zamanda Lozan Antlaşmasının koruması altında olan, Azınlık kurumlarına da yönelik olmuştur. Kurumlara karşı uygulanan en sert tedbir vakıf mülklerine, tüm hukuk kurallarını çiğneyerek, devlet tarafından el konulmasıdır. Yargıtay Genel Kurulu 1974 yılında Gayri Müslümleri, T.C. Vatandaşı olmalarına rağmen yabancı olarak nitelendirerek, vakıflarının 1936'dan sonra mülk edinmelerini yasaklamıştır. Bu yasaklama insan hakla-

rının bariz bir şekilde ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Bu yasaklamanın, AİHM tarafından alınan bir sıra kararlar ile iptal edilmesine rağmen hala bu konuda bir çok haksızlıklar devam etmektedir.

1964'te İstanbulluların Rumların Türkiye'den sınır dışı edilmesi ve bu uygulamanın onların sosyal psikolojisinde yarattığı etkiler.

Özellikle 60'lı yıllarda İstanbul Rum cemaatinin temelini oluşturan ailelerin aşağı yukarı 40 yaşlarında olan reisleri , 1941-44 yılları arasında yaşanan yirmi kura (18-45) Nafia Askerleri çalışma kampalarına sevk edilmeyi ve merhamet tanımayan Varlık Vergisi uygulamasını 20'li yaşlarında yaşadılar. 30'lu yaşlarına geldiklerinde ise 6-7 Eylül 1955'te gerçekleşen pogrom'u yaşadılar.

Kolay anlaşıyor ki 60'lı yılların başlarında İstanbul Rum cemaati, ağır yaralar taşıyan bir cemaatti. Yaşadığı bu korkunç olayların kâbusları hâlâ canlıyken, cemaatin kendini toparlamakta gösterdiği çabalar ve her şeye yeniden başlama gayreti son derece etkileyicidir. 4-5 yıl içerisinde tahrip edilen 65 kilisenin tümü, ve zarar gören okul, dernek binası, mezarlık gibi bir çok kurum sadece Rum cemaatinin kendi gayretleri ve malî desteğiyle onarıldı. Türk Devleti'nin verdiği tazminatın sembolik miktarda olduğu göz önüne alınırsa, 1955-63 yılları arasında Cemaatin ne kadar büyük bir gayret sarf ettiğini anlamak zor değildir. 6-7 Eylül olaylarının geride bıraktığı hasarlara ve Maliyenin düşmanca yaklaşımına rağmen, Rumların ellerinde bulunan ticarî müesseseler ayakta kalmayı, tekrar üretime geçmeyi başardılar. 1955-1963 yılları arasındaki göç oranının düşük olması (%10), sadece Yunanistan'ın iç savaştan yeni çıkmış olması dolayısıyla çekici bir iskân seçeneği oluşturamamasıyla bağlantılı değildir. Bunun sebebi cemaatin gelenekleriyle olan kuvvetli bağları, Ekümenik Patrikhane'nin çabaları ve en önemlisi insanların doğdukları topraklara olan büyük sevgisiydi. Ayrıca dikkati çeken bir şey daha var. Gerek cemaatin liselerine, gerek üniversitelere girenlerin sayısında büyük bir artış göze çarpar. Demek oluyor ki zorlukların yıldırmadığı Rum cemaati, aslında hiç de güvenli olmayan geleceği için hazırlıklı olmaya çalıştı, diplomalar ve beceriler elde ederek muhtemel bir zoraki göç durumunda hayatta kalabilmenin zeminini yarattı.

Devamlı uygulanan baskılara rağmen Rum cemaati 1963'e kadar sosyal bütünlüğünü korudu. Ancak Rumların anlamadığı bir nokta vardı. Bütün bu baskıların ve topraklarından kovulma teşebbüslerinin ardında, İsmet İnönü gibi Türk Devleti'nin ileri gelenlerinden bazılarının şahsî düşmanlığı değil, 1908'den itibaren uygulanmaya başlayan, 1923'te ise yüzeysel bir değişime uğrayan devlet politikasıydı. Devletin 1923'ten sonra sistemli bir şekilde tarihi saptırma politikası, 1914-24 dönemini yakından yaşayanların bile beynini tam olarak "yıkayamadıysa" da onları korkutmayı başarıp sonraki nesillere yaşadıklarını aktarmamalarını, başka bir değişle susmalarını sağladı. Bu durumda, bu sosyal yapının yok edilmesine karşı çıkacak hiçbir kuvvet mevcut değildi. Bunu sağlamanın en iyi yolu da Rumları doğdukları topraklardan kovmaktı. Böylece, Rumları ve diğer "yabancı cemaatleri" vücuttan ameliyatla çıkarılması gereken bir "ur" gibi gören Jöntürkler Komitesi'nin plânı başarıya ulaşacaktı. Yunanistan'ın da ihmali neticesinde, 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'nın bir parçası olan Nüfus Mübadelesi'nden muaf tutulan İstanbul'da yaşayan Yunan vatandaşlarının muallakta kalan durumları bunu sağlamak üzere değerlendirildi.

İstanbul Rumları için 1963 yılının Yılbaşı dönemi, yaşadıkları baskı ve katı şiddet açısından 1896 yılının Ağustos ayını hatırlatıyordu. Hayatlarının tehdit altında kaldığını Devlet görmezden geliyor, yurttaşlarını korumak için hiçbir girişimde bulunmuyordu. Kıbrıs'ta toplumlararası şiddet olaylarının yarattığı gerginlik Rum cemaatine bir kan davası şeklinde yansımaktaydı. 1964 yılının Ocak-Şubat aylarında Kıbrıs'ta iki cemaat arasında olup bitenlerle hiçbir ilişkisi olmayan İstanbul Rum cemaatini "kötünün sebebi" gösterme çabaları başladı. Bu 75 günlük süreç içerisinde İstanbul Rumlarına karşı düşmanca bir atmosfer yaratıldı ve psikolojik açıdan yıpratılmaları sağlandı. 16 Mart 1964'te Yunan vatandaşlarının sınır dışı edilmeleri kararlaştırılınca, Rum cemaatinde büyük bir telaş baş gösterdi ve toplu bir göç paniği yaşandı. 12 ay içerisinde İstanbul'daki Rum nüfusu 90.000'den 30.000'e inerken devrin Türkiye Hükümeti dıştan veya içten hukuk esaslı hiçbir tepkiye maruz kalmadı.

Temel insan haklarının bu toplu ihlâlinin, mağdurların psikolojisinde çok yanlı etkileri oldu. Bunların birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

- 18 yaşından küçük olanlarda psikolojik travmalar daha hafif görünüyor. Bu bir bakıma ana dillerini serbestçe kullanabildikleri bir ortamda yaşa-

malarıyla bağlantılıdır. Bunun yanı sıra sıkı aile bağları da travmanın azalmasına yardımcı oldu. İç savaştan yeni çıkmış Yunanistan'ın okul ortamı, onları kökenlerini unutmaya ya da gizli tutmaya yönlendirdi. Ulus devlet formülüne uymayan herhangi bir şeyin dile getirilmesi, hem de "müttefik Nato üyesi" bir ülkeye karşı söz etmek olduğundan tehlikeli olarak nitelendirilebilirdi. Bu çocuklar 30, 40 ve de 50 yaşlarına geldiklerinde, topraklarından kovulmanın onlarda bıraktığı izler, kişisel tecrübeleri doğrultusunda değişik görünüyor. Orada yaşadıkları çocukluk yıllarını tamamen unutmaktan, büyük bir nostaljiyle hatırlamaya kadar çelişkili tepkilere rastlamak mümkün. Bunların çoğu, zamanla orada neler olduğunu düşünmeye ve harekete geçmeye başlarlar.

- 18-50 yaşları arasında olanlar, genelde Türkleri medeniyetten uzak bir millet olarak gördüklerinden artık İstanbul'da yaşamıyor olmalarını bir şans olarak değerlendirirler. Ayakta kalma mücadelesinde olduklarından, doğdukları yerle ilgili herhangi bir anıyı yaşatmanın anlamsız olduğuna inanırlar. Türklerle hiçbir anlaşmanın mümkün olmadığına inandıklarından geriye bakmadan, yalnız geleceği düşünmeye çalışırlar.
- En ağır travmalar 50 yaşından büyük olanlarda rastlanır. Özellikle kadınların sosyal hayattan uzaklaştıkları, büyük bir bölümünün de ruhsal bunalım geçirdiği görülür. Tıbbî açıdan diğer nüfusa kıyaslandığında depresyon geçirenlerin sayısı çok daha yüksektir. Erkeklerde de buna benzer ruh sarsıntıları görünür, ancak bunların biraz daha küçük çapta olduklarını söyleyebiliriz. Bu insanların hayatı telâfi edilemeyecek şekilde sarsıldı ve aralarında en trajik vakalar, hayatlarına kendi elleriyle son verenlerdir. İntiharın sosyal bir tabu olması itibarıyla, bu şekilde hayatlarına son verenlerin sayısını tam olarak bilmemiz pek mümkün değil, buna rağmen sayılarının 20'den fazla oldukları düşünülüyor.

İstanbul Rum Toplumun karşılaştığı sorunlar ve zorluklar

1964 yılı sürgününden 50 yıl sonra Rum nüfusunun çoğunluğu en çok Yunanistan olmak üzere birçok ülkede dağınık olarak yaşamaktadır. Toplumun erkek üyeleri zorunlu göçe mecbur edilip askere gidememe neticesinde, 1963-2003 yılları arasında, 40.000 kadar erkek İstanbul Rum T.C.

vatandaşlığından iskat edilmiştir. Bunun ile birlikte, 2013 yılına kadar, 1963-1981 yılları arasında doğmuş olan çocukların anne tarafından vatandaşlık alamamaları neticesinde, İstanbul dışında yaşamış toplumdaki vatandaşlık alma hakkı yasaklanmıştır. Bugünün yaşam standartlarına göre zorunlu olarak başka uyruklara geçen Rumların ikinci ve üçüncü nesilleri resmi haklarını korumak için aldıkları uyrukla birlikte, asıl uyrukları olan Türk vatandaşlık hakkına da sahip olmalıydılar. Sivil ve siyasi haklarının garanti altına alabilmeleri için T.C. vatandaşlık hakkını tekrar geri almaları ve korumaları gerekir. Bu günün şartlarında yasalar, kişilerin çifte vatandaşlık hakkına sahip olmalarına müsaade etmektedir.

Sonuç olarak en önemli sorunların arasında, Lozan Antlaşması kapsamında İstanbul'da veya dışında yaşayan İstanbul Rum Toplumunun sayısal varlığıdır. Bu sorunun çözümüne doğru adımlar atabilmek için ilk etapta, azınlığın uğradığı haksızlıkların tedavisi yönünde, yurt dışında yaşayan Rumların, özellikle yeni nesillerinin T.C. vatandaşlığını alabilmeleri, vatanlarına geri dönmelerini sağlamak ve onlar için destekleme programları uygulamaktır.

Yahudi azınlık için, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, buna benzer bir program Federal Almanya tarafından uygulanmıştır. Almanya dahilinde 1945 yılında sıfır varlığı olan Yahudi azınlığın sayısı şimdi 150.000 kişidir (savaştan önce 600.000 kişi idi). Bu sorumluluğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti yüklenmelidir.

Toplumun büyük kısmının yüksek eğitim kalitesi, ticarete ve üretimde kabiliyetleri göçten bir kaç yıl içinde yeni yaşam koşullarına adapte olmalarına rağmen yukarıda 1.2 de açıklanan kimlik sorunları toplumun büyük kısmını meşgul etmektedir. Ancak toplumun %20 kadar bir kısmı, bilhassa Yunanistan'da son 5 yıl yaşanan ekonomik kriz neticesinde kötü durumdadır. İREF 2013 yılından başlayarak yürüttüğü sosyal dayanışma programının gösterdiği gerçek şudur ki göçme mecbur edilen nüfusun ciddi bir kısmı (10.000) 50 sene geçmesine rağmen ekonomik açıdan toparlanamışlardır.

– Yürürlükte olan tahditli tedbirler: Sürgün sonuçlarının tedavi edilmemesi :

Yetkililerin, gelecekte insan haklarına ve dolayısıyla azınlık haklarına mutlak saygılı olacağı yönündeki bildirim ve beyanları, eğer geçmişte Türkiye'de yaşayan Rum azınlığa uygulanan kitlesel haksızlıkları gidermek gibi

önemli pratik önlemler içermiyorsa bunlar boş sözlerden öte bir şey ifade etmediği bir gerçektir.

Birleşmiş Milletler, Genel Kurulu ile yirmi yıl süren bir çalışma neticesinde 2005 yılında, 60/147 sayılı kararı yayınlamıştır. Bu metin okunduğunda Türkiye’de yaşayan Rum azınlık için yazılmış olduğu izlenimini bırakır.

Bugün Türkiye’yi 2003 yılından bu yana yöneten mevcut hükümet bu adaletsizliklerin ve haksızlıkların tedavisi doğrultusunda sınırlı ölçüde adımlar atmıştır. Yapılanların değerini azaltmadan şunu da ifade etmek gerekir: eğer Devletin siyasi ve yönetim öğeleri herhangi bir azınlığı her daim bir sorun ve dışardan bir dayatma sebebi görmek geleneğinden tamamen vazgeçmezse, gerçek anlamda demokrasinin var olduğu söylenemez.

Günümüzde, azınlık mensuplarının sivil hakları ile ilgili “gizli kararnameler” gibi ayrımcılık pratikleri uygulanır olmasa da, özellikle özel mülkiyet konularında hukuki yolların derinlemesine uygulanması ve adaletin çok gecikmeli olarak tecelli etmesi görülür.

Cemaat vakıf hakları düzeyinde, vakıf mülkiyetlerine keyfi el konulan azınlık vakıflarının geri verilmesi hususunda atılan adımlar çok sınırlıdır. Türkiye Devletinin kendi yasalarını cesur kararlar olarak özgün bir şekilde uygulaması gerekir.

Yurt dışında yaşayan İstanbullu Rumları birleştiren bir kurum olan Evrensel Federasyon (İREF) 2012 yılının Eylül ayında geçmişte yaşanan haksızlıkların giderilmesi yönünde somut bir plan hazırlayıp sunmuştur.

Türkiye Hükümeti’nin bu konulardaki tutumu çok sınırlı ve yavaş olduğu görülmektedir. İREF’in önerilerinin ivedilikle incelenmesi gerekmektedir. Türkiye’nin son dönemde, makul olmayan, adalet ve uluslararası hukuk süreçlerinden uzak olan “mütekabiliyet” ilkesine yine atıfta bulunması insan haklarına saygının gerilemesi anlamına gelmektedir. Bir devletin diğer devletlerle olan ilişkilerinden sonuçlar elde etmesi doğrultusunda, kendi vatandaşlarını rehine olarak kullanması kabul edilemez.

– İstanbul ve Gökçeada da Rum Eğitime Destek

İstanbul Rum okullarına 2003 yılına kadar dayatılan şartlar ve bu dayatmalar sayesinde meydana gelen sorunlara tüm devlet kurumlarının elbirliği ile çalışarak aşamalı olarak çözümler üretmesi gerekir. Halen var olan sorunların giderilmesi gerekmektedir. En temel sorun Azınlık Okullarının Milli

Eğitim sistemi kapsamında Özel Okul olarak tanınmasıdır. Eğitimde bir çok yaşanan sorunların kaynağı budur.

– **Cemaatin İstanbul Vakıfları ve Kurumlarında Kanunların İktidarı ve Demokratik prensiplerin uygulanması**

Azınlık vakıflarında 2004 yılından itibaren seçimlere müsadde edilmesi Rum azınlığının yararına etkin bir destek sağlamıştır. Bu duruma, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından müsamaha gösterilen, 1991 yılından beri seçim yapmamakta direten atanmış bir yönetim kuruluna sahip Balıklı Rum Hastanesi Vakfı, Kumkapı-Langa Kilise Vakıfları ve Büyükkada Yetimhane Vakfı bir istisna teşkil etmektedir.

Ekümenik Patrikhane başta olmak üzere, Müslüman olmayan azınlıkların yasal temsiline tanınmaması sorunu da temel sorunların başında gelir. 1971 yılından beri temel din özgürlükleri prensiplerine karşı tedrisatı yasaklanan Heybeliada Ruhban Okulu konusu en önemli çözümü beklenen sorundur.

Azınlık vakıfları için, mevcut ve Anayasa'ya karşı seçim yönetmenliğinin, yenisinin hazırlanmadan 20 ay önce, yürürlükten kaldırılması çok olumsuz bir gelişmedir.

– **İstanbul'daki Rum Kültür ve geleneğinin korunması ve devamı**

Uluslararası düzeyde etkili ve çok yönlü bir kültür olan İstanbul'un Rum evrensel kültürünün korunması ve devamı insanlık medeniyetine karşı bir görevdir. Bu görev İstanbulun içinde ve dışında faaliyet gösteren derneklere ve kurumlara düşmekte olup aynı zamanda T.C. tarafından da desteklenmelidir. Türkiye'deki genç nesillerin konu ile ilgili bilgilendirilmesi şarttır. Ayrıca konu ile ilgili akademik araştırmaların ve çalışmaların geliştirmesi de gündeme dahil edilmelidir. Ders kitaplarının azınlıklara karşı önyargılardan arındırılmasının devamı çok önemlidir.

Bütün bu yukarıda arz edilen sorunların çözüm yolunu alması, T.C.'nin üyesi olduğu Avrupa Konseyinin Milli Azınlıkların Korunması Antlaşmasını^[7] onaylaması ile mümkün olacaktır.

7 Framework convention for the protection of national minorities and explanatory report-Council of Europe, Strasbourg, February 1995.

Sivil Toplum Kuruluşlarının rolü ve İstanbullu Rumların Evrensel Federasyonu

Yurtdışında yaşamaya mecbur edilen İstanbul Rum Toplumu şu anda büyük çoğunlukla Yunanistan'da yaşamasına rağmen birçok daha Avrupa ülkelerinde (Almanya, İsviçre, Fransa, İsveç, İngiltere), Amerika-Kanada ve Avustralya'da yaşamaktadır. Kitlemel mecburi göçün 50 sene evvel olduğunu düşünürsek ve nüfusun aynı kaldığını kabul edersek, şu anda bu toplumun İstanbul'da doğmuş olan kesiminin 15-20 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir. İstanbul dışında doğmuş olan nüfus (2nci ve 3ncü nesil) toplam olarak 120 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir. Toplam nüfus 150 bin olup bunun %80 Yunanistan'da yaşamaktadır.

Zorunlu göçün zirveye vardığı 1964'te İstanbullu Rumların yerleştikleri yerlerde ilk yaptıkları iş yeni dernekler kurarak İstanbul Rum kültür geleneklerini devam etmeye çalışmalarıdır. Bunun neticesinde yalnız Atina'da 20'den fazla dernek kurulmuştur. Bu derneklerin içeriği birçok çeşit olup genel olarak İstanbullu Rumların arasında dayanışma, Okul Mezunları ve Spor Kulüpleri Dernekleri, Semtlere referans derneklerdir. Atina dışında Selanikte ve Avrupa (Almanya, İsviçre, Belçika), Amerika-Kanada ve Avustralya'da dernekler kurulmuş ve aktivitelerine devam etmektedirler. 2006 yılında 30 ülkedeki dernekler İstanbullu Rumların Evrensel Federasyonunu kurup toplumun karşılaştığı sorunların çözümü için ortak ve birleştirici çalışmalara başlamışlardır. İREF'in yönetim kurulu üye derneklerin temsilcilerinin oluşturduğu Genel Kurul tarafından, her üç senede bir, seçilmekte olup şimdiye kadar üç kere yönetim kurulu seçimler yapılmıştır.

Toplumsal geçmişte uğramış olduğu insan hakları ihlalleri neticelerinin düzeltimi ve telâfisi

Son on yılda, Lozan Anlaşması'ndan (24-7-1923) sonra Rum azınlığının tarihi süreci ve karşılaştığı sorunlar, gerek uluslararası kaynakçalarda (bibliyografide) gerek de Türkiye'de, araştırmacılar tarafından önemli ölçüde tüm ayrıntıları ile teferruatlı bir şekilde incelenmiştir ve yayınlanmıştır. Tüm araştırmalardan sonra, Rum azınlığın yazgısı, yani bu nüfusun yok olma derecesinde azalması, o devrin bazı Hükümetlerinin uyguladığı siyasetten kay-

naklandığı, ortak bir tespit olarak belirlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti üst düzey yöneticileri son beş yılda, birçok kez, önceki hükümetlerin azınlıklara karşı uyguladığı önlemlerin var olduğunu kabul ederek bu önlemleri “faşistlik” olarak nitelemiştir (örneğin: Sayın Başbakan R.T.Erdoğan, Mayıs 2009 Düzce konuşması, Sayın Bakan E. Bağış, 15 Aralık 2010 ‘Yüzyılın Projesi’ demeçleri).

Vatandaşlığın geri verilmesi

İstanbul’da yaşayan Rum toplumunun büyük bir kısmı (%98) siyasi bir planlama neticesinde vatanlarından dışlandığı bir gerçektir. Otokton olan bu topluma karşı uygulanan haksızlıkların doğurduğu neticelerin giderilmesi, toplu halde vatandaşlıktan iskat edilen erkek fertlerinin vatandaşlıklarının iade edilmesi ile doğrudan ilgilidir. Vatandaşlıktan iskat edilenler çoğunlukla toplumun erkekleridir. Bunun nedeni 1960’lı yıllarda Türkiye’deki Rum cemaatine karşı uygulanan siyasi baskılardan dolayı oluşan, olumsuz şartlardan kaynaklanan askere gidememe konusu ile ilgilidir. Gereken giderim ve düzeltmeleri önermeden evvel, bu konu hakkında şu gerçekleri hatırlatmanın yararlı olduğu kanısındayız:

- Bilindiği gibi Rum toplumunun erkek fertleri T.C. kurulduğundan sonraki dönemde askerlik görevlerini her zaman titizlikle yerine getirmiştir. Rum toplumunun önemli bir kısmı birden fazla birçok kez askere alınmış ve en az 4-5 yıl askerlik hizmeti vermiştir.
- Aslında 1963 yılından sonra askere gitmeme ve bunun neticesinde vatandaşlıktan iskat edilme durumu gerçekte, askere gidememe sorunudur. Askere gitme yaşına gelen birçok genç, velilerinin sınır dışı edilmesi, göçe zorlanması ve kısaca Rum toplumuna karşı oluşturulan olumsuz şartlar sebebiyle askere gidememişlerdir. Kendisi yedek subay olarak askerlik görevini yerine getirirken, babası sınır dışı edilen Rumların sayıları onlarcadır.

Anlaşıldığı gibi İstanbul Rum Toplumunun erkek fertleri askere gidememe sebebinden dolayı toplu bir şekilde T.C. vatandaşlığından iskat edilmiştir.

Vatandaşlığın geri alınması, askerlik konusu ile doğrudan bağlantılıdır. Türkiye de askerlik yapamadığından dolayı vatandaşlıktan iskat edilen bir

kişi, vatandaşlığının geri verilmesi durumunda, askerlik görevinin yeniden ifası sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Askerlik yapma sorunu ile birlikte bir de ciddi ekonomik yük olan bedel konusu mevcuttur.

Bedel konusu, istekleri dışında vatanlarından ayrılmaya mecbur edilen ve mağdur edilen cemaat fertlerine vatandaşlık haklarının geri verilmesi için tazminat ödemeye mecbur edilmesi anlamına gelir. Bu da, bu fertlerin maruz kaldıkları haksızlıkların ortadan kaldırılması ve uğradıkları ciddi insan hakları ihlallerinin neticelerinin giderimi gerekliliği ile bağdaşmaz.

Bu fertlerin askerlik sorunu, günümüze kadar bir NATO ülkesinde en az 3 ay askerlik görevi yapılması ve bu hizmetin Türkiye'de tanınması durumu ile çözülmektedir. Ancak bilindiği gibi birçok NATO ülkesinde askerlik çağı 45 yaş ile sınırlı olduğundan, T.C. vatandaşlığından iskat edilen ve 45 yaşından büyük olan bir ferdin askerlik hizmeti yapması imkansızdır. Bu fertlerin askerlik görevini yerine getirmesinin istenmesi ve bu hizmetin gerçekleştirilemediği durumlarda bu kişilere karşı bir yaptırıma gidilmesi yada bu yaptırımların sürdürülmesi söz konusu olmamalıdır.

Öneri 1

Önerimiz yukardaki şartın, yani, bir NATO ülkesinde verilen askerlik hizmetinin tanınması ve herhangi bir şekilde terhis olan geçmişte T.C. vatandaşları olan Rum cemaatine ait bir üyenin Türkiye'de de terhis olduğunun kabul edilerek bu statüsünün tanınmasıdır.

Öneri 2

Vatandaşlık konusunda ikinci önemli bir sorun da, iskat edilenlerin T.C. vatandaşlığını geri alamadan vefat etmeleri durumunda doğmaktadır. Bu durumda gelecek nesiller T.C. vatandaşlığını almak için genel kurallara tabii olmaktadır. Bu haksızlığın giderilebilmesi için velileri İstanbul kökenli olan Rumlara özel bir kanun veya kararname ile istedikleri zaman vatandaşlık hakkının verilmesi, bu sorunu kolaylıkla çözebilecektir.

Öneri 3

Bu kapsamda üçüncü bir sorunda, 22 Mayıs 1964–17 Şubat 1981 tarihleri arasında doğmuş olan şahısların anne tarafından vatandaşlık alamama-

lıdır. Bu kısıtlama genel olup aynı zamanda Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa'ya aykırı bulunduğundan yeni bir kanun ile bu kısıtlamanın kaldırılması gerekmektedir.

Şahsi Mülkiyet haklarının düzeltilmesi ve bu hakların korunma tedbirlerinin alınması

1963–87 yılları arasında İstanbul'dan bir panik atmosferi içinde ayrılmaya mecbur bırakılan İstanbullu Rumlar birçok kez mal ve mülklerini geride bırakarak vatanlarını terk etmeye mecbur kalmışlardır. Maruz kaldıkları bu şartlardan kaynaklanan travmaları halen günümüze kadar devam etmektedir. Bundan dolayı, mahkeme ilamları ile mülklerine sahip çıkmak için yapılan çağrılara karşı çoğu zaman takındıkları tavır şu şekildedir: “Mademki her şeyi kaybettik bir de mahkeme masraflarına katlanamayız”. Bu düşüncede olan birçok İstanbullu Rum haklarından feragat etmiştir. Bu durum aynı zamanda mağduriyetlerinin devamına ve haklarının verilmesi prensibinin uygulanamaması manasına gelmektedir.

Öneri 4

Bu sorunun çözülmesi için Devlet tarafından desteklenen özel bir programın hazırlanıp uygulanması gerekmektedir. Programın amacı İstanbullu Rumların mülkiyet haklarının verilmesi için hukuki konullarda destek almasıdır (mahkeme masraflarının karşılanması gibi).

Genç nesillere yönelik destek programlarının formüle edilip uygulanması.

Amaç, yurt dışında veya içinde yaşayan İstanbullu Rumların genç nesillerine yönelik bir destek programının formüle edilerek uygulanmasıdır. Bu programın genç nesillerin Türkiye'ye yeniden yerleşmelerini ve ekonomik faaliyetlere başlamalarını sağlamayı destekleyecek bir program olması ve bunun uygulanmasıdır.

Öneri 5

Halihazırda İstanbul'da yaşayan Rum ve yurt dışında yaşayan İstanbullu Rum kökenli cemaatin genç üniversite mezunlarına yönelik bir küçük şirket

kurma programının hazırlanması ve desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Son yıllarda Türkiye’de uygulanan KOSGEB modeline dayanan bir geliştirme programının formüle edilmesi ve uygulanması Rum cemaatinin genç nesiller kazanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Öneri 6

Şu anda birçok ülkelere dağılan İstanbullu Rum bilim adamlarının, birçok bilim dalında önemli katkıları vardır. Müsait bir ortamda bu bilim potansiyelinin kalıcı olarak İstanbul’a dönemese bile, şu anda öğrenci olmaması sebebinden boş olan, bir veya iki Rum okulu binalarında bilimsel araştırma kurumlarının kurulmasına ve gelişmesine büyük katkıları olabilir. Önerilen araştırma merkezlerinin aktivite konuları örnek olarak şunlar olabilir

- Biyomedikal mühendislik.
- Eğitime destek teknolojisi.
- Sanat eserlerini koruma teknolojileri.

Bu araştırma-geliştirme kurumlarının kurulması T.C. Hükümeti ile İstanbullu Rum uzmanların işbirliğini gerektirmektedir.

Sonuçlar ve Öneriler

Vatanları olan İstanbul dışında yaşamaya mecbur bırakılan İstanbullu Rum toplumunun sorunları temel insan hakları kapsamında azınlık haklarının istisnasız uygulanmasını gerektirmektedir. Bu prensip Türkiye’nin azınlıkların haklarından ziyade tüm T.C. vatandaşları ile doğrudan ilgilidir. Bu hakların T.C.’nin dış ilişkileri ile bağlanması yaşanmış sorunların ana sebebinin oluşturmaktadır.

İREF tarafından son 3 yıl zarfında sunulmuş olan önerilerin ivedilikle incelenmesi ve yürürlüğe konulması elzemdir.

T.C’ nin Avrupa Konseyi Milli Azınlıkların Korunması Antlaşmasını onaylaması sorunların çözülmesi açısından çok önemlidir.

Hatay ve Mersin Bölgesinde yaşayan Hristiyan cemaatlerin yapısı, sorunları ve çözüm önerileri

Eylül 2014
Fadi Hurigil^[1]

1 Fadi Hurigil Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Mühendisliği Fakültesi 1997 mezunu. 1997 yılından itibaren sermaye piyasaları ile ilgilenmektedir. Şu anda TEB Yatırım Antakya Şubesinde Şube Müdürü olarak çalışmaktadır. 1989 yılından itibaren Antakya Ortodoks Kilisesi Korosu'nda görev almakta, 2006 yılından beri Koro Şefliğini (Baş Muganni) yürütmektedir. 2002 yılından itibaren Antakya Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı Yönetim Kurulu'nda Vakıf Sekreterliği, 2007 yılı Kasım ayından itibaren de Vakıf Başkanlığı'nı yürütmektedir.

İÇİNDEKİLER

Giriş: Cemaatlerin demografik yapısı	107
Patrikhane Merkezi	108
Cemaatlerin Etnik yapısı	108
Hatay ve Mersin Bölgesinde yaşayan Hristiyan Sivil Toplum Örgütlenmeleri	109
Kiliseler – İbadethaneler –Din Görevlileri	110
Cemaatin Sosyal ve Kültürel yapısı	111
İnsan göçü-Kültürel Göç-Ekonomik Göç-Beyin göçü ve geri dönüşler	112
Azınlık mıyız? Yoksa bu toprakların kadim sahipleri miyiz ?	113
Azınlık hakları ve Türkiye	113
Azınlık hakları yeterli mi? Haklarımızı yeterince biliyormuyuz ?	114
Ana dilde Eğitim konusu	115
Yapılan Atölye Çalışmaları ve Sonuçları	115
Sonuç olarak:	116
Günümüzde İstanbul’da Yaşayan Antakya’lı Rumların Durumu	117

Giriş: Cemaatlerin demografik yapısı

Günümüzde Antakya kökenli Rum Ortodoks Hristiyanların sayısı; Hatay ve Mersin civarında yaşayanlar ile birlikte ele alındığında toplam 8.000 kişi civarındadır. Bu nüfus Hatay bölgesinde Antakya merkez, İskenderun, Arsuz , Samandağı, Altınözü İlçesi Sarılar Mahallesi, Altınözü ilçesi Tokaçlı Köyü ile birlikte Mersin merkeze dağılmış durumdadır. Ayrıca İstanbul'a göç eden birinci ve ikinci kuşak aile bireylerini kapsayan bu bölgede doğmuş yaklaşık 1.500-2.000 Rum Ortodoks Hristiyan yaşamaktadır. Avrupa'nın değişik ülkelerine çoğunluğu Almanya'ya göç etmiş birinci ve ikinci kuşak aile bireylerini kapsayan bu bölgede doğmuş yaklaşık 9.000-10.000 Rum Ortodoks Hristiyan yaşamaktadır.

Hatay ve Mersin bölgesinde büyük bir çoğunluğu Rum Ortodoks olan Hristiyanların haricinde, İskenderun, Mersin ve çok azda Antakya'da olmak üzere Latin Katolik Kilisesi'ne tabi yaklaşık 500-600 Katolik (Latin Katolikler, Maruni Katolikler, Keldani Katolikler, Süryani Katolikler, Ermeni Katolikler ve Melkit Katolik) yaşamaktadır.

Ayrıca Türkiye'nin tek Ermeni köyü olan Vakıflı Köyü'nde ve İskenderun'da

toplam 200 Ermeni yaşamaktadır. Antakya merkezde yaşayan Protestanların sayısı ise 50'dir.

Mesih inanlılarına ilk olarak Antakya'da Hristiyan adı verilmiştir. Eş deyişle Antakya, Hristiyanlığın en önemli merkezlerindendir. Hristiyanlığın Kudüs'ten sonra ilk yayıldığı yer Antakya'dır. Kudüs'e yakın önemli bir ticaret merkezi oluşu, Doğu ve Batı kültürlerinin birleşme noktasında bulunması, Hristiyanlığın yayılma döneminde Hristiyan cemaatinin toplanma ve eğitim merkezi oluşu Antakya'nın önemini arttırmıştır. Antakya Ortodokslarının inanışlarında; kültürünün olduğu kadar, Hristiyan dünyasının da izleri bulunmaktadır.

Patrikhane Merkezi

Ortodoks kiliseleri, Patrikhanelere bağlı olup, yönetimler bu merkezlerde yapılmaktadır. Ana Patriklikler kıdem sırasına göre; İstanbul (Fener-Rum), İskenderiye (Mısır), Antakya ve Kudüs'tür.

Antakya şehri de bir zamanlar Patrikhane merkezi idi. Antakya Rum Ortodoks Kiliselerinin tamamı 13. yy.'a kadar merkezi Antakya'da bulunan Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı iken, şehirde yaşanan depremler ile birlikte Ortadoğuya geçiş noktasında bulunması, haçlı seferlerinde şehrin yağmalanması, metropoliten şehir özelliğini giderek kaybetmesi yüzünden Patrikhane merkezi 1343 yılında Şam'a taşınmıştır.

Antakya 'Rum' Ortodoks Patrikliğine bağlı kiliselerde ibadet dili Arapça'dır. Antakya ve civarında başta Arapça olmak üzere Türkçe'dir. Antakya ve civarında ki Rum Ortodoks Cemaati'nin hepsi, kendini Arap asıllı olarak görse de; bu görüş yaşadığımız coğrafyada ki Arap hegemonyası ile ilintilidir. Köken olarak Rum etnisitesinin yerleştiği ana bölgeler, Yunanistan, Trakya ve Ege bölgesidir. Ancak ne var ki Antakya ve civarı gibi farklı bölgelerde yaşayan ve Rum Ortodoks olarak adlandırılan Hristiyanlar, Fener-Ortodoks Rumları gibi Batılı değildirler. Doğu Rumları olarak üst kimliğini benimsemiştir. Bu nedenle Patrikhanemiz de Fener-Rum Ortodokslarından ayrılmaktadır.

Cemaatlerin Etnik yapısı

Bugün Türkiye'deki Rum Ortodoks Hristiyanlar'dan bahsedildiğinde, İs-

İstanbul'da yaşayan ve Yunanca konuşan bireylerden oluşan bir topluluk gelir çoğu insanın aklına. Fakat yaygın olan algının aksine dinsel azınlık olarak Rum Ortodoks Hristiyanlar denildiğinde bu grubun içerisinde İstanbul, Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'da (Tenedos) yaşayan Rum Ortodoks Hristiyanların yanı sıra, Antakya ve civarında yaşayan ve Arapça ve/veya Türkçe konuşan Antakya'lı Rum Ortodoks Hristiyanlar da girmektedir. Etnik kökenleri konusunda çeşitli farklı fikirlerin olduğu bu cemaat hakkında kimi zaman etnik kökeni İstanbullu Rumlar ile aynı denilmekte kimi zaman ise Arap Ortodoks adlandırılması kullanılmaktadır. Fakat tartışma götürmeyecek bir gerçek vardır; Antakya'lı Rum Ortodoks Hristiyanlar, İstanbul'lu Rum Ortodoks Hristiyan azınlıklar ile aynı statüde yer almakta ve Lozan Antlaşması'nın Türkiye Cumhuriyeti devletine getirdiği yükümlülükler açısından bakıldığında homojen bir grup olduğu var sayılan "Rumlar" içerisinde ele alınmaktadırlar. Yani çoğunluk içerisindeki azınlıklara uygulanan politikalar aynı şekilde azınlık içerisindeki azınlıklara coğrafi veya dilsel farklılıkları yoksaymak suretiyle uygulanmıştır.

Hatay ve Mersin Bölgesinde yaşayan Hristiyan Sivil Toplum Örgütlenmeleri

Cemaat vakıfları, Cumhuriyet öncesinde gayrimüslim Türk vatandaşlarının oluşturduğu hayır kurumları olup 1936 yılında, düzenlenen beyannameler ile Vakıflar Genel Müdürlüğündeki kütüğe tescil ve kayıtları yapılmıştır. Böylece, cemaatlere ait bu hayır kurumları "vakıf" olarak kabul edilmiştir. Türkiye'de yaşayan Ortodokslar, il yada ilçe bazlı bir vakıf örgütlenmesine sahiptir. Antakya'da kilise vakıfları mevcuttur ve özellikle son yıllarda sivil örgütlenmelerinin canlanmasıyla daha aktif oldukları görülmektedir. Hatay bölgesinde ki Vakıfların kuruluş tarihi, Hatay'ın Anavatana katılış tarihine istinaden, 1939 olarak kabul edilmiştir. Vakıf heyeti, cemaat tarafından seçilen ve dört yılda bir yapılan seçimle 7 kişilik mütevelli heyeti tarafından idare edilir. Vakıf, Türkiye'deki diğer vakıflar gibi Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlıdır.

Vakfın Antakya bölgesinde bulunan idare merkezi, bir külliye görünümüne sahiptir. Vakfın içerisinde Vakıf Mütevelli Heyeti odası, sekreterlik odası, Azizler Petrus ve Pavlus Kilisesi, pederler odası, sosyal ve kültürel faaliyet

salonları, morg ve kilisenin altında din adamlarının defnedildiği bir mezarlık bulunmaktadır. En son 1946 yılında vefat eden Peder Nikola, Kilise'nin altına defnedilmiştir.

Ayrıca morgdan tüm cemaat üyeleri faydalanmaktadır. Kilise'de bulunan mutfak, cemaatin önemli günlerinde, düğün, nişan, vaftiz, doğum günü, ta-ziye yemekleri gibi etkinliklerde kullandıkları bir mekândır. Kilisenin etrafında genişçe iki bahçe, bu bahçelerin etrafında oda ve meskenler bulunmaktadır. Vakıf bünyesindeki kadın ve gençlik kollarının etkinlikleri, yardıma muhtaç, yaşlı ve hasta insanları ziyaret etmek, onlara yalnızlıklarını hissettirmemektir. Böylece Ortodoks cemaatinde birlikteliğin oluşması ve beraber hareket edebilme duygusu daha da önem kazanmaktadır. Bu durum Bölgede ki diğer Cemaat Vakıflarında da benzer şekildedir.

Kiliseler – İbadethaneler –Din Görevlileri

Hatay ve Mersin Bölgesinde ki Vakıflar azınlık vakfı statüsünde olup Antakya Rum Ortodoks Patrikliğine bağlı toplamda 7 adet Rum Ortodoks Kilise Vakfı bulunmaktadır. Bu Vakıflara ait 10 Kilise mevcuttur. Bu kiliselerin tümü günümüzde ibadete açıktır. Cemaat bu kiliselere Arapça ya da Türkçe adlar vermiştir.

Bu kiliseler;

- Antakya'da Azizler Petrus ve Pavlus Rum Ortodoks Kilisesi;
- İskenderun'da Aziz Nikola Rum Ortodoks Kilisesi ve Mar Circos Rum Ortodoks Kilisesi,
- Arzuz'da Mar Yuhanna Rum Ortodoks Kilisesi,
- Samandağı'nda Mar İlyas Rum Ortodoks Kilisesi, Meryem Ana Rum Ortodoks Kilisesi ve Azize Tekla Rum Ortodoks Kilisesi,
- Altınözü'nde Mar Circos Türk-Hristiyan Ortodoks Kilisesi,
- Tokaçlı köyünde Maria Ana Rum Ortodoks Kilisesi,
- Mersin'de Azizler Mikail ve Cebrail Rum Ortodoks Kiliseleridir.

Bugün itibariyle Kiliselerimize;

Antakya'da 2 Peder (Prezbiteros); İskenderun ve Arzuz'da 1 Peder (1Prezbiteros); Samandağın'da 2 Peder (2 Prezbiteros); Altınözü'nde 2 Peder (2 Prezbiteros); Tokaçlı köyünde 1 Peder (1 Prezbiteros) ve Mersin'de 1 Peder (1 Prezbiteros) olmak üzere toplamda 9 Peder (9 Prezbiteros) hizmet

etmektedir. İlgili Pederlerin (Prezbiterlerin) sosyal ve maddi ihtiyaçlarını bağlı bulundukları Kilisenin Vakfı tarafından karşılanmaktadır.

Cemaatin Sosyal ve Kültürel yapısı

Yüzyıllardan beri Hatay ve civarında yaşayan Rum Ortodoks Hristiyanlar Arapça ve Türkçe konuşmaktadır. 1910 ve 1920'li yıllarda Fransız kültürünün şehirde yerleşik olmasından dolayı çok az da olsa Fransızca konuşan insanlar da mevcuttur. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Hatay'da ki insanlar zanaatkarlık ve ticaretle uğraşıyorlar idi.

Bölgede ki Rum Ortodoks Hristiyanların, genellikle Antakya'nın çevre ilçe ve köylerinden göç aldığı gözlenmektedir. Özellikle Samandağı ve Altınözü'nde yaşayan Ortodoks cemaatinden Antakya merkez ve İskenderun'a göç durumu fazla iken, Samandağı'nda yaşayan Ortodoks cemaatinden ise Mersin ve İskenderun'a göç durumu fazladır. Geçmiş yıllarda İstanbul'a göç eden Antakya'lı Ortodokslar vardır, fakat sayıca azdır. Ancak Altınözü İlçesi Sarılar Mahallesi ile Altınözü ilçesi Tokaçlı Köyü'nden İstanbul'a göç eden birinci ve ikinci kuşak aile bireylerini kapsayan bu bölgede doğmuş yaklaşık 1000 – 1200 Rum Ortodoks Hristiyan vardır. Antakya'da yaşayan Ortodoks cemaatinden günümüzde şehir dışına göç eden nüfus sayısı yok denecek kadar azdır. Bunun en büyük nedeni cemaat üyelerinin hepsinin bu bölgede geçmişten bu yana yerleşik olarak yaşamaları ve esnaf olarak, en çok da kuyumculukla geçimlerini sağlamalarıdır.

Ancak son yıllarda eski zanaatkarlık gerektiren mesleklerin değerini yitirmesi yüzünden gençlerimiz farklı iş kollarına yönelmişler, eğitimlerine daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Eğitim seviyesinin yükselmesi ile Cemaat üyelerimiz Sanayici, işadamlı, doktor, diş hekimi, eczacı, mühendis, mimar, avukat, akademisyen, eğitimci, bankacı, öğretmen gibi meslek gruplarına yönelmiştir. Kırsal alanlarda ise tarım (narenciye, zeytin, buğday, pamuk) sektörü ile iştigal etmektedir. İnsanlar bir şehirden başka bir şehire göç ederken kendi kültürlerini de beraberinde taşımışlardır.

Hatay ilinde, toplumsal dayanışmayı gerektiren durumlarda farklı etnisitelerin din ve mezhepleri önemli değildir; topluluklar, yalnızca düğün, cenaze, sünnet ve vaftiz törenlerinde birbirlerinin mezheplerini öğrenirler. Fakat evliliklerde

bu durum tam tersidir. Antakya Ortodoks cemaati, bölgede bulunan birçok cemaat gibi kapalı bir yapı oluşturur ve cemaat dışı evlilikler hoş karşılanmaz.

Hatay ve Mersin bölgesinde bu tür evlilikler yapılırsa da, bu tip evlilikler önyargılar ve dış çevrenin baskılarından dolayı çok uzun sürmediği gözlemlenmiştir. Örnek olarak bir Müslüman ile bir Hristiyan genç evlendiklerinde; kiminin çocuk yapmadığını; çocuk yapanların büyük bir kısmının çocuklarını vaftiz ettirmedikleri, bu tür evliliklerde aileler arasında sorunlar yaşandığı ve boşanmaların çok daha fazla olduğu gözlemlendiğinden, bu ve benzeri nedenlerle yöre halkı bu tür evliliklere sıcak bakmamaktadır. Dolayısıyla Ortodoks gençlerin eşlerini seçim hakları kısıtlıdır.

İnsan göçü-Kültürel Göç-Ekonomik Göç-Beyin göçü ve geri dönüşler

Hatay ve Mersin Bölgesinde yaşayan Rum Ortodoks Hristiyanlar, ilk göçü 1910'lu yıllarda Güney Amerika ülkelerine (Brezilya- Arjantin- Şili) vermişlerdir. 1.Dünya savaşı zamanında çekilen yokluk ve sıkıntılar üzerine; 3-4 ay süren uzun gemi yolculukları ile göç etmişlerdir.

İkinci büyük göç; Hatay'ın Türkiye'ye katılım sürecinde yaşanmış, 1938 ile 1942 yılları arasında bu bölgede yaşayan Hristiyanların hemen hemen yarısı; kendi ana dillerini ve kültürlerini koruyabilme adına Suriye ve Lübnan'a göç etmişlerdir.

Üçüncü büyük göç; Türkiye-de emek göçü olarak adlandırılan yoğun olarak 1960'lı yıllarda Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerine Hatay ve Mersin Bölgesinde yaşayan Rum Ortodoks Hristiyanlardan önemli bir topluluk göç etmiştir.

Dördüncü büyük göç; Dünyanın globalleşme süreci içerisinde 1980'li yılların başından itibaren yaşanan küçük şehirlerden büyük şehirlere yaşanan göçtür. Üniversitelere gidip te iş bulamama kaygısı ile şehirlerine dönmeyen gençlerin göçüdür.

Yukarıda saydığımız insan, kültürel, ekonomik ve beyin göçü 2000'li yıllardan beri gelişmiş ülkelerin yaşadıkları ekonomik kriz ve büyük şehirlerdeki yoğun yaşam temposu üzerine durmuş ve bölgemize kısmi de olsa geri dönüşler başlamıştır.

Azınlık mıyız? Yoksa bu toprakların kadim sahipleri miyiz ?

Türkiye’de ki dini, dilsel veya etnik azınlık grupların sayısı söz konusu olduğunda gelmesi gerekenden hep daha az bir sayı gelir akla. Bunun sebepleri çeşitlidir. Türkiye’de azınlıkların statüsünü din temeline dayalı tanımlanan Lozan antlaşması ve bu yönde uygulanan devlet politikaları belirlemektedir. Lozan Antlaşması tüm gayrimüslimlere azınlık statüsü tanısa da, Türkiye uygulamada Antlaşma’nın kapsamını Rumlar, Ermeniler ve Museviler ile sınırlandırmıştır.

Özellikle Lozan Antlaşmasının yapıldığı tarihte Hatay’ın Türkiye sınırları içerisinde bulunmaması, 1936 Beyannamesi ile günümüze kadar yaşadığımız sıkıntılar, azınlıklar sorununun anayasada dahi dile getirilmemesi; yıllar boyunca “negatif yönde ayrıcalıklı vatandaş” suçlamaları ile birlikte birçok baskıcı politikaların odağında olmuşlar, çeşitli olaylar sonucunda da daha paranoyak ve içedönük bir psikoloji ile hareket etmeye başlamışlardır. Bu durum özellikle Hatay ve Mersin bölgesinde yaşayan cemaatinin uzun yıllar gerçek bir korku duvarının arkasında yaşamasına ve gittikçe de muhafazakar bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur. Tüm bu gelişmeler veya gelişmemeler ışığında Hatay ve Mersin bölgesinde yaşayan cemaatinin sayısı gittikçe azalmış ve bu demografi sorunundan kaynaklı birçok zorluklar ortaya çıkmıştır.

Etnik köken olarak İstanbul’da yaşayan Rumlar ile aynı kökenden gelmesek de; anadili Arapça olan bölge halkı olarak Rum Ortodoks olarak aynı kategoride tanımlanmamız; 1942 yılında çıkartılan Varlık vergisi; 1955 yılında İstanbul’da yaşanan 6-7 Eylül olayları; 1964 yılında Türkiye’de yaşayan Yunan vatandaşların sınır dışı edilmesi; 1974 Kıbrıs harekatı bu bölgede yaşayan Hristiyanlar üzerinde ciddi baskılar oluşturmuş, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun 8 Mayıs 1974 tarihli kararıyla Cemaat Vakıflarının yeni taşınmazlar edinmeleri engellenmiş; yüzyıllardan beri bu kadim topraklarda yaşadığımız ve Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olduğumuz halde, Cemaat üyelerimiz neredeyse nefes alamaz duruma gelmiştir.

Azınlık hakları ve Türkiye

Azınlıklar içerisindeki azınlıklar yeni yeni gelişmekte olan bir olgu. Akademik literatüre bakıldığında bu doğrultuda en fazla bahsedilen azınlık içerisindeki azınlık grupları kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. (Herhangi bir azınlık grubu

içerisinde yer alan çocuklar azınlık içerisindeki azınlık gruplara örnek verilebilir)

Fakat bir ülkedeki dinsel azınlıklar söz konusu olduğunda bu azınlık gruplar içerisinde yer alan dilsel veya etnik azınlıklar henüz çok da günışığına çıkan bir konu değildir. Türkiye insan hakları alanındaki diğer birçok konuda olduğu gibi azınlık hakları konusunda da normalden daha yavaş bir hızla hareket etmektedir. İmzalanan birçok uluslararası antlaşmada, sözkonusu kültürel veya sosyal haklar olduğu zaman şerh konulmuş. Öyle ki bu zaman zaman Çocuk Hakları Sözleşmesi içerisinde yer alan kültürel ve sosyal haklar maddesine kadar gidebiliyor. Dolayısıyla azınlık sorununu bile açık açık tartışmaya yeni başlayan Türkiye’de azınlıklar içerisindeki azınlıklar konusu ilk sıralarda bir önem teşkil etmiyor.

Azınlık sorununa yeni yeni Avrupa Birliği politikaları sonucu göz kırpmaya başlayan Türkiye’de, azınlıklar içerisindeki azınlıkların hakları uzun süre dile gelmeyecek gibi gözüküyor. Belki de uluslararası hukuk normlarının devletler tarafından belirlendiği bir dünyada, insan hakları dalları içerisinde en yavaş gelişenin azınlık hakları olduğuna şaşdırmamak gerek.

Azınlık hakları yeterli mi? Haklarımızı yeterince biliyormuyuz ?

Geçmiş yıllarda toplumumuz azınlıkların hakları konusunda yeterli bilgiye sahip değildi. Bilgisizlik sadece toplumun kendisinden değil, devletin azınlık cemaat vakıflarında yapmış olduğu uygulamalardan da kaynaklanıyordu. Son yıllarda ise durum daha farklı. Genel olarak çok kültürlü bir yapıya sahip olan Antakya ve çevresinde ki Rum Ortodoks Hristiyanlar en görünür azınlıklardan biridir. Kilise Vakıfları mevcut olup, özellikle son yıllarda sivil toplumun da canlanmasıyla daha aktiflerdir.

Hatay ve Mersin Bölgesinde yaşayan Cemaat üyelerimizin cemaat içerisinde kapasite oluşumunu arttırmak, böylelikle cemaatin üyeleri kendi haklarını savunacak, dile getirecek ve aynı zamanda insan hakları ihlallerini çok daha etkili bir şekilde takip edebilecek ve gerekli şikâyetlerde bulunabilecek, cemaatin kurum ve kuruluşlarının (Cemaat Vakıflarının) ülkenin sosyal hayatına katılımını arttırmaya yönelik çalışmalar yapması gerekir. Bunu gerçekleştirmek için de, cemaat mensuplarının sahip oldukları hakları özümsemelerini ve bu hakları savunmak için gerekli bilgi ve beceriye sahip ol-

malarını sağlamak için gerekli atölye çalışmaları yada seminerleri Cemaat üyelerine sunmak gerekir.

Ana dilde Eğitim konusu

Antakya'da yaşayan Arapça ve Türkçe konuşmakta olan Rum Ortodoks Hristiyanlara ait azınlık okulları bulunmamaktadır. Yeni okullar da Lozan Antlaşması'na aykırı olmasından dolayı açılmamaktadır. Dolayısıyla aynı dinsel azınlık grubundan sayılmalarından yola çıkarak Milli Eğitim Bakanlığı Antakya'lı Rum Ortodoks Hristiyan öğrencilerin İstanbul'da bulunan Rum Ortodoks azınlık okullarına kayıt yaptırmalarını onaylıyor. 2008 yılında Hükümetimizin çıkarmış olduğu Vakıflar kanunu ile bazı konularda kolaylıklar sağlandı ise de, kanunun yeterli olmadığı görüşündeyiz.

Anadilimiz kayboluyor, bu sorunu kimse küçümsememelidir. Yaşadığımız ülkenin dilini bilmek, olmazsa olmaz bir katedir ama kendi anadilini koruyamazsan ve devlet de bu konuda destek vermezse o hürriyet yaranmış, parçalanmış oluyor. Anadil yoksa o kültür yok olur. Eğitim konusunun gündeme gelmesi lazım. İnsanlar anadillerinde eğitimi talep ediyorsa bunu karşılamak lazım. Önlem alınmazsa Anadolu'daki diller tamamen yok olacak. Dil kaybedilince, kültür de büyük ölçüde yitirilmiş olacaktır.

Yapılan Atölye Çalışmaları ve Sonuçları

Rum Cemaat Vakıflarını Destekleme Derneği (RUMVADER) tarafından yürütülmekte olan 'Azınlık Vatandaşları-Eşit Vatandaşlar' başlıklı Avrupa Birliği Projesi çerçevesinde, Antakya Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı ile RUMVADER işbirliği ile 27-28 Haziran 2014 tarihlerinde Antakya'da bir atölye çalışması düzenlenmiştir.

"Cemaatin geleceğini konuşuyoruz" genel başlığı altında günümüz ve geleceğe dair Antakya ve civarındaki Rum Ortodoks Hristiyan toplumunu meşgul eden sorunların yanısıra eğitim, demokratik katılım, seçme-seçilme hakkı, vakıflar arası iletişim, girişimcilik ve dayanışma ihtiyacı gibi toplum hayatının parçası olan sorunların da tartışılması ön görülen atölye çalışması iki gün sürmüştür.

Atölyenin ilk gününde katılımın yoğun olduğu gözlemlenirken katılımcıların 10 yaşındaki gençlerden 70 yaşında yetişkinlere geniş bir yelpazeye yayılmış olması dikkat çeken unsurlardandı. Özellikle genç kuşağın konulara hâkim oluşu ve sorunlar üzerinde söz sahibi olma isteği ile kendini açık bir şekilde ifade etmesi dikkat çekmiştir. Atölye, dış dünya ile iletişimini koparmak istemeyen Antakya ve civar ilçelerden gelen gençler tarafından iki gün boyunca büyük ilgiyle takip edildi. Eğitim konusunda kendilerine ait bir azınlık okulu olmamasından şikâyet eden gençler sosyalleşebilecekleri tek ortak alanın Kilise avlusu ve sosyal tesisleri olduğu görüşünde birleşmiştir.

İki gün süren çalışmalarda ki ortak kanı; kimlik bilincinin oluşmasında yaşanan zorluklar ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kültürel erozyon ve yozlaşmanın temel sorunları oluşturduğuydu. Toplumsal kimlik ve kültür açısından en önemli unsurlardan dini eğitimin eksikliği de ortaya konan bir başka tartışma konusuydu.

Bunların dışında; Karma evliliklerin artması, Suriye olayları sonrasında dini merkezle (patrikhane) ilişkilerin zayıflaması, Gençler ve çocuklar arasında kültür erozyonunun artması, ana dilin yitirilmesi, Dini vakıflar dışında sivil toplum örgütlenmesinin eksikliği, Okullarda zorunlu din eğitiminin sadece İslam dini üzerine olduğu için eğitim yoluyla kimlik asimilasyonun devam etmesi, Kiliseye gelenlerin sayısının azalması, Gençler arasında etnik/dini anlamda kimlik karmaşası yaşanması ortaya konan diğer tartışma konularıydı.

Sonuç olarak:

Cemaat ile ilgili eğilimlerin tartışıldığı oturumda kültür erozyonu üst başlığı ile tanımlanan sorunlar açık farkla en çok ifade edilen sorunlar olmuşlardır. Bunu cemaatler arası ilişkiler ve din eğitimi ile ilgili tespit edilen çeşitli eğilimler izlemiştir. Öte yandan, bu üç sorun alanı kadar öncelik bulmamış olsalar da, bunlarla yakından bağlantılı biçimde son derece kayda değer tespitler olarak toplumla ilişkiler, devletle ilişkiler, ekonomik sorunlar, sosyal donatılar ve nüfus azlığı da dikkat çeken tespitler olmuşlardır.

Toplantı sırasında yapılan tespitlerin çeşitliliği ve netliği, Rum Ortodoks Hristiyan cemaatlerinin son dönemde kendini ifade etme ve sorunlarını kamusal düzeyde tartışma konusunda artan öz güvenini göstermektedir. Bu nokta, bir çok toplantı katılımcısı tarafından da vurgulanmıştır.

Tüm bu problemler yaşansa da Hatay ve Mersin Bölgesinde yaşayan Rum Ortodoks Hristiyanlar açısından, uzun yıllar tabu sayılan bu konuların tartışılması ve çözüm arayışına girilmesi hem sorunun ciddiyetinin hem de hala umut olduğunun gerçek bir göstergesidir.

Günümüzde İstanbul'da Yaşayan Antakya'lı Rumların Durumu

+P. Yorgo KASAPOĞLU^[2]

Evveliyatta defalarca bu konunun tartışıldığı ve yakın geçmişte yani neredeyse üç jenerasyondur İstanbul'da bulunmakta olan Antakya Rum Ortodoks cemaatinin bu dönem içerisinde yaşamış olduğu sosyoekonomik ve kültürel değişiklikleride dikkatli analiz etmek ve ayrıntılarına inmek bir mecburiyet oluşturmaktadır. Her göç gibi üç jenerasyon öncesinde, kaldı ki bu neredeyse ilk bilinen kişilerle beraber 1940'lı yıllara dayanmaktadır, başlıca sebepleri ekonomik kriterler olmakla beraber başka bir sebebide yeni bir hayat arayışı içerisine girilmesidir. Tarihe dikkatli bakıldığında göç yıllarının Fransız hegemonyasının hemen ardından gerçekleşmesi tesadüfi değildir. Unutulmamalı ki Antakya ve çevresi yüzyıllarca sürekli olarak farklı kültürlerin himayesi altına girmek zorunda kalmış ve sürekli olarak yeni kültürlerle tanışmak durumunda olmuştur. Yerel halk sürekli olarak yepyeni dilleri öğrenmek zorunda bırakılmıştır. Hem dinsel olarak hemde kültürel olarak karşılaşılan bu durumlarda yerel halkın bir noktaya kadar ayakta durabilmesi ve kültürünü korumaya çalışması dikkate şayan başka bir meseledir. Zaten bunun getirileri zaman içerisinde açık şekilde azınlıklar içerisinde azınlıklar olgusunuda beraberinde getirmektedir. Ceren Zeynep Ak bir makalesinde şunları belirtmektedir:

2 Peder Yorgo Kasapoğlu 1984 yılında Antakya'da dünyaya gelmiştir. Selanik Aristotelis Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2007 yılında mezun olmuştur. Ardından eğitimine Amerika'da Northeastern Üniversitesinde devam etmiş ve 2008 yılında aynı üniversiteden mezun olmuştur. Halen Aristotelis Üniversitesinde Dogmatik Yüksek Lisans çalışması yapmaktadır. Pederlik takdisini 2010 yılında Mira Metropolitisi sayın Hrisostomos'un Ellerinden almıştır. Evli ve bir çocuk sahibidir. Yunanca, İngilizce, Türkçe ve Arapça dillerini konuşmaktadır.

"Azınlıklar içerisindeki azınlıklar yeni yeni gelişmekte olan bir olgu. Akademik literatüre bakıldığında bu doğrultuda en fazla bahsedilen azınlık içerisindeki azınlık grupları kadınlar ve çocuklar oluşturuyor. [Herhangi bir azınlık grubu içerisinde yer alan çocuklar azınlık içerisindeki azınlık gruplara örnek verilebilir] Fakat bir ülkedeki dinsel azınlıklar söz konusu olduğunda bu azınlık gruplar içerisinde yer alan dilsel veya etnik azınlıklar henüz çok da günışığına çıkan bir konu değil. Türkiye insan hakları alanındaki diğer birçok konuda olduğu gibi azınlık hakları konusunda da normalden daha yavaş bir hızla hareket etmekte. İmzalanan birçok uluslararası antlaşmada, sözkonusu kültürel veya sosyal haklar olduğu zaman şerh (rezervasyon) konulmuş. Öyle ki bu zaman zaman Çocuk Hakları Sözleşmesi içerisinde yer alan kültürel ve sosyal haklar maddesine kadar gidebiliyor. Dolayısıyla azınlık sorununu bile açık açık tartışmaya yeni başlayan Türkiye'de azınlıklar içerisindeki azınlıklar konusu ilk sıralarda bir önem teşkil etmiyor."

Bulunduğumuz dönem itibari ile ise jenerasyon farkı gözetilmeksizin İstanbul'da yaşamakta olan Antakyalı Rum'ların sayısı 1000 civarındadır. Bu nüfusun neredeyse 500 kadarını 30 ve altındaki genç nüfus oluşturmaktadır. 300 kadarı 30 ile 55 yaş arasında ve geriye kalan kısım ise 55 yaş ve üstünde bulunmaktadır. Genç nüfusun eğitim alan kısmı nerede ise tamamı ile üniversite mezunu olmakla beraber Doktora vermekte olan kişilerin sayısında son dönemde bir hayli fazladır. Ailesi direk olarak İstanbul'a göç etmiş olan genç neslin sadece yurt içerisinde değil yurt dışında ciddi kurumlarda görevler aldıklarını ve bazılarının siyasi kurumlarda var olduklarını da söyleyebiliriz. Daha iyi bir gelecek arayışı gibi kelimelerin Antakya'lı Rum gençler içerisinde pek kullanılmadığını bunun yerine daha sağlam gelecek için altyapı araştırmalarına yöneldikleri son dönemde dikkat çeken başka bir ayrıntıdır. Bunun getirdiği en önemli katkı ise genç nüfusun yurt dışına karşı olan göç etme taleplerinin nerede ise sifıra inmiş olmasıdır. İkinci olarak 30 ile 55 yaş arasında olan jenerasyonun buradaki mevcut sisteme zaten adapte olmuş olmaları ve hayatlarını bu sisteme göre belirlemiş olmalarıdır. Zaten bu neslin bizzat kendi ailelerinin genellikle kilise görevlisi olarak çalışmış olmalarından dolayı gençlik ve gelişim çağlarında adaptasyonları daha hızlı ve daha kolay olmuştur. Onlardan önce var olan jenerasyon ise artık olgunluk çağlarını yaşamaktadır ancak adaptasyon süreci onlar için bahsi geçen genç nesiller

gibi olamamıştır. Bu jenerasyonun bir kısmı kiliselerde görev yaparken aynı zamanda sanatlarında icra etmektedir. Gene aynı kesim içerisinde geçimini sadece kilise hizmetinden sağlayanlar bulunmaktadır. İlk jenerasyonun kilise dışında kalan bölümü sanatkar ve iş sahibi bir kitleden meydana gelmektedir. Bunun içerisinde kuyumcular, müzisyenler, tıp ve bilim insanları ile aralarında ilk jenerasyona ait gemi kaptanı ve uçak pilotuda bulunmaktadır.

Daha önemli bir konu ise artık ikinci jenerasyona nasıl bir isim verileceğidir. Çünkü ikinci jenerasyon, rakamları neredeyse 700 kadardır, İstanbul'da doğmuş ve hayatını burada sürdürmüştür. Artık Antakya'lı yerine Antakya kökenli kelimesi daha uygun olacaktır. Aynı durum İstanbul'da yaşamakta olan Rumlar içinde geçerlidir. Doğudan, Akdenizden, Ege'den ve Türkiye'nin farklı coğrafik bölgelerinden bir çok sebepten dolayı İstanbul'a göç etmiş olan jenerasyonlar burada kendilerine ö. Kayseri Rumu demez nitekim daha genel olarak İstanbul Rumu olarak hitap eder. Aynı durum Antakya'lı ve Antakya Kökenli Rumlar içinde geçerli olacaktır.

Eğitim kurumlarında Antakya Kökenli rum öğrencilerin sayısı nerede ise yarı yarıyadır. Bunun getirdiği sorunlar var olmakla beraber sistemin getirdiği çözümlerle beraber daha iyi yarınlara ümit edebilmekteyiz. Kaldı ki yapılan Atölye çalışmalarında bu sorunlar ve sıkıntılar başlıca ele alınmış lakin çözüm için umutla bakılmıştır. Farklı bölgelerde yapılan atölye çalışmalarında görülmüştür ki cemaatimizi ilgilendiren sorunlar gerçekte var olsada çözüm yolları bulunabilmekte ve üretilebilmektedir.

Rum Cemaat Vakıfları Destekleme Derneği

Katip Mustafa Çelebi Mah. Meşelik Sokak No:7/A, 34433 Beyoğlu / İstanbul-Turkey
Tel.: +90 (212) 252 88 94 | Fax: +90 (212) 252 88 86 | e-mail: rumvader@gmail.com

www.rumvader.org